

Lahjonta yksityisellä sektorilla

Lapin yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Jussi Hyrkäs
Rikosoikeus
Kevät 2014

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lahjonta yksityisellä sektorilla

Tekijä: Jussi Hyrkäs

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma_x_Laudaturtyö__Lisensiaatintyö__Kirjallinen työ__

Sivumäärä: 73

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Yksityisen sektorin lahjontarikoksia on jo pitkään käsitelty lainsäädännössämme. Rikolaissa kyseiset säännökset ovat olleet vuodesta 1991 lähtien. Silti yksityisen sektorin lahjusrikoksia koskevaa lainsäädäntöä on sovellettu harvoin ja kyseisiä rikoksia tutkittu vähän. Tämän takia yksityisen sektorin lahjusrikoksia koskevalle tutkimukselle on tarvetta. Yksityisen sektorin lahjusrikoksilla voi olla vakavia seurauksia. Lahjonta vääristää kilpailua, aiheuttaa kustannuksia ja vaikuttaa negatiivisesti yleiseen yhteiskuntamoraaliin. Tämän tutkielman tarkoituksena on avata RL 30 luvun lahjusrikosten säännöksiä ja niiden kehitystä. Kansainvälistyminen on vaikuttanut huomattavasti suomalaiseen elinkeinoelämän lahjusrikosten sääntelyyn, joten tutkielman osana tarkastellaan myös tärkeimpiä kansainvälisiä korruption vastaisia järjestöjä, sopimuksia ja suosituksia. Kansainvälisesti tärkeimpiin korruption vastaisiin toimijoihin kuuluvat Euroopan neuvosto, Yhdistyneet kansakunnat, Euroopan unioni, ICC, OECD sekä Transparency International.

Tutkielmassa käydään läpi yksityisen sektorin lahjusrikoksiin olennaisina osina liittyvät kaksoisrangaistavuus, syyteoikeus, oikeushenkilön rangaistusvastuu sekä konfiskaatio. Yksityisen sektorin lahjusrikoksilla on liittynyt eräisiin muihin oikeudenaloihin. Yksityisen sektorin lahjusrikoksia tarkastellaan suhteessa työoikeuteen, yhtiöoikeuteen sekä vero-oikeuteen. Lukijalle esitellään katsantokannan laajentamiseksi ruotsalainen yksityisen sektorin lahjusrikossääntely, joka on vastikään uudistunut. Yksityisen sektorin lahjusrikoksista ei ole paljoa oikeuskäytäntöä. Tutkielmassa käydään läpi Suomessa hovioikeuksiin edenneet rikosjutut. Tuomituista tapauksista tulevat ilmi konkreettiset tyyppitapaukset ja niistä on apua rikoksen tunnusmerkistön hahmottamisessa.

Avainsanat: Lahjonta yksityisellä sektorilla, elinkeinotoiminnan lahjusrikokset, rikosoikeus, korruptio, talousrikollisuus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_
(vain Lappia koskevat)

Sisällys

Tiivistelmä.....	I
Sisällys.....	II
Lähteet.....	III
Lyhenteet.....	XI
1. Johdanto.....	1
2. Lahjonta ja korruptio.....	2
3. Keskeisimmät yksityisen sektorin lahjontaa koskevat kansainväliset järjestöt, sopimukset ja suositukset.....	7
3.1 Euroopan neuvosto ja GRECO.....	7
3.2 Euroopan unionin korruption vastaiset instrumentit.....	10
3.2 YK:n korruption vastainen yleissopimus.....	15
3.3 International Chamber of Commerce.....	20
3.4 OECD.....	22
3.5 Transparency International.....	23
4. Elinkeinotoiminnan lahjusrikokset Suomessa.....	25
4.1. Lainsäädäntöperusta ja tunnusmerkit.....	25
4.1.2 RL 30:7 Lahjominen elinkeinotoiminnassa.....	25
4.1.3 RL 30:7a Törkeä lahjominen elinkeinotoiminnassa.....	30
4.1.4 RL 30:8 Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa.....	32
4.1.5 RL 30:8a Törkeä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa.....	34
4.2 Kaksoisrangaistavuus.....	34
4.3 Oikeushenkilön rangaistusvastuu.....	36
4.4 Konfiskaatio.....	42
4.5 Syyteoikeus.....	47
4.6 Oikeuskäytäntöä.....	48
4.6.1 Kouvolan hovioikeus 6.6.2003 R 02/603.....	50
4.6.2 Kouvolan hovioikeus 28.9.2004 R 02/863.....	53
4.6.3 Vaasan hovioikeus 4.5.2005 R 04/668.....	54
4.6.4 Helsingin hovioikeus 3.4.2009 R 08/522.....	55
4.6.5 Vaasan hovioikeus 31.1.2011 R 10/72.....	56
4.6.6 Rovaniemen hovioikeus 22.3.2012 R 11/734.....	57
5. Yksityisen sektorin lahjusrikokset Ruotsissa.....	59
6. Yksityisen sektorin lahjusrikosten suhde eräisiin oikeudenaloihin.....	63
6.1 Lahjonta verotuksessa.....	63
6.2 Lahjonta osakeyhtiölain mukaan.....	64
6.3 Lahjonnan suhde työsopimuslakiin.....	67
7. Yhteenveto.....	68

Lähteet

- Asianajajaliitto: Lausunto Lahjusrikokset-työryhmämietinnöstä 15.1.2010:*
 saatavissa: http://www.edilex.fi/ministerioiden_julkaisut/6612 viitattu
 6.9.2013
- Cartier-Bresson:*
 Cartier-Bresson Jean, The Causes and Consequences of Corruption: Economic Analyses and Lessons Learnt, Jean Cartier-Bresson, teoksessa: No longer business as usual Chapter 1, OECD 2000
- Eicher:*
 Eicher Sharon, Corruption in international business, Ashgate publishing limited 2009, Farnham England
- Eser:*
 Eser Albin, Preface, Teoksessa: Private Commercial Bribery, A Comparison of National and Supranational Legal Structures, OECD publication no. 953 Freiburg im Breisgau 2003
- Frände:*
 Frände Dan, Yleinen rikosoikeus, Edita Publishing Oy, Porvoo 2012
- Groop Catharina, Salminen Ari, Mäntysalo Venla ja Peurala Johanna:*
 Tutkijoiden näkemys muodoista, tutkimisesta ja torjumisesta. Transparency International, Korruptio Suomessa, Helsinki 2012, saatavissa:
<http://www.transparency.fi/sites/default/files/TI+Finland+Korruptio+Suumessa+PamflePam+2012+final.pdf>, viitattu 11.11.2012
- GRECO: Evaluation Report on Finland in Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2):*
 saatavissa:
<http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIappy-pe=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheaderblo=ue1=inline;%20filename=Greco%202009%20EN.pdf&SSURIsscontext=Satellite%20SServe&blobwhere=1243795202384&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf> viitattu
 23.11.2012
- Heine:*
 Heine Günter, Part 3, Comparative Analysis, Teoksessa: Private Commercial Bribery, A Comparison of National and Supranational Legal Structures ss. 603-655, OECD publication no. 953 Freiburg im Breisgau 2003
- Heimann, Hirsch:*
 Heimann Fritz, Hirsch Mathias, How international business combats extortion and bribery: Anti-corruption efforts by the International Chamber of Commerce, Teoksessa: No longer business as usual chapter 13, OECD 2000

Helsingin Sanomat 9.11.2012:

Taloustuutiset: Elinkeinoministeri Jyri Häkämiehestä EK:n toimitus johtaja, saatavissa: <http://www.hs.fi/talous/a1305613953016>, viitattu 19.11.2013

ICC:

ICC Rules on Combating Corruption Part 3 - Elements of an Efficient Corporate Compliance Programme, saatavissa: <http://www.icc.fi/userData/5176/pdf/ICC-Rules-on-Combating-Corruption-2011-edition.pdf>, viitattu 22.11.2013

ICC Markkinointisäännöt, 2. osa: Myynninedistäminen, saatavissa: http://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2012/01/Markkinoinnin-kansainvaliset-ohjeet-ICC-Markkinointisaannot_-final-version-2012.pdf, viitattu 25.11.2013

Institutet Mot Mutor: Code of Business Conduct 1st 2012:

saatavissa: www.institutetmotmutor.se/naringslivskod, viitattu 22.11.2013

Jaatinen:

Jaatinen Heikki, Kauppakaari Oyj, Jyväskylä 1999

Johnson, Sharma:

Johnson Roberta Ann, Sharma Shalendra, About Corruption. Teoksessa: The struggle against corruption: Comparative Study, New York 2004, ss. 1-20

Juslèn, Muttilainen:

Juslèn Jenni, Muttilainen Vesa, Korruption ydinalueet 2000-luvun Suomessa. Havaintoja sääntelystä, piilorikollisuudesta ja poliisin tietoon tulleista rikoksista. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 84/2009. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu

Kansainvälisen kauppakamarin verkkosivut:

URL: www.icc.fi/yrittysvastuuohjeet, viitattu 10.10.2012.

Kimpimäki:

Kimpimäki Minna, Ihmiskauppa kansainvälisenä ongelmana, LM 8/1999 s. 1188-1201

Koskinen Seppo:

Lahjan ja lahjuksen rajanvetoon ei ole yksiselitteistä kriteeriä 10.2.2012, saatavissa: <http://www.edilex.fi/uutiset/31274>, viitattu 25.11.2013

Laukkanen Erkki:

Morning event by Transparency Finland and Transparency International, Helsinki 7.6.2012, Is Finland really a low corruption country? saatavissa: <http://www.transparency.fi/sites/default/files/EL%20Helsinki%20070612.pdf>, viitattu 11.11.2012

Leijonhufvud Madeleine:

Part 1, Country Report: Sweden, teoksessa: Private Commercial Bribery, A Comparison of National and Supranational Legal Structures ss. 401-434, OECD publication no. 953 Freiburg im Breisgau 2003

Leppänen, Muttilainen:

Leppänen Anna, Muttilainen Vesa, Poliisin tietoon tullut korruption rikollisuus Suomessa 2007-2010. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 100. Tampereen yliopisto paino Oy - Juvenes Print, Tampere 2012. Saatavissa: [http://www.polamk.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/107A1A652A96D5BBC22579E4004CB35A/\\$file/Raportteja100_web.pdf](http://www.polamk.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/107A1A652A96D5BBC22579E4004CB35A/$file/Raportteja100_web.pdf) viitattu 28.10.2012

Melander:

Melander Sakari, Eu-rikosoikeus, Helsinki 2010

Mähönen, Villa:

Mähönen Jukka, Villa Seppo, Osakeyhtiö 1 Yleiset opit, WSOY 2006
Turku

OECD Working Group on Bribery: Annual Report Activities Undertaken in 2012:

Organisation for Economic Cooperation and Development raportti, saatavissa: <http://www.oecd.org/daf/antibribery/AntiBriberyAnnRep2012.pdf>, viitattu 22.11.2013

Oilinki:

Oilinki Juuso, Katsaus korruption rikollisuuteen 2011, Keskusrikospoliisi, saatavissa: [http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/Katsaus%20korruptionrikollisuuteen%202011/\\$file/Katsaus%20korruptionrikollisuuteen%202011.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/Katsaus%20korruptionrikollisuuteen%202011/$file/Katsaus%20korruptionrikollisuuteen%202011.pdf) viitattu 28.10.2012

Pihlajamäki:

Pihlajamäki Antti, Yksityisen sektorin lahjonta s. 518, Defensor Legis 4/2008 s. 516 saatavissa: <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/5380.pdf> viitattu 28.10.2012

Rautio I:

Rautio Ilkka, RL 30 luvun elinkeinorikokset ss. 821-850, Teoksessa: Rikosoikeus, WSOY Pro 2008, Juva 2008

Rautio J:

Rautio Jaakko, Hyötykonfiskaatiokanne, WSOY 2006 Vantaa

Rose:

Rose Thomas O, Introduction s.1, Teoksessa: Private Commercial Bribery, A Comparison of National and Supranational Legal Structures, OECD publication no. 953 Freiburg im Breisgau 2003

- Salminen Ari, Ikola-Norrbacka Rinna, Mäntysalo Venla:*
Transparency International, Kansallinen integriteettijärjestelmä Suomi pe-
rusraportti, Vaasan yliopisto 2011
- Salminen, Mäntysalo:*
Salminen Ari, Mäntysalo Venla, Epäeettisestä tuomittavaan: korruptio ja
hyvä veli-verkostot Suomessa, Vaasan yliopisto 2013
- Shampford, Shacklock, Connors, Galtung:*
Shampford Charles, Shacklock Arthur, Connors Carmen ja Fredrik Gal-
tung, Measuring Corruption, Ashgate Publishing Limited 2006, Hamp-
shire England
- Tilastokeskus, oikeus, taulukot: syytetyt, tuomitut ja rangaistukset RL 30:7 ja 8:*
Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset. [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-6680.
Helsinki: Tilastokeskus, saatavissa: <http://www.stat.fi/til/syyttr/tau.html>
viitattu 24.11.2012
- Sutinen Teija:*
Esko Aho puolustaa Hyvä veli –verkostoja, Helsingin Sanomat 19.8.2012,
saatavissa:
[http://www.hs.fi/kotimaa/Esko+Aho+puolustaa+hyv%C3%A4+veli+-
verkostoja/a1305593678005](http://www.hs.fi/kotimaa/Esko+Aho+puolustaa+hyv%C3%A4+veli+-verkostoja/a1305593678005), viitattu 14.11.2012
- Tapani Jussi, Tolvanen Matti:*
Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. Talentum 2008 Helsinki.
- Transparency International Annual Report 2012:*
saatavissa: www.transparency.org/annualreport/2012, viitattu 30.1.2014
- Transparency International Corruption by Topic, Private Sector:*
saatavissa: http://www.transparency.org/topic/detail/private_sector, viitat-
tu 30.1.2014
- Transparency International Global Corruption Barometer 2013:*
saatavissa: www.transparency.org/gcb2013, viitattu 30.1.2014
- Transparency International Self-Evaluation Tool:*
saatavissa:
http://archive.transparency.org/publications/publications/toolkits/ti_set,
viitattu 30.1.2014
- Viljanen:*
Viljanen Pekka, Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena, Edita
Publishing Oy, Helsinki 2007
- www.coe.int/greco:*
GRECO:n verkkosivut, viitattu 21.1.2014

www.icc.fi:

International Chambers of Commercen verkkosivut, viitattu 30.1.2014

www.icc.fi/yritysvastuuohjeet:

International Chambers of Commerce, yritysvastuuohjeet, viitattu 31.1.2014

www.transparency.fi:

Transparency International:n verkkosivut, viitattu 15.10.2012

Virallislähteet:

ETS nro 173 Explanatory Report:

European Council, Criminal Law Convention on Corruption Explanatory Report. Strasbourg 1998

EYVL 96/C 313/01:

Euroopan unionin neuvoston säädös taloudellisten etujen suojaamista koskevaan yleissopimukseen liittyvästä pöytäkirjasta. Bryssel 1996

Sopimus Euroopan unionista

Lissabon 2007

HE 58/1988 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle Virkarikoslainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1988

HE 66/1988 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle Rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1998

HE 95/1993 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 1993

HE 77/2001 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta. Helsinki 2001

HE 86/2001 vp:

Hallituksen esitys Eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston siviilioikeudellisen yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. Helsinki 2001

HE 8/2005 vp:

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta. Helsinki 2005

HE 187/2005 vp:

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon verottamisesta annetun lain 16 §:n ja maatilatalouden tuloverolain 7 §:n muuttamisesta. Helsinki 2005

HE 197/2005 vp:

Hallituksen esitys Eduskunnalle korruption vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 30 luvun 12 §:n muuttamisesta.

HE 79/2010 vp:

Hallituksen esitys Eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ja yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamisen hyväksymisestä sekä laiksi lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja laiksi rikoslain muuttamisesta. Helsinki 2010

LA 24/2013 vp:

Lakiehdotus: Laki tilintarkastuslain muuttamisesta. Helsinki 2013

LaVM 3/2006 vp:

Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä korruption vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 30 luvun 12 §:n muuttamisesta. Helsinki 2006

LaVM 4/2006 vp:

Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä lahjontaa koskevaan Euroopan neuvoston rikosoikeudelliseen yleissopimukseen tehtyjen varausten voimassaolon jatkamisen hyväksymisestä. Helsinki 2006

Oikeusministeriö, lausuntoja ja selvityksiä 2005/21:

Korruption vastaisen YK:n yleissopimuksen hyväksyminen, saatavissa: http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/200521korrupti-onvastaisenynyleissopimuksenhyvaksyminen/Files/OMLS_2005_21.pdf, viitattu: 30.1.2014. Helsinki 2005

Oikeusministeriö työryhmämietintö 2009:16:

Lahjusrikokset, saatavissa: <http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Julkaisuarkisto20022009/Tyoryhmamietinto-ja/TyorTyoryhmamietintojenark/Tyoryhmamietintoja2009/1247667593869> viitattu 18.10.2012. Helsinki 2009

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma 22.6.2012:

Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf> viitattu 13.11.2012.

SopS 65/2004:

Lahjontaa koskeva Euroopan neuvoston siviilioikeudellinen yleissopimus.
Strasbourg 1997

SopS 107-108/2002:

Euroopan neuvoston lahjontaa koskeva rikosoikeudellinen yleissopimus.
Strasbourg 1998

SOU 2010:38:

Betänkande av Utredningen om mutor. Stockholm 2010

Verohallinto:

Veroparatiisiyhtiöiden käyttötapoja ja käytön laajuus Suomessa:

saatavissa: <http://www.vero.fi/fi->

FI/Tietoa_Verohallinnosta/Veroparatiisit/Veroparatiisiyhtiöiden_kayttotap
oja_ja_k(27044), viitattu 19.11.2013

Lahjus ja eräät muut menot yrityksen verotuksessa 16.6.2011, saatavissa:

<https://www.vero.fi/fi->

FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/2011/Lahjus_ja_eraat_m
uut_menot_yritysten_ver(16511), viitattu: 25.11.2013

YK:n korruption vastainen yleissopimus 58/2006:

saatavissa:

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060058/20060058_2

viitattu: 19.11.2013. New York 2003

2002/584/YOS:

Euroopan unionin neuvoston puitepäätös eurooppalaisesta pidätysmää-
rüksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä. Luxemburg
2002

2003/568/YOS:

Euroopan unionin neuvoston puitepäätös lahjonnan torjumisesta yksityi-
sellä sektorilla. Bryssel 2003

98/742/YOS:

Euroopan unionin neuvoston yhteinen toiminta lahjonnan torjumisesta
yksityisellä sektorilla. Bryssel 1998

Oikeustapaukset:

C-303/05, Advocaten voor de Wereld VZW v. Leden van de Ministerraad, tuomio
3.5.2007:

Euroopan unionin tuomioistuin. Luxembourg 2007

KKO:

2010:45

2013:59

KHO:

1957 2:91

1974 T 1390

1985 T 5265

2002:65

Helsingin hovioikeus:

3.4.2009 R 08/522

22.6.1994 S 93/1621

Itä-Suomen hovioikeus:

6.7.1999 S 99/32

Kouvolan hovioikeus:

6.6.2003 R 02/603

28.9.2004 R 02/863

Rovaniemen hovioikeus:

22.3.2012 R 11/734

Turun hovioikeus:

28.9.1993 S 93/269

3.11.1978 1978 V 69 Tku II

Vaasan hovioikeus:

4.5.2005 R 04/668

31.1.2011 R 10/72

Helsingin käräjäoikeus:

18.12.2007 R 07/7286

Imatran käräjäoikeus:

23.4.2002 R 01/651

Jyväskylän käräjäoikeus:

27.2.2004 R 03/2068

Rovaniemen käräjäoikeus:

19.7.2011 R 11/498

Lyhenteet

BrB	Brottsbalken 1962:700 (Ruotsi)
EN	Euroopan neuvosto
ETS	European Treaty Series
EU	Euroopan unioni
GRECO	Group of States Against Corruption
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
Ho	Hovioikeus
ICC	International Chamber of Commerce
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
Krp	Keskusrikospoliisi
KäO	Käräjäoikeus
LA	Lakialoite
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OMLS	Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä
RL	Rikoslaki 19.8.1889/39
SOU	Statens offentliga utredningar
SopMenL	Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa 22.12.1978/1061
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
YK	Yhdistyneet kansakunnat
VP	Valtiopäivät

1. Johdanto

Tämän tutkielman aiheena on lahjonta yksityisellä sektorilla. Olen rajannut aiheen elinkeinonharjoittajien välisiin lahjusrikoksiin, joihin sovelletaan rikoslain 30 luvun lahjusrikoksia koskevia säännöksiä. Tutkielman rajausta ohjasivat myös seuraavat seikat: virkamiesten, kansanedustajien ja ulkomaalaisten viranomaisten lahjonnasta on kirjoitettu runsaasti sekä kotimaassa että ulkomailla ja toisaalta yksityisen sektorin lahjonnasta on vain vähän kotimaista oikeuskirjallisuutta. Lisäksi oikeuskäytäntöä ei muutamaa tapausta lukuun ottamatta ole, mikä ei kuitenkaan tarkoita, ettei lahjontaa tai sen vastaanottamista elinkeinotoiminnassa tapahtuisi: piilorikollisuuden määrän voidaan olettaa olevan huomattavan korkea yksityisen sektorin lahjusrikoksissa, kuten muussakin talousrikollisuudessa.¹

Tarkoitukseni oli tutkia lainopilliselta kannalta yksityisen sektorin lahjontaa yleisesti sekä syvällisemmin suomalaisen rikoslain elinkeinoelämän lahjusrikossäätelyä, sen kehitystä ja kansainvälistymisen vaikutusta siihen. Koska oikeuskäytäntöä on vähän, tutkielma pohjautuu pääasiassa kansainvälisten instrumenttien sekä kotimaisen lainvalmistelutyön yhteydessä syntyneeseen materiaaliin. Tarkemman tarkastelun kohteina ovat kaksoisrangaistavuus, oikeushenkilön rangaistusvastuu, syyteoikeus sekä konfiskaatio. Näiden vastuupin vastuun perustavien seikkojen lainsäädännölliseen kehitykseen on vaikuttanut viime vuosina merkittävästi kansainvälistyminen. Välillä on säädetty tarkennuksia lakiin vain kansainvälisen organisaation vaatimusten vuoksi, vaikka lakimuutosten tosiasiallinen hyöty olisikin olematon. On silti ymmärrettävää, että Suomen on tehtävä yhteistyötä ja mentävä kansainvälisen linjan mukaan. Korruptio on rajat ylittävää rikollisuutta ja ainoa tehokas keino taistella sitä vastaan on rajat ylittävä lainvalvontaviranomaisten yhteistyö ja riittävän yhtenäinen materiaallinen lainsäädäntö.

Yksityisellä sektorilla tarkoitetaan elinkeinonharjoittajien välisiä suhteita (private to private) ja sen lahjusrikoksista säädetään rikoslain 30 luvun elinkeinorikoksissa. Tutkielmassa pyritään avaamaan RL 30:7 lahjomisen elinkeinotoiminnassa sekä RL 30:8 lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa sekä näiden törkeiden tekemuotojen tunnusmerkistöt. Kriminalisoinnin taustalla vaikuttavat syyt olivat myös tutkimuksen kohte-

¹ Oilinki 2011 s. 3.

na. Kriminalisoinnin perusteet tulivat parhaiten esille kansainvälisten sopimusten johdannoissa ja perusteluissa. Tärkeimpinä kansainvälisinä toimijoina tutkielmassa esitellään Euroopan neuvoston, Euroopan unionin, YK:n, ICC:n, OECD:n ja Transparency Internationalin korruption vastainen työ multilateraalisopimuksineen ja muine korruption vastaisine menetelmineen.

Tutkielmassa on tutkittu lisäksi ruotsalaista yksityisen sektorin lahjusrikossääntelyä omana vertailuosionaan perspektiivin laajentamiseksi. Ruotsalainen lainsäädäntö on varsin lähellä suomalaista sääntelyä, mutta joitain erojakin löytyy. Kansainvälisissä instrumenteissa sovitaan usein päämäärästä, mutta keinot sen saavuttamiseksi jätetään jäsenvaltioiden harkintaan. Ruotsalaista lainsäädäntöaineistoa sekä oikeuskäytäntöä voidaan kuitenkin käyttää jossain tapauksissa tulkintaa ohjaavana apuvälineenä lainsäädännön samankaltaisuuden vuoksi. Elinkeinotoiminnan lahjusrikokset ovat talousrikollisuutta ja niillä on liityntänsä verotukseen, yhtiöoikeuteen ja työöikeuteen. Tutkielmassa on omat vertailuosionsa lahjonnan suhteesta kyseisiin oikeudenaloihin.

Tutkielman kosketuspohja arkitodellisuuteen jäisi vajaaksi ilman oikeustapausanalyysiä yksityisen sektorin lahjusrikosten oikeuskäytännöstä. Oikeuskäytäntöä ei varsinaisesti ole ehtinyt muodostua, joten puhutaan lähinnä yksittäisistä hovioikeuksissa tuomituista jutuista. Tuomioistuimiin päätyneet jutut näyttävät koskevan joko teollisuus- ja rakennusala tai jalkapalloilua, johon liittyy ulkomainen vedonlyöntibisnes. Oikeustapaukset auttavat hahmottamaan näiden harvoin sovellettujen rikosten tunnusmerkistöjen käytännön soveltamista ja ovat hyvä pedagoginen apuväline esimerkiksi esitutkintaa suorittavalle viranomaiselle. Allekirjoittanut on itse työskennellyt tähänastisen virkauransa poliisihallinnossa, joten paikoittain tutkielmassa voi tulla ilmi rikos- tai prosessioikeudellisia näkemyksiä varsinkin esitutkinnan kannalta.

2. Lahjonta ja korruptio

Lahjonta luetaan korruption alalajiksi. Korruption määritelmää ei ole mainittu suomalaisissa laeissa, lainvalmisteluohjelmassa, hallitusohjelmassa tai sisäisen turvallisuuden ohjelmassa.² Transparency International määrittelee korruption valta-aseman väärin-

² Juslen, Mutttilainen 2009 s. 13.

käytöksi yksityisen edun saavuttamiseksi.³ Tämä on korruption eniten käytetty määritelmä. Korruption määrittelemistä voidaan pitää tarpeellisena, jotta voidaan saavuttaa suurempi yhtenäisyys, läpinäkyvyys ja vastuu hallinnossa. Korruptiota vastaan voidaan reagoida vain, jos ymmärretään, mitä korruptio on, missä sitä on ja mitä seurauksia siitä on.⁴ Se mikä ymmärretään korruptioksi kehittyneissä länsivaltioissa, ei välttämättä ole sitä kehitysmaissa. Tämän vuoksi Suomessakin on luovuttu kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta lahjusrikoksissa.

Korruption torjumiseen on kannattavaa ohjata yhteiskunnan resursseja, koska korruption on todettu aiheuttavan epävarmuutta ja lisäävän laillisia transaktiokustannuksia. Se aiheuttaa yksityisen investoinnin vähentymistä ja haittaa sitä kautta talouden kasvua.⁵ Myös yritysten kannattaa vastustaa korruptiota. Vaikka olisi aluksi houkuttelevaa voittoa iso urakka lahjonnan avulla, voi siitä aiheutua kielteisiä sivuvaikutuksia: haitat voivat ylittää saadun hyödyn kustannukset. Lahjonnasta voi seurata esimerkiksi kiristystä ja toisaalta yrityksen epämääräisille agenteille ja konsulteille maksettavat suuret summat voivat vaikuttaa negatiivisesti yrityksen varallisuuteen. Lahjonnan paljastuminen vaikuttaa erittäin kielteisesti yrityksen julkisuuskuvaan ja sitä kautta asiakkaiden ostokäyttäytymiseen sekä toisten yritysten halukkuuteen tehdä yhteistyötä yrityksen kanssa.⁶

Suomessa korruption yksi ilmentymä ovat hyvä veli -verkostot. Transparency International määrittelee hyvä veli -verkostot keskinäisten ja usein kohtuuttomien etujen ajamiseen ja jakamiseen perustetuiksi verkostoiksi, jotka ovat ulkopuolisilta suljettuja ja toimintaperiaatteiltaan salaisia. Verkoston jäsenten lojaalisuus perustuu vastavuoroisuuteen ja suosintaan. Verkostossa ei välttämättä ole tarvetta käyttää suoranaisia lahjuksia, vaan esimerkiksi urakka annetaan tutulle, joka taas auttaa vastavuoroisesti tilaisuuden tullen. Raja terveen verkostoitumisen ja epäterveen hyvä veli -verkoston välillä on häilyvä ja siksi asiaan on vaikea puuttua.⁷ Hyvä veli -verkostojen syntyyn vaikuttaa heikko itsesääntely tai julkinen kontrolli tilanteissa, joissa intressinä ovat suuret taloudelliset edut tai pitkäkestoinen poliittinen tai taloudellinen vaikutusvalta. Poikkeukselliset edut

³ www.transparency.fi.

⁴ Shampford, Shacklock, Connors, Carmen 2006, preface.

⁵ Cartier-Bresson 2000 s. 17.

⁶ Heimann, Hirsch 2000 s. 170.

⁷ Salminen, Mäntysalo 2013 s. 10.

tai merkittävät voitot koituvat usein epäreilusta kilpailusta ja samalla syntyy mahdollisuus luoda pysyviä järjestelyjä etujen jakamiselle ja kiitollisuudenvelalle.⁸

Korruption yleisin muoto on lahjonta⁹, joka jaetaan aktiiviseen ja passiiviseen lahjontaan. Aktiivinen lahjonta tarkoittaa lahjuksen antamista tai tarjoamista ja passiivinen lahjonta lahjan ottamista, hyväksymistä tai vastaavaa toimintaa.¹⁰ Lahjus voi olla toisessa maassa lahja. Lahjonnan hyväksyttävyyteen tai laittomuuteen vaikuttavat eri maiden kulttuurit, historia sekä yhteiskunnallinen moraalit.¹¹ Esimerkiksi Venäjällä lahjusten antamisesta ja sen naamoimisesta on tullut hyvin kehittyntä. Yhtenä osana myyntitaidon koulutusta ja alan kirjallisuutta on Venäjällä lahjusten käyttöä koskevat osiot.¹²

Länsimaissa on yleistä maksaa potentiaalisen asiakkaan lounas. Onko tällöin kyseessä lahjus? Tähän ei ole yksinkertaista vastausta, vaan asiaan voidaan puuttua ennalta estävästi lähinnä yleisluontoisilla ohjeilla. Joissain maissa on vieläkin hyväksyttävää vähentää verotuksessa varat, jotka on käytetty ulkomailla viranomaisten tai yritysten lahjomiseen. Verovähennyskelpoisuus on kuitenkin olennaisesti vähentynyt OECD:n toimien seurauksena.¹³

Yksityisen sektorin lahjusrikossäännöksillä pyritään ehkäisemään lahjomisen haittavaikutuksia elinkeinotoiminnassa. Haittavaikutukset voivat kohdistua kuluttajiin, kilpaileviin elinkeinonharjoittajiin, yrityksiin ja koko elinkeinoelämän kokonaisuuteen.¹⁴ YK:n korruption vastaisessa yleissopimuksessa kriminalisoitu lahjominen elinkeinotoiminnassa, koskee talouteen, kauppaan ja rahoitukseen liittyvää toimintaa¹⁵. Lahjominen saattaa vinouttaa kilpailuasetelmia, koska se voi johtaa valintoihin, jotka eivät perustu hyödykkeen ominaisuuksiin, kuten hintaan, laatuun ja toimitusehtoihin liittyviin ominaisuuksiin. On myös yleisen yhteiskuntamoraalin kannalta toivottavaa, että lahjomisluonteisten menettelytapojen käyttöä vastustetaan yhteiskunnassa.¹⁶

⁸ Salminen, Mäntysalo 2013 s. 50.

⁹ Shampford, Shacklock, Connors, Carmen 2006 s. 10.

¹⁰ Eicher 2009 s. 5.

¹¹ Johnson, Sharma 2004 s. 4.

¹² Verohallinto: Veroparatiisiyhtiöiden käyttötapoja ja käytön laajuus Suomessa 2013.

¹³ Eicher 2009 s. 6 ja s. 2.

¹⁴ HE 66/88 vp, s. 78.

¹⁵ HE 197/2005 vp, s. 25.

¹⁶ HE 66/88 vp, s. 81.

Elinkeinonharjoittajan lahjominen ei voi olla säännösten mukaan rangaistavaa, vaan rikossäännöksillä suojataan lahjottavan elinkeinonharjoittajan toimintapiiriä. Antti Pihlajamäki on tehnyt tästä sen johtopäätöksen, että kriminalisointien suojeluobjektiksi ei ole nähty tervettä kilpailua sinänsä, vaan suojeluobjektina on pikemminkin elinkeinonharjoittajan taloudellinen etu.¹⁷ Hallituksen esityksen perustelujen mukaan ylenpalttisin liikelahjoin höystetty suhdetoiminta voi haitata tervettä kilpailua elinkeinoelämässä, mutta suhdetoimintaa voitaneen kuitenkin riittävän tehokkaasti säännellä esimerkiksi veropoliittisin keinoin.¹⁸

Elinkeinoelämässä lahjontaa voidaan esimerkiksi käyttää välineenä urakan tai muun sopimuksen saamiseen, rahoituksen saamiseen huonoilla vakuuksilla tai yrityssalaisuuksien laittomaan tavoittelemiseen. Lahjontaan liittyykin yleensä samanaikaisesti muuta rikollista toimintaa.¹⁹ Suomessa elinkeinoelämän lahjusrikoksia ei juuri tule poliisin tietoon. Tilastoitujen elinkeinoelämän korruptiorikosepäilyjen vähäinen määrä saattaa osaltaan johtua elinkeinoelämän puutteellisista raportointi- ja valvontamekanismeista sekä osaltaan esitutkintaviranomaisten puutteellisista keinoista torjua ja paljastaa korruptiorikoksia.²⁰

Liike-elämässä lahjontaan on pitkään suhtauduttu vain työntekijän epälojalisuuden muotona tai uhkana reilulle kilpailulle ilman syvällisempää ymmärrystä lahjonnan pitkälle ulottuvista vaikutuksista taloussysteemiin. Taistelu korruptiota vastaan yksityisellä sektorilla on vielä merkittävästi jäljessä julkista sektoria.²¹ Yksityinen ja julkinen sektori ovat myös viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana lähentyneet huomattavasti. Julkisten toimintojen yksityistäminen on vaikuttanut julkisen ja yksityisen sektorin suhteeseen lisäämällä vuorovaikutusta sekä monikerroksisuutta varsinkin kansainvälisissä transaktioissa. Kansainvälisissä liiketoimissa liikkuvat varat ovat kasvaneet tämän kehityksen seurauksena.²²

International Chamber of Commerce (ICC) on tehnyt vuonna 2003 tutkimuksen yhteistyössä saksalaisen Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law:n kanssa lahjonnasta yksityisellä sektorilla. Tutkimus käsittää oikeusvertailevan tutki-

¹⁷ Pihlajamäki 2008 s. 518.

¹⁸ HE 66/88 vp, s. 94.

¹⁹ Shampford, Shacklock, Connors, Galtung 2006 s. 11.

²⁰ Oilinki 2011 s. 1.

²¹ Eser 2003 Preface.

²² Rose 2003 s. 1.

muksen 13 eri maan laeista, jotka koskevat lahjontaa yksityisellä sektorilla. Vertailumaina ovat: Tsekin tasavalta, Englanti ja Wales, Ranska, Saksa, Italia, Japani, Korea, Alankomaat, Puola, Espanja, Ruotsi, Sveitsi ja Yhdysvallat.²³

Professori Heine on analysoinut tutkimuksen tuloksia ja huomannut, että vertailumaissa yksityisen sektorin lahjonnasta ajatellaan seuraavalla tavalla: valtiot panostavat viranomaisten lahjonnan rankaisemiseen sekä tilanteisiin, jotka liittyvät julkisiin varoihin tai julkiseen virkaan. Yksityisen sektorin lahjonta koetaan kansallisena ilmiönä kuten julkisen sektorin lahjontakin. Yksityisten oikeussubjektien tulisi käsitellä yksityisen sektorin lahjonnasta aiheutuneet haitat siviilioikeudellisin keinoin tai itsesääntelyn avulla. Valtion puuttuminen asiaan koetaan tuhlauksena ja tarpeettomana.²⁴

Professori Heinen analyysissä käy myös ilmi, ettei vertailumaiden välillä ole yhtenevää systemaattista rikostunnusmerkistöä yksityisen sektorin lahjonnasta. Erilaiset rikosoikeudelliset järjestelmät tuottavat hyvin erilaiset todistustaakkasäännöt ja puolustautumiskeinot. Yksityisen sektorin lahjusrikostapauksen kansainvälinen kytkentä käytännössä varmistaa, ettei jutussa tulla nostamaan syytteitä. Tämän voivat aiheuttaa prosessuaaliset tai näytölliset esteet. Prosessuaalisiin esteisiin kuuluu esimerkiksi kaksoisrangaistavuuden vaatimus, jonka vuoksi tarvitaan syyttämispyyntö asianomistajalta tai asianomistajan valtion viranomaisilta. Asianomistajan passiivisuus tai syyttämisaan vähättelevä suhtautuminen voivat myös aiheuttaa syyttämättä jättämisen ja toisaalta valtioiden lainsäädäntö voi olla liian suppea tukeakseen tehokasta syyttämistä yksityisen sektorin lahjusrikosten aktualisoituessa. Tästä yhteenvetona voidaan todeta, että kansalliset ja vahvasti alueelliset lahjusrikossäännökset eivät välttämättä ole riittäviä torjumaan monimutkaisia ja eksoottisia kansainvälisiä lahjusrikoksia.²⁵

Liittyen siviilioikeudellisten keinojen käyttöön yksityisen sektorin lahjusrikosten yhteydessä professori Heine havaitsi, että joissain maissa on rajoitettu kantajan oikeutta nostaa siviilikanne. Lisäksi Heinen analyysin tuloksista ilmenee, että vahingonkorvaukselliset vaatimukset pitää esittää eri prosessissa kuin missä rikosasia käsitellään ja että tuomitut korvaukset eivät välttämättä riitä kompensoimaan pitkittyneen oikeudenkäynnin kuluja. Aiheutuneen vahingon ja teon välisen syy-yhteyden on myös todettu olevan

²³ Heine 2003 ss. 603-655.

²⁴ Heine 2003 s. 653-654.

²⁵ Heine 2003 s. 653-654.

vaikeaa näyttää toteen. Analyysi paljastaa oikeusavun olevan kansainvälisissä tapauksissa käytännössä erittäin hankala toteuttaa.²⁶ Suomalaisessa oikeudenkäynnissä vahingonkorvaukset käsitellään pääsääntöisesti adheesioperiaatteen mukaisesti rikosasian yhteydessä ja tuomittu vastaaja velvoitetaan korvamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Monikansallisten konsernien tulee harkita kansainvälisissä tapauksissa itselleen edullisinta prosessaamisvaltiota, mikäli konsernin ilmiantama kansainvälinen rikos voitaisiin tutkia ja tuomita kahdessa tai useammassa valtiossa.

3. Keskeisimmät yksityisen sektorin lahjontaa koskevat kansainväliset järjestöt, sopimukset ja suositukset

Kansainväliset sopimukset ovat vaikuttaneet suomalaiseen elinkeinoelämän lahjusrikossääntelyyn hyvin voimakkaasti. Suomalaista oikeuskäytäntöä RL 30 luvun lahjusrikoksista on hyvin vähän, joten kansainväliset sopimukset (mm. EU, YK ja EN) ohjaavat lainsäädännön kehitystä. Yritysten sisäisiin sääntöihin vaikuttavat lisäksi kansainvälisten järjestöjen, erityisesti Kansainvälisen kauppakamarin (ICC), Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) sekä Transparency Internationalin suositukset.

3.1 Euroopan neuvosto ja GRECO

Suomi on liittynyt vuonna 2001 Euroopan neuvoston siviilioikeudelliseen lahjonnan vastaiseen yleissopimukseen²⁷ ja vuonna 2002 Euroopan neuvoston lahjontaa koskevaan rikosoikeudelliseen sopimukseen²⁸. Siviilioikeudellisen sopimuksen tavoitteena on vastustaa lahjontaa sekä erityisesti turvata lahjonnan takia vahinkoa kärsineelle oikeus korvaukseen. Sopimuksen tavoitteena on myös työntekijän suojelu perusteettomilta toimilta tilanteessa, jossa työntekijä on ilmoittanut lahjonnasta. Suomen lainsäädäntö on vastannut siviilioikeudellisen lahjontaa koskevan yleissopimuksen vaatimuksia, joten lainsäädännön muutoksia ei ole tarvittu. Elinkeinotoiminnan lahjusrikosten kannalta rikosoikeudellinen yleissopimus on merkittävämpi kuin siviilioikeudellinen yleissopimus, joten tutkielmassa ei käsitellä siviilioikeudellista sopimusta tarkemmin.²⁹

²⁶ Heine 2003 s. 654-655.

²⁷ SopS 65/2004.

²⁸ SopS 108/2002.

²⁹ HE 86/2001 vp, s. 4-5.

Sopimusten täytäntöönpanoa ja noudattamista valvoo Euroopan neuvoston korruption vastainen toimielin GRECO (Group of States Against Corruption), joka aloitti toimintansa 1.5.1999. GRECO:n valvoo tällä hetkellä 48 eurooppalaisen valtion sekä Yhdysvaltojen korruptiotilannetta ja sen vastustamiseen liittyviä täytäntöönpanotoimia. GRECON jäsenyyteen ei vaadita Euroopan neuvoston jäsenyyttä, vaan mikäli valtio liittyy Euroopan neuvoston rikos- tai siviilioikeudelliseen korruption vastaiseen yleissopimukseen, tulee valtiosta tällöin myös GRECO:n jäsen. GRECO:n valvontaprosessi jakautuu kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa arvioidaan jäsenvaltion korruptiotilannetta ja annetaan suosituksia lainsäädännön, instituutioiden sekä käytännön uudistuksiin. Toisessa vaiheessa valvotaan jäsenvaltion täytäntöönpanotoimia ensimmäisen vaiheen suositusten osalta.³⁰ GRECO on antanut Suomellekin useita suosituksia jokaisella valvontakerroksellaan.

Euroopan neuvoston lahjontaa koskevan rikosoikeudellisen yleissopimuksen tavoitteena on suojella yhteiskuntaa lahjonnalta, joka on uhka oikeusvaltioperiaatteelle, demokratialle ja ihmisoikeuksille. Lahjonta heikentää hyvää hallintoa, oikeudenmukaisuutta ja yhteiskunnallista tasa-arvoa, vääristää kilpailua, estää taloudellista kehitystä ja vaarantaa demokraattisten instituutioiden vakauden sekä yhteiskunnan perustan. Aseena kaiken tämän uhan torjuntaan on kansainvälisesti yhtenäinen kriminaalipolitiikka ja rajat ylittävä yhteistyö jäsenvaltioiden, Yhdistyneiden Kansakuntien, Maailmanpankin, Kansainvälisen valuuttarahaston, Maailman kauppajärjestön, Amerikan valtioiden järjestön, OECD:n ja Euroopan unionin kanssa.³¹

Sopimusta selittävän raportin mukaan sopimus laajentaa yksityisen sektorin lahjonnan rikosoikeudellista vastuuta. Aiemmin yksityisen sektorin lahjontaa on käsitelty siviilioikeudellisin välinein lähinnä kilpailu- ja työoikeuden keinoin. Yksityisen sektorin lahjonnan torjunta on ollut urauurtavaa, mutta myös välttämätön ase tukkimaan lainsäädännön aukot taistelussa korruptiota vastaan. Yksityisen sektorin korruptio heikentää arvoja kuten luottamusta, uskoa ja lojaalisuutta, jotka ovat välttämättömiä sosiaalisten ja taloudellisten suhteiden ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Vaikka korruptio yksityisel-

³⁰ www.coe.int/greco.

³¹ SopS 108/2002.

lä sektorilla ei aiheuttaisikaan erityistä taloudellista vahinkoa uhrilleen, on yksityisen sektorin korruptio silti uhka yhteiskunnalle kokonaisuudessaan.³²

Julkisen ja yksityisen sektorin sääntöjä on lähennettävä ja mietittävä uudestaan. Valtioiden toimintojen yksityistäminen on ollut käynnissä jo pitkään. Koulutusta, sairaanhoitoa, logistiikkaa ja muita vastaavia toimintoja on siirretty yksityisten yhteisöjen hoidettaviksi. Yksityistämisen seurauksena osa valtioiden budjeteista menee yksityisille toimijoille, jotka hoitavat julkisia tehtäviä. On siten loogista suojella kansalaisia liikelämän korruptiolta. Yksityisen sektorin lahjonnan kriminalisointi on myös välttämättöntä, jotta voidaan taata oikeudenmukainen kilpailu markkinatalousyhteiskunnassa.³³

Sopimuksen 28. artikla käsittelee lahjontaa yksityisellä sektorilla. Sopimuksessa lahjontaa yksityisellä sektorilla on muotoiltu: *”liiketoiminnassa tapahtuvaa perusteettoman edun suoraa tai välillistä lupaamista, tarjoamista ja antamista sekä sen pyytämistä tai vastaanottamista tai tarjouksen tai lupauksen hyväksymistä itselle tai toiselle. Lahjominen kohteena voi olla yksityisellä sektorilla sekä johtavassa asemassa että työntekijänä oleva henkilö. Kriminalisointivelvoite koskee tekoa, johon ryhdytään, jotta lahjottava toimisi velvollisuuksiensa vastaisesti tai pidättäisi toimimasta velvollisuuksiensa mukaisesti”*.³⁴ Hallituksen esityksen perustelujen mukaan Suomen lainsäädäntö kattaa sopimuksen asettamat kriminalisointivelvoitteet rikoslain 30 luvun elinkeinotoiminnan lahjusrikosten osalta. Rikoslaisissa elinkeinotoiminnan käsite on jopa joiltain osin laajempi kuin sopimuksen vastaava käsite. Rikossäännöksen käsite ”oikeudeton” riittää vastaamaan sopimuksen undue-käsitettä. Tekotapojen kuvauksissa ei myöskään ole puutteita. Rikoslain säännösten tunnusmerkistöjen ulottuvuus riittää vastaamaan sopimuksen sanontaa ”johtaa tai tekee työtä missä tahansa asemassa”. Rikoslaisissa tunnusmerkistö koskee elinkeinonharjoittajan palveluksessa olevaa, elinkeinonharjoittajan puolesta toimivaa ja muiden elinkeinonharjoittajan hallinnosta vastaavien elinten jäseniä, tilintarkastajaa ja selvitysmiestä.³⁵

Sopimuksen tunnusmerkistön mukaisella velvollisuudenvastaisuudella ei tarkoiteta pelkästään sopimukseen liittyviä velvollisuuksia vaan myös sen takaamista, ettei koko

³² ETS nro. 173 Explanatory Report article 7.

³³ ETS nro. 173 Explanatory Report article 7.

³⁴ SopS 108/2002 28. artikla.

³⁵ HE 77/2001 vp s. 22.

liike-elämän lojaliteettiperiaatteita rikota.³⁶ Rikoslain 30 luvun lahjusrikosten tunnusmerkistöjen mukainen ilmaisu: ”saattaa lahjottava suosimaan lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta tai palkita lahjottava sellaisesta suosimisesta” kattanee sopimuksessa kuvattun velvollisuuksien vastaisuuden.

Suomi teki sopimuksen ratifioidessaan varauman mahdollisuudelle noudattaa omiin kansalaisiinsa kaksoisrangaistavuuden vaatimusta yksityisen sektorin lahjusrikosten yhteydessä. Yksityisen sektorin lahjusrikoksiin sovellettiin näin ollen kaksoisrangaistavuuden vaatimusta, jollei teolla vaarannettu tai loukattu välittömästi Suomen taloudellisia, valtiollisia tai sotilaallisia oikeuksia. Varauma poistettiin lailla vuonna 2011 (ks. luku 6: Kaksoisrangaistavuus).

3.2 Euroopan unionin korruption vastaiset instrumentit

Suomi on liittyessään EU:hun luovuttanut osan lainsäädännöllisestä suvereniteetistaan unionille. Euroopan unionin oikeus on ylikansallista oikeutta ja vaikuttaa nykyään merkittävimmin suomalaisen rikoslainsäädäntöön. Euroopan unioni käyttää sille annettua sekundäärivaltaansa antamalla asetuksia ja muita instrumentteja sekä rikoslainsäädännön aineellisen lähentämisen että vastavuoroisen tunnustamisen kautta. Myös muilla aloilla annetut suoraan sovellettavat asetukset voivat vaikuttaa rikossäännöksiin (esim. työoikeus).

Euroopan unioni on vaikuttanut osaltaan merkittävästi lahjonnan torjuntaan jäsenvaltioidensa alueella jo Maastrichtin sopimuksen kaudella. Vuonna 1996 neuvoston antamassa Euroopan yhteisön taloudellisten etujen suojaamista koskevaan yleissopimukseen liittyvässä pöytäkirjassa³⁷ pyrittiin torjumaan erityisesti sellaista lahjontaa, jossa on osallisina niin kansallisia kuin yhteisön virkamiehiä, tai joka vahingoittaa tai on omiaan haittaamaan Euroopan yhteisön taloudellisia etuja. Euroopan neuvosto antoi yhteisen toiminnan lahjonnan torjumisesta yksityisellä sektorilla³⁸ vuonna 1998. Yhteisen toiminnan tavoitteena oli torjua lahjontaa yksityisellä sektorilla, koska lahjonta vääristää rehellistä kilpailua, vaarantaa markkinoiden avoimuutta ja vapautta koskevat pe-

³⁶ ETS nro. 173 Explanatory Report article 7.

³⁷ EYVL 96/C 313/01.

³⁸ 98/742/YOS.

riaatteet ja erityisesti sisämarkkinoiden toimivuuden sekä on vastoin kansainvälisen kaupan julkisuutta ja avoimuutta.

Yhteisessä toiminnassa on erikseen tuotu esille käsite: ”velvollisuuksien laiminlyönti”, jonka jäsenvaltioiden lainsäädännön on täytynyt kattaa riittävässä määrin. Velvollisuuksien laiminlyönti määritellään yhteisessä toiminnassa miksi tahansa lainvastaiseksi epälojaaliksi käyttäytymiseksi tai tapauksesta riippuen työntekijän tai muun henkilön työssä sovellettavien ammattisääntöjen tai -ohjeiden rikkomiseksi Suomen rikoslain tätä vastaa lähinnä rikosoikeuden yleisiin oppeihin kuuluva käsite epävarsinainen laiminlyöntirikos, joka määritellään rikoslain 3 luvun 3 §:ssä: *Laiminlyönti on rangaistava myös, jos tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen, vaikka hänellä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauksen syntymisen. Tällainen velvollisuus voi perustua 1) virkaan, toimeen tai asemaan; 2) tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen; 3) tehtäväksi ottamiseen tai sopimukseen; 4) tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan; tai 5) muuhun niihin rinnastettavaan syyhyn.*

Epävarsinaisen laiminlyönnin käsite ei ole käytännössä kovinkaan käyttökelpoinen käsite lahjusrikoksen yhteydessä. Elinkeinotoiminnan lahjusrikokseen lahjottava syyllistyy jo siinä vaiheessa, kun hän ottaa vastaan tai hyväksyy lahjuksen suosiakseen lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta taikka palkkioksi tällaisesta suosimisesta, eli esimerkiksi työntekijä syyllistyy lahjusrikokseen jo siinä vaiheessa, kun hän ottaa vastaan lahjuksen tarkoituksenaan suosia lahjuksen antajaa. Tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä, että työntekijä tämän lisäksi lyö laimin muita työnkuvaansa kuuluvia velvollisuuksia. Hallituksen esityksen perusteluissa katsotaan, että rikoslain 30 luvun 7 §:n sanonta ”*saattaa lahjottava suosimaan lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta tai palkita lahjottava sellaisesta suosimisesta*” kattanee sopimuksessa tarkoitetun velvollisuuksien vastaisuuden.³⁹

EU teki vuonna 2002 puitepäätöksen eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä.⁴⁰ Puitepäätöksen mukaan lahjonta sisällytettiin sellaisiin eurooppalaisen pidätysmääräyksen soveltamisalaan kuuluviin rikoksiin, joiden kaksoisrangaistavuutta ei tarvinnut ennalta varmistaa. Suomessa puitepäätös pantiin täytäntöön vuonna 2004 lailla rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Euroopan jäsenvaltioiden välillä (30.12.2003/1286). Lain perusteella Suomen kansalai-

³⁹ HE 8/2005 vp, 2. artikla.

⁴⁰ 2002/584/YOS.

sia voidaan luovuttaa unionin jäsenvaltioiden välillä myös lahjusrikostuomion täytäntöönpanoa varten. Kyseinen puitepäättös oli ensimmäinen Euroopan unionin vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen käytännön instrumentti.

Vastavuoroista tunnustamista pidetään EU:n rikosoikeudellisen yhteistyön perustavana osana. Vastavuoroinen tunnustaminen on rikosoikeudellisen yhteistyön päämuoto ja periaatteen taustalla on keskinäisen luottamuksen ideologia.⁴¹ Vastavuoroinen tunnustaminen tarkoittaa jäsenvaltiossa valtion omien sääntöjen mukaisesti annetun ja niiden perusteella tehdyn juridisen päätöksen hyväksymistä ja täytäntöönpanoa sellaisenaan toisessa jäsenvaltiossa. Toiselta jäsenvaltiolta saatu määräys on täytettävä, sillä kieltäytyminen katsotaan epäluottamuslauseeksi määräyksen esittänyttä jäsenvaltiota kohtaan. Määräyksen saanut jäsenvaltio voi kieltäytyä ainoastaan tietyissä yksittäistapauksissa, jotka on lueteltu tyhjentävästi sovellettavassa puitepäättöksessä tai direktiivissä. Kieltäytyminen on poikkeuksellista ja se on aina perusteltava.⁴² Puitepäättöksessä eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä ehdottomina kieltäytymisperusteina mainitaan ensiksi rikoksesta annettu yleinen armahdus täytäntöönpanosta vastaavassa valtiossa. Toinen kieltäytymisperuste on jossain jäsenvaltiossa annettu asiassa lopullinen tuomio (ne bis in idem –kielto). Kolmas kieltäytymisperuste liittyy tilanteeseen, jossa henkilö, jota asia koskee, ei voi pitää ikänsä puolesta rikosoikeudellisessa vastuussa. Puitepäättöksessä on lisäksi luettelo harkinnanvaraisista kieltäytymisperusteista.⁴³

Vastavuoroisen tunnustamisen instrumentteja on arvosteltu laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisiksi.⁴⁴ Puitepäättöksessä eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä, jonka soveltamisala koostuu 32-kohtaisesta rikoslajiluettelosta, lahjonta on mainittu yhtenä rikoksena. Laillisuusperiaatteen kannalta on ongelmallista soveltaa vastavuoroisen tunnustamisen instrumenttia sellaisen rikoslajin kohdalla, jota ei ole aineellisesti lähennetty unionin tasolla. Suomen rikoslaisissa lahjonta esiintyy useissa tunnusmerkistöissä ja sama koskee muidenkin jäsenvaltioiden rikoslakeja. Laillisuusperiaatteen mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi (RL 3:1). Laillisuusperiaatteen mukainen epä-

⁴¹ Melander 2010 s. 143-144.

⁴² Melander 2010 s. 145-147.

⁴³ 2002/584/YOS 3. ja 4. artikkelat.

⁴⁴ kts. Melander 2010 s. 131.

täsmällisyyskielto ei myöskään toteudu täysimääräisesti puitepäätöksen väljässä rikoslajiluettelossa.

Tuomiossa *Advocaten voor de Wereld* EU-tuomioistuin on hyväksynyt puitepäätöksen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisen rikoslajiluetteloratkaisun. EU-tuomioistuimen mukaan kansallinen tuomioistuin soveltaa yksittäistapauksessa laillisuusperiaatetta kansallisen aineellisen lainsäädäntönsä mukaisesti, eikä menettely näin ollen vaaranna laillisuusperiaatteen toteutumista.⁴⁵ Melander on asettanut osuvasti kysymyksen: ”Onko unioni sitoutunut aidosti oikeusturvaa vahvistavaan laillisuusperiaatteen teeseen vai onko sen tarkoituksena tehokkuuden lisääminen viranomaisyhteistyötä helpottamalla?”⁴⁶

EU:n puitepäätös lahjonnan torjumisesta yksityisellä sektorilla (2003)⁴⁷ tuli voimaan Suomessa vuonna 2005. Puitepäätös on Suomessa pantu täytäntöön lailla (23.6.2005/465), jonka nojalla muutettiin rikoslain 30 luvun 13 §:n oikeushenkilön rangaistusvastuu koskemaan lahjuksen ottamista elinkeinotoiminnassa. Euroopan unionin neuvosto perusteli puitepäätöksen antamista rajat ylittävän tavara- ja palvelukaupan lisääntymisellä globalisaation myötä. Puitepäätöksen johdannon mukaan yksityisellä sektorilla mahdollisesti esiintyvä lahjonta ei ole vain kansallinen vaan myös rajat ylittävä ongelma, jota voidaan tehokkaammin torjua Euroopan unionissa yhteisin toimin.⁴⁸ Unionin toimivaltaa rajoittavan toissijaisuusperiaatteen mukaan unionin toimivaltaa voidaan käyttää alueilla, jotka eivät kuulu sen yksinomaiseen toimivaltaan, vain siinä laajuudessa, kuin jäsenvaltiot eivät voi riittävällä tavalla saavuttaa toiminnan tavoitteita tai ne voidaan suunnitellun toiminnan laajuuden tai vaikutusten vuoksi saavuttaa paremmin unionin tasolla.⁴⁹

Puitepäätöksen johdannossa viitataan Euroopan unionin perustamissopimuksen 29 artiklaan, jonka mukaisesti unionin tavoitteena on antaa kansalaisille korkeatasoinen suoja vapauten, turvallisuuden ja oikeuteen perustuvalla alueella. Puitepäätöksen mukaan tämä tavoite saavutetaan parhaiten torjumalla ja ehkäisemällä järjestäytyneitä tai muuta rikollisuutta, erityisesti lahjontaa. Puitepäätöksessä yksityisen sektorin lahjontaa pide-

⁴⁵ C-303/05, *Advocaten voor de Wereld* VZW v. Leden van de Ministerraad, tuomio 3.5.2007.

⁴⁶ Melander 2010 s. 131.

⁴⁷ 2003/568/YOS.

⁴⁸ 2003/568/YOS johdanto kohta 1.

⁴⁹ Sopimus Euroopan unionista artikla 5.

tään uhkana oikeusvaltiolle ja sen pelätään vääristävän kilpailua tavaroiden tai kaupallisten palveluiden ostamisen yhteydessä sekä olevan esteenä terveelle talouskehitykselle.⁵⁰

Puitepäättöksen tavoitteena on varmistaa, että sekä lahjuksen antaminen että ottaminen yksityisellä sektorilla ovat rangaistavia tekoja ja että oikeushenkilötkin voidaan asettaa näistä teoista rikosoikeudelliseen vastuuseen. Rangaistusten on oltava EUrakossäännösten hengessä tehokkaita, oikeasuhteisia ja vakuuttavia. Puitepäättöksen soveltamisalaan kuuluvat sekä voittoa tavoittelevien että voittoa tavoittelemattomien yritysten liiketoiminnassa tehdyt rikokset. Minimimaksimiksi on katsottu riittävän 1-3 vuoden vankeusrangaistus. Perusmuotoisissa elinkeinotoiminnan lahjusrikoksissa on Suomessa maksimina 2 vuotta vankeutta, joten vaatimus täyttyy Suomen osalta. Puitepäättöksessä vaaditaan lisäksi, että jäsenvaltioissa on mahdollista kieltää yksityisellä sektorilla lahjusrikokseen syyllistynyttä yrityksessä johtavassa asemassa olevaa henkilöä harjoittamasta liiketoimintaa samankaltaisessa asemassa tai tehtävässä.⁵¹ Tämä toteutuu Suomessa lailla liiketoimintakiellosta (13.12.1985/1059).

Puitepäättöksen 5 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta oikeushenkilöt voidaan saattaa vastuuseen aktiivisesta ja passiivisesta lahjonnasta elinkeinotoiminnassa. Oikeushenkilö tulee voida saattaa rangaistusvastuuseen, mikäli sen toiminnassa sellaiset henkilöt ovat syyllistyneet rikoksiin, jotka voivat edustaa oikeushenkilöä, joilla on valtuus edustaa oikeushenkilöä tai joilla on valtuus harjoittaa valvontaa oikeushenkilössä. Myös tehtävien laiminlyönnin vuoksi tulee voida rangaista oikeushenkilöä, mikäli laiminlyönnit valvonnassa tai ohjauksessa ovat mahdollistaneet puitepäättöksessä mainitut rikolliset teot. Suomen lainsäädäntö oli aiemmin tältä osin puutteellinen, koska oikeushenkilön rangaistusvastuu ei ulottunut lahjuksen vastaanottamiseen elinkeinotoiminnassa. Puitepäättöksen mukaan oikeushenkilöä tulee voida rangaista rikosoikeudellisilla tai muilla seuraamuksilla. Lisäksi seuraamuksiin voi kuulua oikeuden menettämistä julkisiin etuuksiin tai tukiin, väliaikainen tai pysyvä kieltä harjoittaa liiketoimintaa, oikeudelliseen valvontaan asettaminen sekä oikeudellinen määräys purkaa oikeushenkilö.⁵²

⁵⁰ 2003/568/YOS johdanto.

⁵¹ 2003/568/YOS artikkelit 2-4.

⁵² 2003/568/YOS artikkelit 5-6.

Lainkäyttövallan osalta puitepääatöksessä säädetään, että jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet elinkeinotoiminnan lahjusrikosten osalta, mikäli rikos on kokonaan tai osittain tehty sen alueella, rikoksen tekijä on jäsenvaltion kansalainen tai rikos on tehty sellaisen oikeushenkilön hyväksi, jonka kotipaikka on kyseisen jäsenvaltion alueella. Jäsenvaltioille on jätetty harkintavaltaa tilanteissa, joissa rikos on tehty sen alueen ulkopuolella. Näissä tilanteissa jäsenvaltio voi päättää, ettei se sovelle lainkäyttövaltaansa tai soveltaa sitä ainoastaan erityisissä tilanteissa tai olosuhteissa.⁵³

3.2 YK:n korruption vastainen yleissopimus

Suomen osalta YK:n korruption vastainen yleissopimus (vuodelta 2003)⁵⁴ tuli voimaan vuonna 2006. Lahjusrikossääntely vastasi jo sopimuksen voimaantulohetkellä pääosin sopimuksen velvoitteita. Sopimukseen liittymisen seurauksena RL 30:12 säännöstä muutettiin kuitenkin niin, että elinkeinoelämän lahjusrikoksista tuli yleisen syytteen alaisia.⁵⁵

Yleissopimuksen johdanto-osassa mainitaan korruption aiheuttavan uhan yhteiskunnan vakaudelle ja turvallisuudelle heikentäen demokratian instituutioita ja arvoja, eettisiä arvoja ja oikeutta sekä vaarantaen oikeusvaltion ja kestävän kehityksen. Korruptio liitetään sopimuksessa muihin rikollisuuden muotoihin, kuten järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja talousrikollisuuteen.⁵⁶ Yleissopimuksen tarkoituksena on 1. luvun 1. artiklan mukaan torjua ja vastustaa korruptiota tehokkaammin, helpottaa kansainvälistä yhteistyötä, mukaan lukien varallisuuden takaisin hankkiminen, sekä edistää julkisen omaisuuden asianmukaista hoitoa. Yleissopimuksessa ei määritellä korruptiota, mutta 3. luvussa on tarkennettu korruptiota koskevia tunnusmerkitöjä, joiden rangaistavaksi säätämisestä ja muiden tarvittavien toimenpiteiden kansallisesta toteuttamisesta sopimusvaltiot vastaavat.

Sopimuksen 2. luvun 12. artikla luettelee toimenpiteet, joihin yksityisellä sektorilla on ryhdyttävä korruption ennalta ehkäisemiseksi: sopimusvaltioiden on kehitettävä kansallista lainsäädäntöään ja perusperiaatteidensa mukaisesti yksityisen sektorin korruption torjumista edistäviä toimenpiteitä. Näillä toimenpiteillä parannetaan kirjanpito- ja tilin-

⁵³ 2003/568/YOS artikla 7.

⁵⁴ YK:n korruption vastainen yleissopimus 58/2006.

⁵⁵ Oikeusministeriö, lausuntoja ja selvityksiä 2005/21.

⁵⁶ SopS 58/2006, johdanto-osa.

tarkastusvaatimuksia sekä tarvittaessa säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoitavista siviili-, hallinto-, tai rikosoikeudellisista seuraamuksista, jotka määrätään toimenpiteiden noudattamatta jättämisestä. Toimenpiteisiin voi kuulua esimerkiksi yhteistyön edistäminen lainvalvontaviranomaisten ja yksityisten yhteisöjen välillä, yritysten toimintasäännösten kehittämistä asiaan liittyvien ammattikuntien keskuudessa sekä hyvien liiketapojen edistämistä. Yritysten tulee kehittää läpinäkyvyyttä esimerkiksi yhteisöjen perustamiseen ja johtamiseen osallistuvien henkilöllisyyksien avoimuudessa. Valtioiden tulee estää julkisia lupia sekä viranomaisten kaupallista toimintaa varten myöntämien tukien väärinkäyttö. Eturistiriitoja tulee välttää asettamalla tarvittaessa rajoituksia entisten virkamiesten ammattitoiminnalle tai työskentelylle yksityisellä sektorilla heidän erottuaan tai jäätyään eläkkeelle virastaan.

Sopimusvaltioiden tulee lisäksi varmistaa, että yksityisissä yrityksissä toimii riittävä sisäinen tarkastus, jonka avulla havaitaan ja torjutaan korruptiota, ja että näiden yritysten tileihin ja tilinpäätöksiin tehdään asianmukaiset tarkastus- ja vahvistamismenettelyt.⁵⁷ Kansallisten kirjanpito- ja tilintarkastussäännösten tulee lisäksi estää kirjanpidon ulkopuolisten tilien perustaminen, kirjanpidon ulkopuolisten tai puutteellisten maksujen suorittaminen, olemattomien menojen kirjaaminen, virheellisesti yksilöityjen vastattavien kirjaaminen, valeasiakirjojen käyttö sekä kirjanpitoasiakirjojen tahallinen hävittäminen ennen laissa säädettyä ajankohtaa. Korruptiosta aiheutuneiden kulujen tulee olla verotuksessa vähennyskelvottomia.⁵⁸

Hallituksen esityksessä eduskunnalle korruption vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 30 luvun 12 §:n muuttamisesta⁵⁹ käsitellään Suomen voimassaolevaa lainsäädäntöä, jolla katetaan 12 artiklan mukaiset vaatimukset ryhtyä yksityisen sektorin korruptiota estäviin toimenpiteisiin - esimerkiksi lailla sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa säännellään yritysten rehellisten toimintatapojen kehittamisestä. Hallituksen esityksessä mainitaan myös vastuullinen yritystoiminta, joka perustuu suurelta osin yritysten vapaaehtoisuuteen sekä esimerkiksi OECD:n ministerineuvoston vuonna 2002 antamaan monikansallisten yritysten toimintaohjeisiin (Guidelines for Multinational Enterprises).

⁵⁷ SopS 58/2006, 2. luku 12. artikla 1. ja 2. kohdat.

⁵⁸ SopS 58/2006, 2. luku 12. artikla 3. ja 4. kohdat.

⁵⁹ HE 197/2005 vp, Johdanto.

Osakeyhtiöiden valvonnasta säädetään osakeyhtiölain (21.7.2006/624) 6 luvun 2 §:n 1 momentissa, jonka mukaan yhtiön hallitus vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty. Kyseisen säännöksen katsotaan pitävän sisällään veloitteen järjestää tarvittaessa riittävä sisäinen tarkastus yritykselle. Tietyillä erityisaloilla lainvalvontaviranomaiset voivat käytännössä vaatia sisäisen tarkastuksen järjestämistä, esimerkkeinä pankki- ja vakuutusalat. Myös listautuneille yhtiöille on annettu omia sitovaksi tarkoitettuja suosituksia (mm. corporate governance). Suurta roolia sopimuksen tavoitteiden noudattamisessa näyttävät hallituksen esityksen mukaan tilintarkastus- ja kirjanpitolaki, joiden mukaan kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta on annettava oikeat ja riittävät tiedot.⁶⁰ Tunnettu tosiasia valitettavasti on, että varsinkin pk-yritysten kohdalla sekä kirjanpitäjä että tilintarkastaja vetoavat laiminlyöntien paljastuttua yrittäjän vastuuseen annetuista tiedoista sekä tiukkaan salassapitovelvollisuuteen. Tältä osin lainsäätäjän tahto kirjanpito- ja tilintarkastustoiminnan funktiosta esittää tarkastettavan tilinpäätöksestä oikeat ja riittävät tiedot ei toteudu. Tällä hetkellä tilintarkastajalla on ilmoitusvelvollisuus ainoastaan epäiltäessä rahanpesu- ja terrorisminrahoittamistapauksia. Pörssiyritysten kohdalla toiminnan läpinäkyvyysvaatimukset ovat paljon suuremmat kuin pk-yrityksissä.

Sdp:n kansanedustaja Mika Kari on tehnyt 3.5.2013 lakialoitteen tilintarkastuslain muuttamiseksi, jonka on allekirjoittanut 51 kansanedustajaa.⁶¹ Lakialoitteessa esitetään, että tilintarkastajalle tulisi oma-aloitteinen velvollisuus raportoida havaitsemastaan talousrikoksesta Verohallinnolle, mikäli herää epäily, että asianomaisessa yrityksessä on syyllistytty kavallukseen, veropetokseen, kirjanpitorikokseen, velallisen epärehellisyyteen tai muuhun talousrikokseen. Rikosten tutkiminen kuuluu Suomessa poliisilain 1 §:n mukaan poliisille, joten ilmoitukset olisi syytä tehdä poliisille. Varsinkin, kun korkein oikeus on soveltanut *ne bis in idem* -kieltoa siten, että epäilty voi selvitä hallinnollisella veronkorotuksella ja välttää rikosprosessuaalisen veropetossyytteen.⁶² Lakialoitteen säädöstekstiin on otettu rikoslain 30 luvun elinkeinotoiminnan rikoksista mukaan ainoastaan 9 §:n kirjanpitorikos ja sen törkeä tekemuoto 9a §. Valitut säännökset tuntuvat hieman arveluttavilta, koska kirjanpitorikoksen maksimirangaistus on kaksi vuotta vankeutta ja sen törkeän tekemuodon maksimirangaistus on neljä vuotta vankeutta.

⁶⁰ HE 197/2005 vp, s. 20

⁶¹ LA 24/2013 vp.

⁶² Kts. tarkemmin KKO 2010:45 ja KKO 2013:59.

Lahjominen elinkeinotoiminnassa ja sen törkeän tekemuodon maksimirangaistukset ovat samat kaksi ja neljä vuotta. Miksi tilintarkastajan ei siis tulisi ilmoittaa havaitsemistaan elinkeinotoiminnan lahjusrikoksista varsinkin, kun lakialoitteen tarkoitus on ennalta ehkäistä ja kitkeä talousrikollisuutta? Lakialoitteiden menestyminen on eduskunnassa hyvin epätodennäköistä ja tämäkään lakialoite tulee tuskin menestymään.

Lakia elinkeinotulon verottamisesta (24.6.1968/360) on muutettu (1.1.2006) siten, että lahjuksen vähentäminen tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuvana menona verotuksessa on kielletty 2 luvun 16 §:n 8 kohdan mukaan. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan lahjuksen luonteiset menot ovat olleet vähennyskelvottomia jo ennen lainmuutostakin⁶³. Elinkeinotuloverolain ja elinkeinotoiminnan lahjusrikosten välistä suhdetta käsitellään tarkemmin kappaleessa 6.1.

Hallituksen esityksessä on vaiettu täysin sopimuksen 13. artiklan e-kohdasta, joka käsittelee eturistiriitojen torjumista määräämällä tarvittaessa kohtuullisia rajoituksia entisten virkamiesten siirtymiselle yksityisen sektorin palvelukseen. Asiassa ei ole ilmeisesti päästy poliittiseen yhteisymmärrykseen, joten se on sivuutettu perusteluissa kokonaan. Kyseinen tilanne on ollut esillä viimeksi marraskuussa 2012, kun elinkeinoministeri Jyri Häkämies jätti ministerin tehtävänsä ja siirtyi Elinkeinoelämän keskusliiton toimitusjohtajaksi⁶⁴.

Sopimuksen 3 luvun 21 artiklan mukainen varsinainen yksityisen sektorin lahjonnan rikostunnusmerkistö vastaa rikoslakimme mukaisia lahjuksen antamista ja ottamista elinkeinotoiminnassa. Terminologinen ero syntyy ainoastaan säännösten lopussa olevasta lauseesta: ”- - jotta hän velvollisuuksien vastaisesti toimisi tai pidättäytyisi toimimasta tietyllä tavalla”. Kansallisessa säännöksessä ei puhuta velvollisuuksien vastaisesti toimimisesta tai pidättäytymisestä vaan termi ”oikeudeton suosiminen” kattaa nämä menettelytavat.⁶⁵

Sopimuksen 33 artikla on nimetty ”Ilmoituksen tekijöiden suojele” -otsikolla. Siinä jätetään kansallisten lainsäätäjien harkintaan toimenpiteitä, joilla suojellaan korruptiota vilpittömästi ja perustellusti ilmoittavia henkilöitä epäoikeudenmukaiselta kohtelul-

⁶³ KHO 1957 2:91, KHO 1985 T 5265 ja KHO 2002:65.

⁶⁴ Helsingin Sanomat 9.11.2012.

⁶⁵ ks. kappale 3.2 Euroopan unionin korruption vastaiset instrumentit.

ta.⁶⁶ Hallituksen esityksessä ilmoituksen tekijöiden suojele toteutuu Suomessa poliisilain (22.7.2011/872) 7 luvun 2 §:n ja työntekijän osalta työsopimuslain (26.1.2001/55) 2 luvun 2 §:n perusteella. Poliisilain 7 luvun 2 §:n mukaan poliisi ei ole velvollinen ilmaisemaan poliisille luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä. Työsopimuslain 2 luvun 2 §:n mukaan työnantaja ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa työntekijää eri asemaan säännöksessä mainituissa tapauksissa esimerkiksi mielipiteen, vakaumuksen tai poliittisen toiminnan takia. Työsopimuslain 7 luvun 1 §:n yleisen irtisanomisperusteen mukaan toistaiseksi voimassa olevaa työsopimusta ei saa irtisanoa ilman asiallista ja painavaa syytä. Työsopimuslain 7 luvun 2 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan käytettävissä oleviin oikeusturvakeinoihin turvautumista ei ainakaan voida pitää asiallisena ja painavana irtisanomisperusteena.⁶⁷

36. artiklassa säännellään korruption vastaisesta erityisviranomaisesta. Sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden on huolehdittava ainakin yhden riippumattoman korruption erikoistuneen lainvalvontayksikön olemassaolosta. Sopimustekstin mukaan toimielin tai -elimet voivat olla samoja kuin 6. artiklan perusteluissa, joissa mainitaan oikeusministeriön asettama valtiollisten ja muiden tahojen välinen korruption vastainen yhteistyöverkosto. Yhteistyöverkosto mm. kerää ja vaihtaa tietoa Suomen korruptiotilanteesta sekä korruption vastaisen lainsäädännön kehityksestä. Yhteistyöverkosto myös pyrkii edistämään lahjusrikosten ilmituloa, esitutkintaa ja syytetoimenpiteitä. Yhteistyöverkoston täydentämiseksi oikeusministeriö on asettanut vuonna 2005 korruption vastaisen yhteistyöryhmän, johon kuuluvat korruption torjunnan kannalta keskeiset ministeriöt, Valtakunnansyyttäjän virasto, valtioneuvoston controller, Suomen kuntaliitto, Elinkeinoelämän Keskusliitto ja Keskuskauppakamari.⁶⁸

Lahjusrikosten tutkintaan koulutettua henkilöstöä poliisilla on erityisesti talousrikostutkinnassa sekä syyttäjäorganisaatiossa talousrikossyyttäjillä. Korruption rikokset tutkitaan Keskusrikospoliisissa tai paikallispoliisin talousrikosyksiköissä. Perustelujen mukaan erityinen poliisin korruption vastainen yksikkö ei ole tarpeen, koska korruptiota koskevia juttuja on tutkittavana keskimäärin 10-15 kappaletta vuodessa. Keskusrikospoliisin yhteydessä oleva valtakunnallinen rikostiedustelukeskus kerää ja käsittelee valtakunnallisissa rekistereissä olevia tietoja korruptiosta ja ryhtyy tarvittaessa toimiin

⁶⁶ SopS 58/2006, 3. luku 33. artikla.

⁶⁷ HE 197/2005 vp, s. 33.

⁶⁸ HE 197/2005 vp, s. 9.

tutkinnan käynnistämiseksi. Syyttäjäorganisaatiossa törkeimmät korruptiorikokset syyttää valtionsyyttäjä tai talousrikoksiin erikoistunut avainsyyttäjä. Perustelujen mukaan syyttäjän riippumattomuus muista viranomaisista turvaa objektiivisuuden myös korruptiorikosten käsittelemisessä. Ainoastaan valtakunnansyyttäjä voi ottaa ratkaistavakseen alaiselleen syyttäjälle kuuluvan asian ja määrätä alaisensa syyttäjän ajamaan syytettä. Jatkuvaa korruptiorikollisuutta käsittelevää koulutusta ei syyttäjille järjestetä. Näiden esitettyjen viranomaisten ja toimielinten katsotaan täyttävän sopimuksen vaatiman korruption vastaisen erityisen toimielimen vaatimukset.⁶⁹

Sopimuksen 39 artiklassa jäsenvaltioita kehoitetaan kannustamaan yhteistyön kehittämistä esitutkintaviranomaisten ja yksityisten yhteisöjen, erityisesti rahoituslaitosten, välillä. Jäsenvaltioiden tulee lisäksi harkita alueellaan asuvien ihmisten kannustamista korruptiorikosten ilmoittamiseen esitutkintaviranomaisille.⁷⁰ Hallituksen esityksen mukaan yleinen tietoisuuden herättäminen ja ylläpitäminen on jo ennestään kuulunut muille kuin lainkäyttöviranomaisille ja tästä on saatu hyviä kokemuksia. Esityksessä ei tarkenneta saatuja hyviä kokemuksia. Lainkäyttöviranomaiset tekevät yhteistyötä yksityisen sektorin kanssa yksittäisissä korruptiorikoksissa. Laajempi yhteistyö toteutuu korruption vastaisessa verkostossa, jota on esitelty 6. artiklan yhteydessä.⁷¹ Esitetyt vaatimukset eivät ole aiheuttaneet muutoksia lainsäädäntöön.

3.3 International Chamber of Commerce

International Chamber of Commerce (ICC) eli kansainvälinen kauppakamari on globaali kaikki toimialat kattava yhteistyöjärjestö, jolla on jäseninä yrityksiä ja järjestöjä ympäri maailmaa. ICC vahvistaa yritysten kansainvälisiä toimintaedellytyksiä vaikuttamalla sääntely-ympäristöön, kehittämällä ulkomaankaupan työkaluja ja tarjoamalla niihin liittyviä palveluita yrityksille.⁷² ICC julkaisi vuonna 1996 ICC Rules of Conduct to Combat Extortion and Bribery in International Business Transactions -suositukset. Kyseisissä suosituksissa kehoitetaan yrityksiä kieltämään lahjonta kaikissa muodoissaan ja ulottamaan lahjonnan kieltö myös kynnysrahoihin, aliurakoihin, konsulttisopimuksiin, sukulaisiin ja muihin yhteistyökumppaneihin. Lisäksi suosituksissa ohjataan yrityksiä tarkentamaan agenttiansa provisiopalkkausta ja varmistumaan siitä, että agentit

⁶⁹ HE 197/2005 vp, s. 35.

⁷⁰ SopS 58/2006, 3. luku 39. artikla.

⁷¹ HE 197/2005 vp, s. 37.

⁷² www.icc.fi.

eivät käytä toiminnassaan lahjuksia. Yrityksen johdon on myös järjestettävä riittävä ja toimiva valvonta. Suositusten tarkoituksena on kehottaa yrityksiä järjestämään omat sääntönsä ICC:n ohjeiden mukaan, joka on lähtötaso, ja sovitettava ohjeet sitten oman toimialansa vaatimuksiin.⁷³

Kyseisten suositusten jatkoksi ICC on julkaissut vuonna 1999 teoksen *Fighting Bribery: A Corporation Practices Manual*. Yksi teoksen kappaleista käsittelee lahjontaa yksityisellä sektorilla ja antaa käytännönläheisiä ohjeita lahjonnan ehkäisyyn. Myös *Resisting Extortion and Solicitation in International Transactions (RESIST)* -opastus ohjeistaa lahjonnanehkäisyssä. *ICC Guidelines on Agents, Intermediaries and Other Third Parties* - ja *ICC Guidelines on Whistleblowing* -ohjeet selventävät yrityskohtaisia toimia riskienhallinnassa agenttien toiminnan sekä ilmiantojärjestelmien osalta. Uusin ICC:n julkaisu lahjonnasta on vuonna 2011 julkaistu ohjeistus *Rules on Combating Corruption*, joka käsittelee yritysten vastuuta ja roolia muun muassa lahjonnan vastaisessa taistelussa. Yritykset voivat soveltaa ohjetta sellaisenaan tai käyttää sitä omien toimintaperiaatteidensa perustana.⁷⁴

Rules on Combating Corruption -dokumentissa on osio *Elements of an Efficient Corporate Compliance Programme*. Kyseisessä osiossa korostetaan johdon ja henkilökunnan sitouttamista noudattamaan ja tukemaan korruption vastaista ohjelmaa. Yrityksen korruption vastaisen linjan tulee olla selväsanainen, näkyvä ja sitova suhteessa yrityksen johtoon, työntekijöihin, kolmansiin osapuoliin sekä kotimaisiin että ulkomaisiin alihankkijoihin. Yrityksen tulee asettaa hallitus tai jokin muu elin vastuuseen ohjelman noudattamisesta. Toimielimen tulee käyttää erilaisia arviointimenetelmiä mitataksaan ohjelman toimivuutta sekä tehdä tarvittaessa parannusehdotuksia yleiseen käytäntöön. Yrityksen on myös mahdollista asettaa yksi tai useampi kokopäiväinen henkilö, joka omaa tarvittavat resurssit, kokemuksen ja arvovalan, valvomaan ohjelman noudattamista ja raportoimaan siitä vastuussa olevalle toimielimelle. Kirjanpito ja tilintarkastus tulee saattaa sellaiselle tasolle, että salainen varojen käyttö ei ole mahdollista. Johto ja henkilökunta tulee kouluttaa havaitsemaan korruption riskit tavanomaisessa liike-elämässä. Yrityksen tulee tarjota täysin luottamuksellinen ilmiantokanava, jota kautta on mahdollista ilmoittaa mahdollisista väärinkäytöksistä ilman pelkoa joutua syrjityksi

⁷³ Heimann, Hirsch 2000 s. 172.

⁷⁴ www.icc.fi/yritysvastuuohjeet.

tai rangaistuksi. Ilmianto tulee voida tehdä anonyymisti tai omalla nimellä. Kaikki bona fides mielessä tehdyt ilmoituksen on tutkittava.⁷⁵

ICC:n Myynninedistämissäännöt⁷⁶ sisältävät näkökohtia, jotka ovat huomionarvoisia harkittaessa, onko jossain yksittäistapauksessa kyse lahjonnasta. Myynninedistämisen säännöksiä sovelletaan markkinointiin, jonka tarkoituksena on saada tarjottu tuote näyttämään houkuttelevammalta mahdollisen lisäedun avulla. Lisäetu voi olla rahaa tai rahanarvoinen etu tai tuote. Merkityksellinen on varsinkin 8 artikla, jossa säädetään, että myynninedistämistoimenpide tulee suunnitella siten, että työntekijän ja työnantajan välistä lojaliteettisuhdetta ei loukata. Myynninedistämistoimenpide ja siihen liittyvät kannustinjärjestelmät tulee järjestää siten, että kaikkien osapuolten edut otetaan huomioon. Toimenpiteet eivät saa aiheuttaa ristiriitaa työntekijän ja työnantajan välillä.

3.4 OECD

Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö (OECD) on perustanut vuonna 1994 OECD Working Group on Bribery in International Business Transactions -toimielimen, joka vastaa OECD Anti-Bribery Convention -sopimuksen sekä vuonna 2009 annetun Recommendation on Further Combating Bribery of Foreign Bribery in International Business Transactions -suosituksen kansallisten voimaansaattamisen valvonnasta. Järjestö taistelee kansainväliseen kauppaan liittyvää lahjontaa vastaan, jotta kehitys voimistuisi, köyhyys vähenisi sekä vahvistaakseen luottamusta markkinoihin.

Anti-Bribery Convention -sopimus käsittelee lähinnä yritysten harjoittamaa ulkomaisten viranomaisten lahjontaa ja rajautuu näin ollen tutkielman aiheen private-to-private -lahjonnan ulkopuolelle. Käsittelen sopimusta kuitenkin lyhyesti sillä se oli uraauurtava sitä laadittaessa ja se on vaikuttanut kymmenien maiden lainsäädäntöön kieltäessään ulkomaisten viranomaisten lahjonnan elinkeinoelämän liikesuhteissa. Sopimus on ainoa oikeudellisesti velvoittava ulkomaisten viranomaisten lahjonnan kieltävä sopimus. Sopimukseen on liittynyt 40 valtiota ja tuoreimpina tulokkaina on Venäjä ja Kolumbia vuonna 2013. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1998.

⁷⁵ ICC Rules on Combating Corruption Part 3 - Elements of an Efficient Corporate Compliance Programme s. 12-13.

⁷⁶ ICC Markkinointisäännöt, 2. osa: Myynninedistäminen s. 16-20.

OECD:n pääsihteeri Angel Gurrían mukaan sopimuksen vaikutus on vain niin voimakas kuin sen implementoimien valtion sitoutuminen velvollisuuksiensa täyttämiseen. Sopimuksen voimaantulon jälkeen vuoden 1999 ja joulukuun 2012 välillä 90 yritystä ja 216 luonnollista henkilöä on tuomittu ulkomaisten viranomaisten lahjonnasta. 83 henkilöä on saanut ehdottoman vankeustuomion. Luvut ovat nousemaan päin, vaikka yli puolessa sopimusvaltioissa sopimuksen täytäntöönpanon valvontaa ei ole ollenkaan tai se on hyvin vähäistä. Jotta sopimuksen vaikutus säilyy, on sopimusvaltioiden vahvistettava sopimuksen valvontaa kansallisesti. Sopimukseen on saatava sitoutumaan myös uusia nousevia markkinatalousmaita sekä yhteistyön edut G20:n välillä on maksimoitava.⁷⁷

3.5 Transparency International

Transparency International julistaa olevansa johtava kansainvälinen lahjonnan vastainen järjestö, joka keskittyy korruption torjuntaan ja ennaltaehkäisemiseen laajalla rintamalla. Järjestö toimii yli 90 maassa. Järjestön toimintaperiaate on dialogin keinoin pyrkiä tiedottamaan korruption ja lahjonnan eri muodoista ja tarjota yrityksille ja yhteisöille konkreettisia apuvälineitä korruption vastaiseen työhön. Järjestö ei pureudu yksittäisiin korruptiotapauksiin vain pyrkii tiedottamaan korruptiosta yleisellä tasolla sekä antamaan moraalista ja asiantuntija-apua korruptiota työkseen tutkiville toimittajille ja viranomaisille. Transparency International julkaisee jatkuvasti tutkimuksia ja suosituksia, jotka koskevat korruptiota.

Transparency International perustettiin vuonna 1993 puheenjohtaja Peter Eigenin johdolla. Eri alojen ammattilaiset ja asiantuntijat, jotka olivat työssään nähneet korruption tuhoiset vaikutukset, halusivat perustaa kansainvälisen poliittisesti sitoutumattoman korruption vastaisen järjestön. Järjestö tutkii korruption eri muotoja ja esiintyvyyttä, pyrkii jakamaan siitä tietoa ja edistää korruption vastaista työtä. Järjestö toimii yhteistyössä mm. kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen ja Yhdistyneiden Kansakuntien kanssa. Järjestö oli aktiivisesti mukana ajamassa Yhdistyneiden Kansakuntien korruption vastaisen yleissopimuksen aikaansaantia sekä OECD:n lahjonnan vastaisen yleissopimuksen syntyä. Transparency Suomi ry organisoitui vuonna 2003.⁷⁸

⁷⁷ OECD Working Group on Bribery: Annual Report Activities Undertaken in 2012 s. 2-3.

⁷⁸ www.transparency.fi.

Transparency International julkaisee vuosittain Global Corruption Barometer - tutkimuksen, johon on vuonna 2013 kerätty kyselytutkimuksen perusteella yli 114000 ihmisen havaintoja korruptiosta 107 maassa. Tutkimus käsittelee ihmisten kokemuksia lahjonnasta ja yksityiskohtia korruptiosta heidän näkökulmastaan maidensa pääinstituu- tioissa. Lisäksi tutkimus mittaa ihmisten halua pysäyttää korruptiota.⁷⁹

Toinen Transparency Internationalin julkaisemista vuosittaisista korruptiota koskevista raporteista on maailmanlaajuinen Annual Report. Annual Report -julkaisussa järjestö levittää tietoisuutta korruptiosta ja antaa konkreettisia esimerkkejä eri maiden korrup- tiotapauksista. Lisäksi raportti sisältää runsaasti tutkimustietoa korruptiosta eri maiden viranomaisissa, liike-elämässä ja rajat ylittävissä tapauksissa.⁸⁰

Transparency International on luonut kolmiportaisen ratkaisumallin elinkeinoelämän korruption ehkäisyyn. Ensiksi yritysten on tehtävä sisäisiä toimenpiteitä korruption eh- käisemiseksi. Yrityksillä tulee olla nollatoleranssi suhteessa lahjontaan ja korruptioon. Yritysten tulee valvoa korruption vastaisen politiikkansa toteuttamista erityisellä sitä varten suunnitellulla arviointimenettelyllä. Transparency International tarjoaa yrityksille itsearviointia varten Business Principles for Countering Bribery: Transparency Interna- tional Self-Evaluation Tool -dokumentin, joka on vapaasti saatavilla Transparency Internationalin verkkosivuilla.⁸¹ Dokumentissa mitataan yrityksen periaatteita ja kehitetään lahjonnan vastaista ohjelmaa. Dokumentissa käsitellään lahjonnan eri muotoja po- liittisissa yhteyksissä, hyväntekeväisyydessä, sponsorisopimuksissa, jouduttamisrahojen maksussa, lahjan antamisessa ja vieraanvaraisuuden osoittamisessa. Lopuksi dokumen- tissa mitataan lahjonnan vastaisen ohjelman yrityksen sisäisen implementoimisen vaa- timuksia varsinkin johdon ja henkilökunnan sitoutumisesta ohjelmaan.

Ratkaisumallin toinen osa käsittelee sitä, että yrityksillä tulee olla reilu ympäristö, jossa yritys harjoittaa toimintaa. Tämän varmistamiseksi Transparency International tekee työtä, jotta eri maiden hallitukset sitoutuvat kansainvälisten korruption vastaisten sopi- musten noudattamisen ja täytäntöönpanon valvontaan. Tämä suojelee yrityksiä rajat ylittävältä korruptiolta ja alihankintaketjuilta.

Kolmanneksi Transparency Internationalin tavoitteena on varmistaa, että nämä lähesty- mistavat ovat tehokkaita. Tämä tarkoittaa enemmän läpinäkyvyyttä kaikilta, jotka ovat

⁷⁹ Transparency International Global Corruption Barometer 2013.

⁸⁰ Transparency International Annual Report 2012.

⁸¹ Transparency International Self-Evaluation Tool.

kytköksissä markkinoihin. Vain tätä kautta liike-elämän toimijat voidaan saada vastuuseen teoistaan. Järjestön tavoitteena on saada yritykset ja niitä säätelevät instituutiot raportoimaan taloudestaan ja toimimisestaan avoimesti. Tämä puolestaan osoittaa henkilökunnalle, investoijille sekä kuluttajille, että yrityksen johto on omistautunut rehdille yritystoiminnalle. Se puolestaan luo luottamuksen ympäristöä, joka on kannattavaa yritykselle.⁸²

4. Elinkeinotoiminnan lahjusrikokset Suomessa

4.1. Lainsäädäntöperusta ja tunnusmerkistöt

Lahjusrikossäännöksissä noudatetaan vastaavuusperiaatetta: jos lahjuksen ottaminen on rangaistavaa, on sen antamisen oltava myös samassa laajuudessa rangaistavaa.⁸³ Aktiivisesta lahjomisesta eli lahjan antamisesta tai tarjoamisesta säädetään rikoslain (39/1889) 30 luvun 7 §:ssä lahjominen elinkeinotoiminnassa ja 7a §:ssä törkeä lahjominen elinkeinotoiminnassa. Passiivisesta lahjonnasta eli lahjuksen vastaanottamisesta tai pyytämisestä säädetään RL 30:8:ssä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa ja 8a:ssä törkeä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa. Oikeushenkilön rangaistusvastuusta 30 luvun lahjusrikoksissa säädetään 13 §:ssä. 13 §:n mukaan kyseisiin rikoksiin sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään RL 1:9:ssä, RL 5:8:ssä ja RL 9 luvussa. RL 30:14:ssä tarkennetaan lahjusrikosten välimiehiä koskevia soveltamisalasäännöksiä. 15 §:ssä säädetään konfiskaatiosta. Elinkeinoelämän lahjusrikokset ovat yleisen syytteen alaisia.

4.1.2 RL 30:7 Lahjominen elinkeinotoiminnassa

Joka

- 1) *elinkeinonharjoittajan palveluksessa olevalle,*
- 2) *elinkeinonharjoittajana toimivan yhteisön tai elinkeinotoimintaa harjoittavan säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenelle, toimitusjohtajalle, tilintarkastajalle tai selvitysmiehelle,*
- 3) *elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittavalle taikka*

⁸² Transparency International Corruption by Topic. Private Sector.

⁸³ HE 79/2010 vp, s. 5.

4) elinkeinonharjoittajien välistä, muiden osapuolten välistä tai elinkeinonharjoittajan ja muun osapuolen välistä riitaa välimiehenä ratkaisevalle lupaa, tarjoaa tai antaa lahjottavalle itselleen taikka toiselle osoitetun oikeudettoman edun (lahjuksen) tarkoituksin saattaa lahjottava toimessaan tai tehtävässään suosimaan lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta taikka palkita lahjottava sellaisesta suosimisesta, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava 16 luvun 13 tai 14 §:n mukaan, lahjomisesta elinkeinotoiminnassa sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Ensimmäistä kertaa yksityisen sektorin lahjonta kriminalisoitiin vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi annetussa laissa vuonna 1930. Lain sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (1061/1978) 5 §:ssä ja 10 §:ssä säädetyt kriminalisoinnit vastasivat pääosin vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi annetun lain lahjontaa koskevia säännöksiä.⁸⁴ SopMenL:n aktiivista lahjontaa koskevassa 5 § kuuluu seuraavasti: *Elinkeinonharjoittajan palveluksessa olevalle tai hänen puolestaan tehtävää suorittavalle ei saa antaa, luvata eikä tarjota lahjomaa taikka muuta siihen verrattavaa etua, jonka tarkoituksena on saattaa vastaanottaja toimessaan tai tehtävää suorittaessaan suosimaan lahjoman antajaa tai jotakuta muuta taikka palkita sellaisesta suosimisesta.* Saman lain passiivisen lahjonnan 10 §: *Elinkeinonharjoittajan palveluksessa oleva tai hänen puolestaan tehtävää suorittava ei saa vastaanottaa, itselleen edustaa eikä vaatia lahjomaa tai muuta siihen verrattavaa etua suosiakseen lahjoman antajaa tai jotakuta muuta tai palkkioksi sellaisesta suosimisesta.* On hämmästyttävä huomata, että elinkeinotoiminnan lahjuspykälät ovat säilyneet lähes muuttumattomina 1930-luvulta asti. Silti niitä on sovellettu vain hyvin harvoin. Myös vuoden 1970 työsopimuslaissa oli elinkeinotoimintaa koskeva lahjussäännös 15 §:n 2 momentissa: Työntekijä ei saa vastaanottaa tai itselleen edustaa tai vaatia lahjaa tai muuta etua suosiakseen toista elinkeinotoiminnassa tai palkinnoksi sellaisesta suosimisesta.

Rikoslain kokonaisuudistuksen jälkeen vuonna 1991 kyseiset kriminalisoinnit siirrettiin rikoslakiin. Säännösten lisääminen rikoslakiin johtui osaltaan tavoitteesta korostaa näiden silloin uudentyyppisten rikosten paheksuttavuutta perinteisten rikoslajien rinnalla. Lahjonnan ja lahjuksen ottamisen rangaistusuhkaa pidettiin myös liian lievänä kyseisen toiminnan yleiseen hylättävyyteen nähden.⁸⁵ SopMenL 5 ja 10 §:ssä rangaistusuhka oli sakkoa tai enintään vuosi vankeutta.

⁸⁴ Rautio I. 2008 s. 837.

⁸⁵ HE 66/88 vp, s. 78 ja s. 83.

Rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä nykyisen säännöksen kohta 2) *elinkeinonharjoittajana toimivan yhteisön tai elinkeinotoimintaa harjoittavan säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenelle, toimitusjohtajalle, tilintarkastajalle tai selvitysmiehelle* lisättiin lahjomisen kohteiden piiriin, samoin kuin rangaistavuuden laajentaminen siten, että muullekin kuin lahjottavalle itselleen osoitettua etua voitaisiin pitää lahjuksena. Hallituksen esityksen⁸⁶ mukaan kohta 2 on tarpeellinen, koska näissä tehtävissä toimivilla on mahdollisuus syyllistyä pykälissä tarkoitettuun suosimiseen. Voi myös olla tulkinnanvaraista, voidaanko kyseisessä asemassa olevia henkilöitä pitää elinkeinonharjoittajan palveluksessa olevina tai elinkeinonharjoittajan puolesta toimivina. Kyseisen kohdan henkilön ja elinkeinonharjoittajan välillä tulisi olla jonkinasteinen luottamussuhde. Henkilö, joka on yrityksen palveluksessa, mutta jolla on yrityksessä omistajana määräysvalta, ei voi olla lahjonnan kohteena. Lahjuksen antaja voi kuitenkin olla elinkeinonharjoittaja tai joku muu tämän lukuun toimiva.⁸⁷

Viimeaikaisena lisäyksenä säännökseen on tullut kohta 4: *elinkeinonharjoittajien välistä, muiden osapuolten välistä tai elinkeinonharjoittajan ja muun osapuolen välistä riitaa välimiehenä ratkaisevalle*, joka tuli voimaan lailla 10.6.2011/637. Hallituksen esityksessä eduskunnalle⁸⁸ Suomen rikoslain muuttamista lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen⁸⁹ mukaiseksi, kohta 4 tuli lisätä lahjonnan kohteiden piiriin, koska edeltäneen lahjusrikossääntelyn soveltumisesta välimiehiin ei ennen tätä ollut kaikissa tapauksissa selvyyttä, eikä tiedossa ole oikeuskäytäntöä, jolla kysymykseen olisi otettu kantaa. Tunnuksmerkistö muutettiin koskemaan asianajajaliiton vaatimuksesta lausuntokierroksen jälkeen myös yksityisten välistä riita-asiaa ratkaisevaa välimiestä.⁹⁰

Euroopan neuvoston korruption vastainen toimielin GRECO on suositellut Suomen lahjusrikoslainsäädäntöä koskevassa raportissaan⁹¹ joulukuussa 2009 Suomea selvittämään lausuntoa ulkomaisen välimiehen osalta, jotta Suomen rikoslainsäädäntö soveltuisi lisäpöytäkirjan 4 artiklassa tarkoitettuun välimieheen.⁹² Tähän Suomi on reagoinut

⁸⁶ HE 66/88 vp, s. 87.

⁸⁷ HE 66/88 vp, s. 94.

⁸⁸ HE 79/2010 vp, s. 31.

⁸⁹ SopS 107-108/2002.

⁹⁰ Asianajajaliitto: Lausunto Lahjusrikokset-työryhmämietinnöstä 15.1.2010.

⁹¹ GRECO: Evaluation Report on Finland in Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2).

⁹² HE 79/2010 vp, s. 33.

säättämällä 14 §:n soveltamisalasäännöksen, jonka mukaan sovellettaessa RL 30: 7, 7a, 8 ja 8a:ta, välimieheen rinnastetaan kotimainen tai ulkomainen välimies, joka hoitaa tehtäviään toisen valtion välimiesmenettelyä koskevan lainsäädännön mukaisesti. Kyseisiä säännöksiä voidaan soveltaa välimieheen, joka ratkaisee dispositiivista riita-asiaa. Legaalisessa välimiesmenettelyssä eli välimiesmenettelyssä, josta on nimenomaisesti säädetty erityislaissa, toimivaan välimieheen voitaneen perustelujen mukaan soveltaa rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä. Tämän vuoksi RL 30:7:ssä on selvennyksenä toissijaisuuslauseke: ”jollei teko ole rangaistava 16:13 tai 14:n mukaan”. Välimiesmenettelyä ei sinänsä ole rajattu vain elinkeinonharjoittajien väliseksi riidanratkaisutavaksi, vaan osapuolina voivat olla myös muut, kuten yksityinen henkilö tai aatteellinen yhdistys tai jäsen⁹³.

Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta johtuen lahjomisen tekotavat on pyritty kriminalisoimaan kaikenkattavasti, jottei tuomitsemistoiminnassa tarvitsisi miettiä säännöksen sanamuodon rajoja. Lahjominen voi tunnusmerkistön mukaan tapahtua lupamalla, tarjoamalla tai antamalla. Lupaamisen ja tarjoamisen on tultava vastapuolen tietoon, ennen kuin on kysymys lahjomisesta, mutta vastapuolen reaktiota ei välttämättä tarvita.⁹⁴ Lupaaminen on sitoutumista lahjan tai edun myöhemmin tapahtuvaan antamiseen. Tarjoaminen on tahdonilmaisu, jolla tarjoaja on valmis luovuttamaan lahjan tai edun. Lahjuksen antaminen tarkoittaa lahjan tai edun luovuttamista, jossa vastaanottaja hyväksyy sen vastaanottamisen. Yritystä ei ole säädetty rangaistavaksi, koska jo lupaaminen ja tarjoaminen täyttävät lahjuksen antamisen tunnusmerkistön.⁹⁵ Lisäksi edellytetään, että lahjomisen tarkoituksena on saattaa lahjottava toimessaan tai tehtävää suorittaessaan suosimaan lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta taikka palkita lahjottavaa sellaisesta suosimisesta.⁹⁶

Jos lahjonnalla pyritään vaikuttamaan lahjottavaan muutoin kuin tämän toimiessa elinkeinonharjoittajan palveluksessa tai suorittaessa tehtävää elinkeinonharjoittajan puolesta, menettely jää säännöksen ulkopuolelle. Lahjonnan tarkoituksena voi olla myös jälkikäteen palkita henkilöä säännöksessä mainitusta suosimisesta. Mikäli elinkeinonharjoittajan alaiselle työntekijälle elinkeinonharjoittajan nimenomaisin tai hiljaisin suostumuksin tarjotaan ylimääräinen etu, kysymyksessä ei ole lahjus. Työntekijälle voidaan

⁹³ HE 79/2010 vp, s. 32.

⁹⁴ HE 66/88 vp, s. 94.

⁹⁵ Rautio I. 2008 s. 363.

⁹⁶ HE 66/88 vp, s. 93.

tarjota oikeudeton etu, joka ei suoranaisesti vahingoita työnantajaa, esimerkiksi selvästi edullisemman urakkatarjouksen tekijä haluaa varmistaa tarjouksensa hyväksymisen. Tässäkin tapauksessa lahjonta on rangaistavaa⁹⁷.

Säännöksen varsinainen asianomistaja on lahjottavan työnantaja tai päämiehenä toimiva elinkeinonharjoittaja. Lahjonta voi luonnollisesti loukata myös kilpailevien elinkeinonharjoittajien etua. Kilpailijoille voidaankin myöntää joissakin tapauksissa asianomistajan asema. Yleensä kuitenkin edellytetään, että teosta on ollut lahjotun työnantajalle tai päämiehelle vähintään jonkinlaista vahinkoa tai haittaa.⁹⁸

Säännöksessä puhutaan oikeudettomasta edusta. SopMenL:ssa puhuttiin lahjomasta tai siihen verrattavasta edusta. Juridinen termi korvattiin rikoslain uudistuksen yhteydessä yleiskielisellä sanalla. Lahjuksena voidaan pitää kaikenlaisia taloudellisia etuja, mutta kysymykseen voivat tulla myös tunnearvoa sisältävät asiat. Lahjukseksi ei voida katsoa esimerkiksi liike-elämässä tavallisia mainoslahjoja, tavanomaisen edustuksen piiriin kuuluvia lahjoja tai tavanomaisia merkkipäiviin liittyviä lahjoja. Arvioitaessa lahjan hyväksyttävyyttä on otettava huomioon lahjottavan olosuhteet, asema ja tehtävä sekä lahjan tai edun henkilökohtainen sekä rahallinen arvo sen vastaanottajalle.⁹⁹ Mitään tarkkaa euromääräistä rajaa tuskin kannattaa lahjukselle asettaa, sillä seurauksena vastapuoli voisi mahdollisesti odottaa saavansa oikeudetonta hyötyä juuri alle tämän rangaistavuuden rajan. Tällaista käytäntöä ei ole syytä tukea lainsäätäjän taholta.

Ruotsin voittoa tavoittelematon Institutet Mot Mutor -organisaation julkaisemassa Code of Business Conduct 1st 2012 -suosituksessa¹⁰⁰ määritellään hyväksyttävän ja sopimattoman edun eroja. Hyväksyttävinä etuina voidaan pitää työlounaita, pieniä tuotenäytteitä, yrityksen vuosikertomuksia, vaatimattomia juhlallisuuksia, jopa syntymäpäiväjuhlia ja erityisiä henkilökohtaisia huomionosoituksia. Annettu etu tulee voida vastaanottaa avoimesti, edun tulee olla vaatimaton ja etu ei saa olla sellainen, että se jollain tavalla vaikuttaa edun vastaanottajaan työn tai tehtävän hoitamiseen. Avoimuuden vaatimuksen voidaan katsoa täyttyvän, mikäli edun antava yritys osoittaa edun suoraan vastaanottavalle yritykselle ilman välikäsiä. Edun tulee olla yleisesti hyväksyttävä vastaanottavassa yrityksessä tai sen toimintalinjojen mukainen. Vaatimattomuuden kriteeri edellyt-

⁹⁷ HE 66/88 vp, s. 94.

⁹⁸ HE 66/88 vp, s. 95.

⁹⁹ HE 66/88 vp, s. 94.

¹⁰⁰ Institutet Mot Mutor: Code of Business Conduct 1st 2012.

tää, että etu ei saa vaikuttaa vastaanottajaan toimintaan. Edun taloudellisen tai tunnearvon hyväksyttävyyden arvioinnissa otetaan huomioon vastaanottavan työntekijän asema, tehtävät, ikä, kokemus ja arvio edun vaikutuksesta työtehtävien hoitoon ja rehellisyyteen. Mikäli samalle vastaanottajalle tarjotaan useita etuja, tulee nämä edut arvioida yhdessä.

Sopimattomia etuja IMM:n suosituksessa ovat: rahalahjat käteisenä tai muussa muodossa, epätavalliset rahalainat, takaajana toimiminen tai toisen lainan maksaminen. Sopimatonta on luopua myyntisaatavasta, velkakanteesta, pääoman takaisin maksusta sekä korosta. Hyväksyttäviä eivät ole salaiset tai epätavalliset tilit, joilta suoritetaan hankinnat tai järjestelyt, joista saa bonuksia tai kynnysrahoja. Vastaanottajalle on ilman hyväksyttävää syytä sopimatonta tarjota korvauksetta tai alihintaan tarjoajan tavarantoimittajan tuotteita tai palveluita. Sopimattomia ovat myös kokonaan tai osittain maksetut huvi- tai vapaa-ajanmatkat sekä käyttöoikeudet erilaisiin kulkuvälineisiin.¹⁰¹

Rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä pidettiin tarpeellisena laajentaa rangaistavuutta siten, että lahjus voitaisiin osoittaa myös kolmannelle henkilölle, koska muuten säännös voitaisiin kiertää osoittamalla lahjus esimerkiksi lahjottavan perheenjäsenelle. Kolmannen henkilön ei tarvitse olla tietoinen lahjomisesta. Säännöksen lopussa on lisäksi toissijaislauseke, jonka mukaan säännös väistyy, jos kyseeseen tulee RL 16 luvun säännökset eli jos lahjottava on myös virkamies tai palveluksessa julkisyhteisössä.

4.1.3 RL 30:7a Törkeä lahjominen elinkeinotoiminnassa

Jos lahjomisessa elinkeinotoiminnassa

1) lahjalla tai edulla pyritään saamaan asianomainen toimimaan tehtävässään lahjuksen antajaa tai toista huomattavasti hyödyttäen tai toiselle tuntuvaa vahinkoa tai haittaa aiheuttaen taikka

2) lahjan tai edun arvo on huomattava

ja lahjominen elinkeinotoiminnassa on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä lahjomisesta elinkeinotoiminnassa vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

¹⁰¹ Institutet Mot Mutor: Code of Business Conduct , 7. Permitted Benefits.

Euroopan neuvoston korruption vastainen toimielin GRECO on esittänyt Suomelle suo-
situksen, jonka mukaan yksityisen sektorin lahjusrikoksista annettuja rangaistuksia tulisi
koventaa.¹⁰² Ennen lainmuutosta, joka astui voimaan 10.6.2011/637, yksityisen sektorin
lahjusrikosten maksimirangaistus oli kaksi vuotta vankeutta. Julkisen sektorin lahjusri-
kosten osalta maksimi oli neljä vuotta vankeutta. Perustelujen¹⁰³ mukaan yksityisen
sektorin kasvaneen merkityksen mukaan ei ollut enää perusteita pitää yksityisen sekto-
rin lahjontaa vähemmän moitittavana suhteessa julkisen sektorin lahjontaan. Törkeän
tekemuodon säätämisessä on myös se hyöty, että maksimirangaistuksen ollessa neljä
vuotta vankeutta syyteoikeus vanhentuu kymmenessä vuodessa. Tämä antaa paljon lisä-
aikaa esitutkinnan tekemiseen ja syyteharkintaan. Elinkeinoelämän lahjusrikokset ovat
vaativia ja aikaa vieviä juttuja ja varsinkin ulkomaiset kytkennät viivästyttävät esitut-
kintaa.

Kvalifioitu tekemuoto noudattaa rikoslainsäädännön yleistä linjaa, eli vähintään toisen
ankaroittamisperusteen tulee olla käsillä ja teon tulee olla kokonaisuutena arvostellen
törkeä. Ensimmäisen ankaroitamisperusteen mukaan lahjan tai edun ei tarvitse olla
huomattava, kunhan lahjalla tai edulla pyritään saamaan lahjuksen saaja toimimaan teh-
tävässään lahjuksen antajaa tai toista huomattavasti hyödyttäen tai toiselle tuntuvaa va-
hinkoa tai haittaa aiheuttaen.

Toinen ankaroitamisperuste on käsillä, jos lahjan tai edun arvo on huomattava. Halli-
tuksen esityksessä viitataan törkeän lahjuksen antamisen perusteluihin,¹⁰⁴ joissa maini-
taan, että lahjonnan paheksuttavuuden arvioinnissa lahjan tai edun arvolla on keskeinen
merkitys. Lahjan tai edun huomattavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota sen
saajalle tuomaan hyötyyn sekä siihen, kuinka suurilla kuluilla saaja olisi voinut hankkia
sen tavanomaisella hinnalla. Lahjan tai edun arvoa määritettäessä on myös kiinnitettävä
huomiota siihen, kuinka suuria kustannuksia lahjan tai edun tarjoaminen on aiheuttanut
sen tarjoajalle.

Oikeuskäytäntöä ei törkeän tekemuodon käytöstä luonnollisestikaan vielä ole. Ennak-
kopäätöksiä ei ole myöskään virkamiehiin kohdistuvasta törkeän lahjuksen antamisesta,
joten lahjan arvon huomattavuus ei määriy tarkemmin sitä kautta. GRECO:n raportin¹⁰⁵

¹⁰² GRECO; Evaluation Report on Finland in Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2) kohta 104.

¹⁰³ HE 79/2010 vp, s. 32.

¹⁰⁴ HE 58/1988 vp, s. 50/2 ja 51/ 1.

¹⁰⁵ GRECO; Evaluation Report on Finland in Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2) kohta 18.

mukaan suomalaiset virkamiehet ovat kertoneet GRECON:n Evaluation Team for Theme 1:n jäsenille, että lahjuksen tai edun arvo on huomattava, jos se on 10 000 euroa tai enemmän virkamiehiä koskevissa RL 16:14:n ja RL 40:2:n mukaisissa lahjusrikoksissa. Tämä voi antaa suuntaa elinkeinoelämän lahjusrikosten törkeysarviointiin.

Suomen asianajajaliitto piti lausunnossaan ¹⁰⁶ törkeiden tekemuotojen säätämistä tarpeettomana. Asianajajaliiton mukaan tapaukset, joissa RL 30:7-8:n tunnusmerkistöjä on sovellettu, ovat olleet marginaalisia niin määrältään kuin merkitykseltään. Liitto pitää kahden vuoden rangaistumaksimia riittävänä turvaamaan markkinoiden tervettä kilpailua ja painottaa, että GRECO ainoastaan kehottaa harkitsemaan rangaistusten koventamista. Rangaistustason koventaminen pitäisi jättää oikeuskäytännön varaan nykyisellä asteikolla.

Asianajajaliiton mukaan elinkeinotoiminnan lahjusrikoksia ei voida moitittavuudeltaan ja merkitykseltään mitenkään rinnastaa virkamiehen lahjomiseen. Elinkeinotoiminnassa suojeltava oikeushyvä on markkinoiden yleinen toimivuus ja enemmän tai vähemmän tasavertaisten toimijoiden välisten taloudellisten intressien suoja. Virkamiehen lahjonnassa sitä vastoin suojellaan hallintoalamaisen luottamusta viranomaistoiminnan puolueettomuuteen ja riippumattomuuteen, joissa on kysymys perustavanlaatuisista oikeushyvistä.

4.1.4 RL 30:8 Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa

Joka

- 1) elinkeinonharjoittajan palveluksessa ollessaan,*
- 2) elinkeinonharjoittajana toimivan yhteisön tai elinkeinotoimintaa harjoittavan säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenenä, toimitusjohtajana, tilintarkastajana tai selvitysmiehenä,*
- 3) elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittaessaan taikka*
- 4) elinkeinonharjoittajien välistä, muiden osapuolten välistä tai elinkeinonharjoittajan ja muun osapuolen välistä riitaa välimiehenä ratkaistessaan itselleen tai toiselle pyytää lahjuksen tai tekee muutoin aloitteen sellaisen saamiseksi, ottaa vastaan tai hyväksyy lahjuksen suosiakseen toimessaan tai tehtävässään lahjuksen*

¹⁰⁶ Asianajajaliitto: Lausunto: Lahjusrikokset-työryhmämietinnöstä 15.1.2010.

antajaa tai jotakuta muuta taikka palkkioksi tällaisesta suosimisesta, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava 40:1–3 §:n mukaan, lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa eli passiivinen lahjonta on tavallaan aktiivista lahjontaa koskevan säännöksen peilikuva. Rikokseen voi syyllistyä lahjasta pyytämällä, ottamalla vastaan tai hyväksymällä lahjuksen tai tekemällä aloitteen sellaisen saamiseksi itselleen tai toiselle. Lisäksi perustelujen mukaan lahjuksen antamisen tavoitteena tulisi olla sen antajan suosiminen tai siitä palkitseminen.¹⁰⁷

Aiemmin, ennen vuotta 2002, pykälän tekotapa kuvattiin tunnusmerkistössä: ”itselleen tai toiselle vaatii”. Vaatii-sana korvattiin sanalla ”pyytää”, koska ”vaatii” on tulkittu käytännössä laajemmin, kuin mihin sen sanamuoto antaisi myöten. Myös EN:n korruptiosopimuksessa edellytettiin pyytämisen rangaistavuutta. Samassa yhteydessä muutettiin tunnusmerkistöön tekotavaksi: ”tai tekee muutoin aloitteen”. Lainmuutoksen perusteluissa (12.7.2002/604) viitataan lahjuksen antamisen perusteluihin, joiden mukaan nimenomaista pyytämistä ”pehmeämpi” vihjaileva aloitteellisuus oikeudettoman edun saamiseksi olisi rangaistavaa lahjuksen ottamista.¹⁰⁸

RL 30:8:aan lisättiin vuonna 2011 uutena kohta 4, joka on samansisältöinen kuin RL 30:7:ään samalla lainmuutoksella lisätty välimiehiä koskeva kohta 4 (ks. 3.1 RL 30:7 säännöksen kuvaus). Kohta 2) *elinkeinonharjoittajana toimivan yhteisön tai elinkeinotoimintaa harjoittavan säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenenä, toimitusjohtajana, tilintarkastajana tai selvitysmiehenä* on lisätty jo rikoslain uudistuksen yhteydessä vuonna 1991. Säännöksen mukaan lahjuksen ottaminen on rangaistavaa, jos se tapahtuu tarkoituksin suosia jotakuta. Myös jälkepäin tapahtuva palkkion vastaanottaminen olisi rangaistavaa.¹⁰⁹

Lahjonnan vastaanottaminen elinkeinotoiminnassa on toissijainen säännös. Jos lahjonnan vastaanottaja toimii lisäksi virkamiehenä tai julkisyhteisön palveluksessa, sovelletaan virkamiehiä koskevia säännöksiä rikoslain 40 luvun mukaisesti. Mikäli tekijä on

¹⁰⁷ HE 66/88 vp, s. 95.

¹⁰⁸ HE 77/2001 vp, Yks.koht. perustelut 2.2.

¹⁰⁹ HE 79/2010 vp, 4.2.

syyllystynyt lahjuksen ottamisen lisäksi luottamusaseman väärinkäyttöön, voidaan hänet tuomita myös luottamusaseman väärinkäytöstä (RL 36:5).

4.1.5 RL 30:8a Törkeä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa

Törkeä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa

Jos lahjuksen ottamisessa elinkeinotoiminnassa

1) rikoksentekijä toimii tai hänen tarkoituksenaan on toimia lahjan tai edun vuoksi tehtävässään lahjuksen antajaa tai toista huomattavasti hyödyttäen tai toiselle tuntuvaa vahinkoa tai haittaa aiheuttaen taikka

2) lahjan tai edun arvo on huomattava

ja lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Törkeän lahjuksen antamisen törkeyskriteerit ja lainsäädäntötekniikka noudattelee samaa kirjoitustapaa kuin RL 30:7a. Perustelujen mukaan ankaroittamisperusteiden tulkinnassa on otettava soveltuvin osin huomioon, mitä on perusteltu muiden törkeiden lahjusrikosten tulkinnassa.¹¹⁰

4.2 Kaksoisrangaistavuus

Kaksoisrangaistavuuden vaatimus tarkoittaa tilannetta, jossa vieraan valtion alueella suomalainen on tehnyt rikoksen tai rikos on kohdistunut suomalaiseen ja tehdystä rikoksesta voidaan tuomita suomalaisen rikoslainsäädännön mukaan vain, jos rikos on rangaistava sekä tekopaikan valtiossa että Suomessa. RL 1:11.2:ssa luetelluissa rikoksissa teon ei tarvitse olla tekopaikan lainsäädännön mukaan rangaistava, jos rikoksen tekijä on RL 1:6.3:n nojalla aktiivisen persoonallisuusperiaatteen suomalainen tai suomalaiseen rinnastettava.¹¹¹ Rikoksesta ei saa Suomessa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin

¹¹⁰ HE 79/2010 vp, s. 32.

¹¹¹ Kimpimäki 1999 s. 1195.

mitä tekopaikan laissa säädetään. Teon täytyy olla kyseisen rikoksen tunnusmerkistön mukainen myös tekopaikan valtiossa.¹¹²

Suomi hyväksyi vuonna 2002 Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen ja teki siihen varauman yksityisen sektorin lainkäyttövaltaa koskevassa asiassa. Yleissopimusta hyväksyttäessä Suomi luopui kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta julkisen sektorin lahjusrikosten osalta, mutta säilytti kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen yksityisen sektorin osalta. Ennen lainmuutosta suomalaisen syyllistyessä ulkomailla RL 30 luvun lahjusrikokseen, voitiin tekoon soveltaa Suomen lakia RL 1:11 huomioon ottaen vain, jos teko oli rangaistava myös tekopaikan valtiossa. Lakivaliokunta piti kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ongelmallisena mietinnöissään,¹¹³ otettaessa huomioon Suomen kansainvälinen maine korruptoitumattomana maana samoin kuin Suomen pyrkimykset toimia lahjusrikollisuuden ja muun korruption estämiseksi sekä kotimaassa että ulkomailla. Myös Euroopan neuvoston korruption vastainen toimielin GRECO suosittelee Suomelle vuonna 2009 antamassaan raportissa¹¹⁴ tarkistamaan kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ulkomailla tehdyissä yksityisten sektorin lahjusrikkomuksissa.

Varauma poistettiin lailla 10.6.2011/637. RL 1:11 8 kohta muutettiin koskemaan RL 30 luvun lahjusrikoksia. Varauman poistamista perustellaan hallituksen esityksessä¹¹⁵ kansainvälisessä liiketoiminnassa tapahtuneen korruption vastaisen toiminnan ja maailmanlaajuisen korruptionvastaisen taistelun tehostumisella ja YK:n korruptionvastaisen sopimuksen täytäntöönpanon varmistamisella myös Euroopan ulkopuolisissa maissa. Myös globaalin talouskriisin asettamat lisäpaineet ovat voineet lisätä turvautumista lahjontaan yksityisellä sektorilla ja edellyttivät kaikilta mailta lisääntyviä yhteisiä ponnistuksia. Suomen tuli vastata näihin haasteisiin ja osoittaa olevansa aktiivisesti mukana kansainvälisessä korruption torjunnassa niin kotimaassa kuin ulkomailla ja poistaa kaksoisrangaistavuuden vaatimus yksityisen sektorin lahjusrikosten osalta.

Rikoslain 30 lukuun lisättiin myös uusi kaksoisrangaistavuuden poistava 14 §, jonka mukaan elinkeinotoiminnan lahjusrikoksia sovellettaessa välimieheen rinnastetaan kotimainen tai ulkomainen välimies, joka hoitaa tehtäviään toisen valtion välimiesmenettelyä koskevan lainsäädännön mukaisesti. Ennen lainmuutosta Suomessa ei voitu ran-

¹¹² Frände 2012 s. 296.

¹¹³ LaVM 3/2006 vp ja 4/2006 vp.

¹¹⁴ Greco; Evaluation Report on Finland in Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2).

¹¹⁵ HE 79/2010 vp, yks. koht. perustelut kpl 2.

gaista sellaisesta välimiehen lahjomisesta, joka tapahtui toisessa valtiossa toisen valtion välimiesmenettelyä koskevan lain mukaan, eikä riita-asiassa ollut suomalaista osapuolta tai välitystuomiota ei ollut tarkoitus panna täytäntöön Suomessa¹¹⁶. Pykälä vastaa nyt Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjan 4 artiklan vaatimuksia. Elinkeinoelämän lahjusrikokset on lisätty eurooppalaisessa pidätysmääräyksessä sellaisten rikosten listalle, joiden kaksoisrangaistavuutta ei tarvitse ennalta tarkistaa sovellettaessa eurooppalaista pidätysmääräystä.

Kaksoisrangaistavuuden poistamisen käytännön merkitys on kuitenkin kyseenalainen. Mikä on tosiasiallinen mahdollisuus saada kansainvälistä oikeusapua, mikäli todetaan suomalaisen syyllistyneen esimerkiksi EU:n ulkopuolisessa valtiossa lahjontaan elinkeinotoiminnassa ja jollei lahjonta elinkeinotoiminnassa ole kyseisessä maassa rikos? Esimerkkinä voidaan todeta, että Iso-Britannia, joka on EU-maa, on asettanut rahamääräisen rajan kansainvälisen oikeusavun antamiseksi 5000 puntaan. Suomen poliisin on käytännössä erittäin vaikea saada esitutkinta-aineistoa Itä-Euroopan, Lähi-idän tai esimerkiksi Afrikan valtioista.

4.3 Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Elinkeino toiminnan lahjusrikokset tehdään erilaisten oikeushenkilöiden toiminnassa ja tämän vuoksi on tärkeää käsitellä tarkemmin oikeushenkilön rangaistusvastuuta. On katsottu, että yksityishenkilöihin kohdistuvat rangaistukset eivät ole oikeassa suhteessa oikeushenkilön toiminnassa tehtyihin rikoksiin. Lisäksi yksilön rankaisemisella ei ole katsottu olevan riittävää ohjausvaikutusta oikeushenkilön toimintaan.¹¹⁷ Oikeushenkilön rangaistusvastuulla tarkoitetaan sitä, että mikäli yhteisön, säätion tai muun oikeushenkilön toiminnassa on tapahtunut rikos, on se syyttäjän vaatimuksesta tuomittava rikoksesta yhteisösakkoon, jos se on rikoslaisissa säädetty rikossäännöksen seuraamukseksi. Eli voimassa olevan oikeuden mukaan oikeushenkilö ei voi syyllistyä rikokseen. Frände luonnehtii yhteisösakkoa moitteeksi, joka kohdistetaan oikeushenkilössä harjoitettuun johtamistapaan, joka mahdollisti sen toiminnassa tehdyn rikoksen tekemisen.¹¹⁸ Oikeushenkilön rangaistusvastuu ei koske julkisen vallan käytössä tehtyjä rikoksia (RL 9:1).

¹¹⁶ HE 79/2010 vp, s. 33.

¹¹⁷ Jaatinen 1999 s. 20.

¹¹⁸ Frände 2012 s. 379.

Oikeushenkilö voidaan tuomita yhteisösakkoon, jos sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen, sallinut rikoksen tekemisen tai sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (RL 9:2).

Yhteisöskakon käyttökelpoisuus tulee esiin tilanteissa, joissa RL 9:2.2:n mukaisesti voidaan tuomita yhteisösakkoon, vaikkei rikoksentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen. Ensimmäisessä tapauksessa on kyse ns. anonyymistä syyllisyydestä, jossa rikoksen tekijää ei saada selville eikä syytettä voida näin ollen nostaa. Toisessa tapauksessa on kyse tilanteesta, jossa rikoksentekijä on selvillä, mutta häntä ei voida tai haluta tuomita rangaistukseen. Säännös on tarkoitettu poikkeussäännökseksi ja ensisijainen tarkoitus on aina etsiä varsinainen rikoksentekijä organisaation sisältä ja saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen sekä oikeushenkilö että rikoksentekijä. Jotta rangaistavuuteen ei jäisi aukkoja, on lainsäätäjät mahdollistanut anonyymien syyllisyyden oikeushenkilön rangaistusvastuun perustaksi. Muita vastaavia sääntelymuotoja oikeushenkilöiden kohdalla ovat samaistaminen¹¹⁹ ja isännänvastuu^{120 121}.

Ilman anonyymiä syyllisyyttä olisi mahdotonta tai ainakin erittäin vaikeaa tuomita sellainen oikeushenkilö rangaistusvastuuseen, joka olisi laiminlyönyt kokonaan huolellisuus- ja varovaisuusvelvoitteensa. Vähäisemmässä määrin velvoitteensa laiminlyönyt oikeushenkilö olisi tällöin epäedullisemmässä asemassa. Hallituksen esityksen perusteissa esimerkkinä anonyymistä syyllisyydestä mainitaan tilanne, jossa useat organisaatioon kuuluvat henkilöt puolustautuvat heihin kohdistettuihin syytteisiin vetoamalla päättävän toimielimen epäselviin tai puutteellisiin ohjeisiin ja pyrkivät osoittamaan laiminlyönnin kuuluvan jonkun toisen vastuupiiriin.¹²² Yksityisen sektorin lahjusrikoksissa anonyymien syyllisyyden tilanne voisi aktualisoitua ulkomaalaisen yrityksen palveluksessa olevan työntekijän lahjoessa suomalaisen yrityksen palveluksessa olevaa. Käytännössä saattaisi olla vaikeaa saada tietoon varsinaisen lahjuksen antajan henkilöllisyyttä saati saattaa tätä rikosoikeudelliseen vastuuseen teostaan.

Anonyymi syyllisyys ei vapauta syyttäjää prosessuaalisista todistustaakkasäännöistä. Syyttäjän on näytettävä, että on tapahtunut teko tai laiminlyönti, josta laissa on säädetty

¹¹⁹ Ks. esim. laki verotusmenettelystä (18.12.1995/1558) 4 luku 28 §.

¹²⁰ Ks. vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412) 3 luku 1 §.

¹²¹ HE 95/1993 vp, 1.1 RL 9. luku Oikeushenkilön rangaistusvastuu 2 §.

¹²² HE 95/1993 vp, 1.1 RL 9. luku Oikeushenkilön rangaistusvastuu 2 §.

rangaistus sekä rikosentekijälle että oikeushenkilölle. Rikoksen täytyy lisäksi olla tehty määrätyn oikeushenkilön organisaatiossa sen puolesta tai hyväksi. On myös näytettävä, että yrityksen johto ei ole noudattanut vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta tai rikos on tapahtunut sen seurauksena, taikka oikeushenkilön johto on ollut osallisena rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen. Lisäksi rikoksen tulee täyttää syyksiluettavuusvaatimus. Anonyymien syyllisyyden tapauksessa oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistusvastuuseen myös silloin, kun rikosentekijän selvittämättä jääminen ei johdu oikeushenkilössä tehdystä laiminlyönnistä. Rikosentekijää ei välttämättä saada selville näytön puuttuessa ja epäiltyjen kiistäessä teon. Tämä ei kuitenkaan vähennä oikeushenkilön organisaatiossa tehtyjen rikoksen tekemisen mahdollistaneiden laiminlyöntien moitittavuutta.¹²³ Ensisijassa laiminlyönti tarkoittaa voimassaolevan lainsäädännön noudattamatta jättämistä esimerkiksi kirjanpidon laiminlyömistä. Tämän lisäksi vaaditaan vielä, että normin mukainen käyttäytyminen olisi olennaisesti vähentänyt rikosten tekemismahdollisuutta oikeushenkilön toiminnassa. Täyttä varmuutta rikoksen tekemättä jäämisestä ei vaadita, koska sen todistaminen muodostuisi erittäin hankalaksi.¹²⁴

Oikeushenkilö voidaan asettaa eräissä tapauksissa rangaistusvastuuseen siitä huolimatta, ettei rikosentekijää ole tuomittu rangaistukseen. Rikosentekijä on voinut kuolla tai syyteoikeus on voinut vanhentua hänen kohdallaan. Voi olla, että rikosentekijää ei ole saatu tavoitettua paon vuoksi. Lainsäädännön esitöissä mainitaan poikkeuksellinen tilanne, jossa tulee esiin termi ”kumulatiivinen syyllisyys”. Kumulatiivisessa syyllisyydessä oikeushenkilön puolesta tehtyjä useita yksilöllisiä rikoksia voidaan pitää niin vähäisinä, ettei niistä nosteta syytettä, mutta yhteisöön kohdistetaan rangaistusvaatimus rikosten yhteisen merkityksen vuoksi. Tämä olisi poikkeuksellista, koska oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei ole tarkoitettu sovellettavaksi vähäisempien rikosten kohdalla. Toinen vartenotettava syy poikkeuksellisuudelle on se, että mikäli rikosentekijä jätetään tuomitsematta rangaistukseen, on se yleensä painava peruste jättää myös oikeushenkilö tuomitsematta rangaistukseen.¹²⁵ Yksityisen sektorin lahjusrikoksissa kumulatiivinen syyllisyys tuskin tulisi kyseeseen, koska lahjusrikoksen tunnusmerkistö ei luultavasti täytyisi vähäisten lahjusten kohdalla.

¹²³ HE 95/1993 vp, 1.1 RL 9. luku Oikeushenkilön rangaistusvastuu 2 §.

¹²⁴ Frände 2012 s. 381.

¹²⁵ HE 95/1993 vp, 1.1 RL 9. luku Oikeushenkilön rangaistusvastuu 2 §.

Asianomistajarikoksissa vaaditaan asianomistajan syyttämispyyntöä, ellei erittäin tärkeä etu vaadi syytteen nostamista oikeushenkilön tuomitsemiseksi yhteisösakkoon.¹²⁶ Elinkeinotoiminnan lahjusrikokset ovat voimassa olevan lainsäädännön mukaan yleisen syytteen alaisia rikoksia, joten syyttäjä voi vaatia yhteisösakkoa ilman asianomistajan syyttämispyyntöäkin.

Rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, mikäli rikoksentekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virkattai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella (RL 9:3). Tämä asettaa toimeksiannon antaneelle yritykselle ison vastuun varmistua toimeksisaajan ohjeistuksesta, sopimuksen sisällöstä ja menettelytavoista. Elinkeinotoiminnan lahjusrikosten sääntelyn näkökulmasta katsottuna toimeksiantajan kannattaa ehdottomasti sitouttaa, varsinkin rajat ylittävissä hankinnoissa, toimeksisaaja noudattamaan yhtiön lahjonnan vastaista politiikkaa ja tuomaan tämä velvoittavana esiin kirjallisessa sopimuksessa. Mikäli toimeksisaajan toiminnassa ilmenisi sopimuksen vastaista menettelyä, voisi toimeksiantaja näyttää noudattaneensa vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi ja vaatia korvausta sopimusrikkomuksen osalta sekä mahdollisesti sopimussakon ylittävää vahingonkorvausta. Asetelma on huomattavasti parempi, kuin olla vastaamassa tuomioistuimessa syyttäjän vaatimuksesta jopa kuusinumeroisesta yhteisösakosta.

Yrityksen puolesta toimivalla henkilöllä ei tarvitse olla korkeaa muodollista asemaa yrityksessä. Riittää, että henkilölle on annettu tehtäväksi rikollinen teko tai ainakin on annettu ymmärtää, että teko hyväksytään. Yrityksen hyväksi toimivalla taas ei ole muodollista toimivaltaa tekoonsa eikä sitä ole edes hyväksytty. Rikosvastuun kannalta on oleellista, että tekoon on tarjoutunut mahdollisuus ja tekijä hyödyntää sitä. Yrityksen hyväksi toimiva voi olla yrityksen työntekijä tai ulkopuolinen toimeksisaaja, mutta ei täysin ulkopuolinen henkilö.¹²⁷ Kyseinen säännös tulisi sovellettavaksi vain tapauksissa, joissa oikeushenkilö saisi itselleen hyötyä teosta. Mikäli oikeushenkilölle aiheutuisi tapauksesta vahinkoa, olisi oikeushenkilö asianomistajan asemassa. Oikeushenkilön johdon tulee olla järjestänyt yhtiön varojen käytön valvonta riittävällä ja asianmukaisella tavalla, jottei yhtiön johdon katsota hyväksyneen laitonta varojen käyttöä.

¹²⁶ Ks. kpl. 4.5 Syyteoikeus.

¹²⁷ HE 95/1993 vp, 1.1 RL 9:3.

Rikoslain 9 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan oikeushenkilöllä ei ole oikeutta saada rikosentekijältä korvausta maksamastaan yhteisösakosta, ellei korvausvelvollisuus perustu yhteisöistä tai säätiöistä annettuihin säädöksiin. Kyseinen säännös sulkee pois työnantajalta mahdollisuuden saada korvausta maksamastaan yhteisösakosta työntekijäasemassa olevalta henkilöltä. Säännös ei kuitenkaan koske yhteisön tai säätiöiden toimielimiä, joiden korvausvastuu määräytyy niitä koskevien erityislakien mukaan. Vahingonkorvauslaissa ei ole säännöksiä yhteisösakon korvaamisesta, koska vahingonkorvauslain syntyä aikana ei ole vielä tunnettu käsitettä yhteisösakko. Työntekijäasemassa olevalta voidaan kuitenkin edelleen vaatia menettämisseuraamusta ja muita seuraamuksia.¹²⁸

Toimielimien jäsenten mahdollista yhteisösakon korvausvelvollisuutta on perusteltu sillä, että he saavat työstään huomattavasti parempaa korvausta ja käyttävät valtaa oikeushenkilössä. Yhteisösakon korvaamisen suuruutta on kuitenkin mahdollista sovitella. Esimerkiksi osakeyhtiölain sovittelusäännöksessä viitataan vahingonkorvauslain 2 luvun säännöksiin. Toimielinten jäsenten korvausvelvollisuus yhteisösakon korvaamisessa voi perustua myös kunnallislakiin (365/1995), säätiölakiin (109/1930) ja yhdistyslakiin (503/1989) sekä avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä annettuun lakiin (389/1988), osuuskuntalakiin (1488/2001), pankkilakeihin, vakuutusyhtiölakiin (521/2008), vakuutusyhdistyslakiin (1250/87), avustuskassalakiin (471/42) tai eläkesäätiölakiin (469/55).

Tuomioistuin saa jättää oikeushenkilön tuomitsematta yhteisösakkoon, mikäli johdon laiminlyönti tai oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävän osuus rikoksessa on vähäinen, taikka oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos on vähäinen. Yhteisösakko voidaan jättää tuomitsematta myös silloin, kun rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomana huomioon ottaen oikeushenkilölle aiheutuneet muut seuraamukset, oikeushenkilön toimet uusien rikosten ehkäisemiseksi, rikosten vaikutusten ehkäisemiseksi tai poistamiseksi taikka rikoksen selvittämisen edistämiseksi. Yhteisösakko voidaan jättää tuomitsematta myös, mikäli oikeushenkilön johtoon kuuluva tuomitaan rikoksesta ja tämän henkilön työpanos ja varallisuus muodostaa käytännössä oikeushenkilön (RL 9:4). Lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa ei voida tuomita, mikäli lahjuksen ottanut käytännössä omistaa yrityksen.

¹²⁸ HE 95/1993 vp, 1.1 RL 9:5.

Määräeuroin tuomittavan yhteisösakon alin rahamäärä on 850 ja ylin 850 000 euroa (RL 9:5). Jos oikeushenkilö on tuomittava samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, oikeushenkilö tuomitaan yhteiseen yhteisösakkoon (RL 9:8). Yhteisösakkoa tuomitessa arvostellaan rikosta ja oikeushenkilön velvollisuutta jälkikäteen eikä yhteisösakon tarkoituksena ole toimia velvollisuuden täyttämisen tehosteena kuten uhkasakon. Muilta osin yhteisösakossa on paljon samoja piirteitä kuin uhkasakossa.¹²⁹ Yhteisösakon mittaamiseen vaikuttaa laiminlyönnin laajuus, johdon osuus sekä oikeushenkilön taloudellinen asema. Laiminlyönnin ja johdon osuutta arvioitaessa otetaan lisäksi huomioon tehdyn rikoksen laji ja vakavuus, rikollisen toiminnan laajuus, tekijän asema oikeushenkilön toimielimissä ja osoittaako teko piittaamattomuutta lain säännöksistä tai viranomaisten määräyksistä sekä muualla laissa säädetyt rangaistuksen mittaamisperusteet. Taloudellisen aseman tarkastelussa otetaan huomioon oikeushenkilön koko, vaka-
varaisuus, toiminnan taloudellinen tulos sekä muut oikeushenkilön arvioimiseen olennaisesti vaikuttavat seikat (RL 9:6).

Oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu RL 30 luvun lahjusrikoksiin. Vuonna 1995 oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettiin lahjomiseen elinkeinotoiminnassa. Yhteisö-
vastuun ulottuminen lahjontaan elinkeinotoiminnassa perusteltiin sillä, että elinkeinori-
kokset liittyvät yleensä yhteisömuodossa toimiviin yrityksiin ja taloudellisten intressien
ollessa suuria, voidaan tekoja suunnitella hyvinkin huolellisesti. Tämän tyylisissä rikok-
sissa perinteisten seuraamusten vaikutus voi jäädä vähäiseksi. Oikeushenkilön rangais-
tusvastuun ulottamista lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa ei nähty tarpeellisena,
koska yhteisösakon antamista pidettiin yleisesti ottaen mahdottomana. Työntekijän toi-
miessa työnantajan puolesta tai hyväksi, ei kyseessä olisi ollut rangaistava teko, koska
kriminalisointi kohdistuu työnantajaa vahingoittaviin tekoihin.¹³⁰

Kansainväliset velvoitteet vaativat Suomea ulottamaan oikeushenkilön rangaistusvas-
tuun koskemaan myös lahjuksen ottamista elinkeinotoiminnassa vuonna 2005, Suomen
implementoidessa Euroopan neuvoston puitepäätöksen lahjonnan torjumisesta yksityi-
sellä sektorilla. Hallituksen esityksen mukaan yhteisövastuun liittäminen passiiviseen
lahjomiseen ei voi johtaa yhteisösakon tuomitsemiseen yhteisölle silloin, kun yrityksen
työntekijän tai vastuuhenkilön lahjuksen ottamisesta aiheutuu yritykselle vahinkoa. Tar-
koitus onkin suojella työntekijän ja yrityksen välistä luottamussuhdetta sekä yritystä

¹²⁹ HE 95/1993 vp, 1.1 RL 9:5.

¹³⁰ HE 95/1993 vp, 1.1 RL 30 luku 13 §.

lahjusrikosten haitallisilta vaikutuksilta. Säännöksen kapea-alainen soveltamisala soveltuu tilanteisiin, joissa lahjuksen ottaminen aiheuttaa vahinkoa toiselle yritykselle, muttei lahjuksen ottaneen työnantajayritykselle.¹³¹

Edellä mainitun mukainen tilanne voisi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun huonomman urakkatarjouksen tehneen yrityksen, tarjouskilpailun päättymisen jälkeen antama tuntuva lahja urakkatarjouksen hyväksymiseksi ei välttämättä vahingoittaisi yrityksen ja sen palveluksessa olevan luottamussuhdetta, mutta aiheuttaisi haittaa tarjouskilpailuiden pelisäännöille ja muille tarjouskilpailuun osallistuneille yrityksille. Oikeushenkilön rangaistusvastuu voisi myös tulla kysymykseen tilanteissa, joissa lahjoman vastaanottanut yritys suostuu tekemään jotain kiellettyä vain lahjottuna, esimerkiksi hävittämään vaarallista myrkyä sisältävät astiat turvallisuusmääräyksistä piittaamatta lahjuksen vastaanotettuaan¹³².

4.4 Konfiskaatio

Konfiskaatiolla tarkoitetaan rikosoikeudessa rikolliseen käyttäytymiseen perustuvaa omaisuuden korvauksetonta menettämistä valtiolle.¹³³ Konfiskaatiota ei lueta rangaistukseksi vaan turvaamistoimeksi. Legaliteettiperiaatteen mukaisesti konfiskaatio on mahdollinen vain, kun laissa on niin säädetty ja vain laissa säädettyssä laajuudessa.¹³⁴ Konfiskaatiosta eli menettämisseuraamuksesta säädetään rikoslain 10 luvussa. Kyseisessä luvussa säädetään rikoksen tuottaman hyödyn, rikosentekovälineen, rikoksen tuotteen ja rikoksen kohteena olleen omaisuuden tuomitsemisesta valtiolle menetetyksi. Toissijaisesti voidaan lisäksi tuomita valtiolle menetetyksi rikoksen tuottaman hyödyn arvo. Uutena muotona menettämisseuraamusten säännöksiä uudistettaessa lakiin lisättiin laajennetun hyödyn menettäminen.

Rikoslain 10 luvussa säädetään menettämisseuraamusten variaatioiden lisäksi menettämisseuraamusten yleisistä opeista, menettämisen rajoituksista sekä menettämisseuraamuksen tuomitsematta jättämisestä. RL 10 luvussa on myös säännökset vahingon-

¹³¹ HE 8/2005 vp, s. 11.

¹³² HE 8/2005 vp, s. 11.

¹³³ Frände 2012 s. 398.

¹³⁴ HE 80/2000 vp, Yleisperustelut, johdanto.

korvauksen ja vakuusoikeuden haltijan suhteista rikoksen tuottaman hyödyn menettämisseuraamukseen. Rikoslain 30 luvussa on oma menettämisseuraamusta koskeva pykälä (15 §), joka on laajentanut menettämisseuraamuksen käytön lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa sekä sen törkeään tekemuotoon. Muuten elinkeinotoiminnan lahjusrikoksiin sovelletaan rikoslain 10 luvun konfiskaatiosäännöksiä.

Menettämisseuraamuksen yleisenä edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko eli rikos. Menettämisseuraamus voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon, jonka on tehnyt alle 15-vuotias tai syyntakeeton, jolloin tekijä on rikosoikeudellisesta rangaistusvastuusta vapaa. Konfiskaatio edellyttää siis rangaistavuutta *in abstracto*, ei *in concreto*.¹³⁵ Anteeksiantoperusteita ovat kieltoerehdys (RL 4:2), hätävarjelun liioittelu (RL 4:4.2), ei-sallittu-pakkotila (RL 4:5.2), voimakeinojen käytön liioittelu (RL 4:6.3) sekä sotilasrikoksiin liittyvä esimiehen virheellisen käskyn noudattaminen (RL 45:26b.2). Menettämisseuraamus voi perustua lisäksi tekoon, josta oikeushenkilö tuomitaan rangaistukseen 9 luvun nojalla, vaikkei rikoksentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen (RL 10:1). Laajennetun hyödyn menettämistapauksissa menettämisseuraamus voidaan tuomita, vaikka sen perustavasta rikoksesta ei ole tuomitsemiseen riittävää näyttöä, eikä mainittu rikos ole edes oikeudenkäynnin kohteena.¹³⁶

Menettämisseuraamukset jaotellaan eri lajeihin ensiksi sillä perusteella, mikä on menettämisseuraamuksen objektin suhde rikokseen. Toiseksi jaotteluperusteena on se, tuomitaanko menetetyksi konkreettinen esine tai oikeus vai esineen arvo.¹³⁷ Rikoslain 10 luvun 2 §:ssä säädetään hyötykonfiskaatiosta. Hyötykonfiskaation rakenne on yksinkertainen ja se perustuu: 1. menettämisseuraamuksen perustavalle rikokselle 2. hyödyille (hyödyn laatu ja määrä) ja 3. rikoksen ja hyödyn kausaalisuhteelle.¹³⁸ Rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. On myös toissijaisesti mahdollista, että hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet, mikäli rikoksen tuottaman hyödyn mää-

¹³⁵ Rautio J. 2006 s. 9.

¹³⁶ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10. luku 1 §.

¹³⁷ Rautio J. 2006 s. 11.

¹³⁸ Rautio J. 2006 s. 132.

rästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien selvitettävissä. Voi tosin olla tulkinnanvarainen tilanne, milloin arvioinnin lailliset edellytykset ovat käsillä.¹³⁹

Hyödyn menettäminen on toissijainen suhteessa vahingonkorvaukseen ja edunpalautukseen. Hyötykonfiskaatiota ei tuomita siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Menettämiskaatus on tuomittava, jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on ratkaisematta silloin, kun menettämiskaatuksesta annetaan ratkaisu (RL 10:2). Vahingonkorvausasiat ovat dispositiivisia asioita, joten sovinto on niissä sallittu. Jos osoitetaan, että oikeudenkäynnin ulkopuolella on korvattu hyötyä vastaava osuus vahingonkärsineelle, konfiskaatiota ei tuomita.¹⁴⁰

Hyötykonfiskaatiossa on tarkoitettu menetettäväksi vain nettohyöty.¹⁴¹ Elinkeinotoiminnan lahjusrikoksissa tämä voisi tarkoittaa käytännössä sitä, että esimerkiksi lahjuksen avulla saadun sopimuksen hyödyistä vähennetään sopimuksen valmisteluun käytetyt lailliset transaktiokustannukset ja vain lahjontaan käytetyt varat tuomitaan menetetyksi. Rikoksen valmisteluun tai täytäntöönpanoon käytettäviä kuluja ei kuitenkaan vähennetä menettämiskaatuksesta ja tältä osin on kyse bruttohyödyistä. Rautio huomauttaa, että mikäli rikoksen tekemiseen on hankittu väline, joka konfiskoidaan, mutta sitä ei oteta vähennyksenä huomioon, on seurauksena kaksinkertainen konfiskaatio.¹⁴² Ongelmallisia ovat tilanteet, joissa osaa liiketoiminnasta on ollut laillista ja osa laitonta.¹⁴³ KKO:n käytännössä on ollut epäyhtenäisyyttä konfiskoitavan hyödyn laskentatavan suhteen.¹⁴⁴ Mala in se -tyyppisissä, jo sellaisenaan hylättävissä teoissa, kuten tappo ja varkaus, ovat rikosentekokulut olleet vähennyskelvottomia. Mala prohibita -tyyppisissä moraalisesti värittömissä teoissa, kuten talousrikoksissa, on rikosentekokulut vähennetty menettämiskaatuksesta.¹⁴⁵

Hyöty voi ilmetä myös syntyneenä säästönä. Lahjusrikoksissa säästö voisi syntyä esim. lahjuksen avulla voitettussa tarjouskilpailussa syntyneestä säästöstä verrattuna siihen, että sopimusta tavoitteleva olisi täyttänyt kaikki tarjouskilpailun vaatimukset. Tällais-

¹³⁹ Viljanen 2007 s. 124.

¹⁴⁰ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10. luku 2 §.

¹⁴¹ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10. luku 2 §.

¹⁴² Rautio J. 2006 s. 160.

¹⁴³ Rautio J. 2006 s. 160.

¹⁴⁴ Kts. tarkemmin Viljanen 2007 s. 119-122.

¹⁴⁵ Viljanen 2007 s. 119 ja Rautio J. 2006 s. 160.

sa tapauksessa syntynyt säästö on tuomittava menetetyksi. Lisäksi menetetyksi on tuomittava sellainen hyödyn arvon nousu tai tuotto, joka on vaikeuksitta selvitettävissä. Esimerkkeinä voidaan mainita pankkitilillä olevan rahan korkotulo tai valuuttakurssin muuttumisesta johtuva hyödyn arvonnousu.¹⁴⁶ Tapauksissa, joissa hyöty on jakautunut kahdelle tai useammalle, tulee tuomioistuimen tapauskohtaisesti harkita, tuomitaanko hyöty menetetyksi yhteisvastuullisesti vai kultakin henkilöltä erikseen hänen saamansa hyödyn osalta. Ensisijaisesti hyöty tuomitaan menetetyksi kunkin henkilön saaman tosiasiallisen hyödyn mukaan. Mikäli hyödyn jakautumisesta ei saada selvitystä, hyöty tuomitaan menetetyksi yhteisvastuullisesti.¹⁴⁷

RL 10:3 mukainen laajennetun hyödyn menettäminen on rakenteeltaan monimutkaisempi ja se koostuu: 1. yleisestä rikosedellytyksestä, 2. liipaisinrikoksesta (maksimi rangaistus vähintään 4 vuotta vankeutta), 3. rikollisesta toiminnasta, 4. rikollisesta toiminnasta saadusta omaisuudesta, 5. rikollisen toiminnan ja siitä saadun omaisuuden välisestä syy-yhteydestä sekä 6. rikollisesta toiminnasta hyötymisestä.¹⁴⁸ Laajennettu hyödyn menettäminen tulee kysymykseen rikoksen ollessa luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä, ja on syytä olettaa omaisuuden olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Viljasen on esittänyt, että laille olisi selvempi sanamuoto: "jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se yleensä tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä". Esimerkkinä hän käyttää, että vaikka henkirikos voi tuottaa tekijälleen huomattavaa taloudellista hyötyä, ei henkirikoksella kuitenkaan tavallisesti tavoitella sellaista.¹⁴⁹ Elinkeinotoiminnan lahjusrikoksista laajennettu hyödyn menettäminen voidaan tuomita törkeissä tekemuodoissa, joissa rangaistusmaksimi on vaadittu neljä vuotta vankeutta.

Omaisuus voidaan myös tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi valtiolle luonnolliselta henkilöltä tai oikeushenkilöltä, joka on rikoksesta hyödyn saaneen läheinen tai voidaan samaistaa oikeushenkilöön huomattavan määräysvaltansa tai asemansa perusteella ja on syytä olettaa, että omaisuus on siirretty menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi edellä mainituille.¹⁵⁰ Siirtotapauksessa laajennetun hyödyn rakenteeseen on lisättävä vielä 7. omaisuuden siirtyminen, 8. siirtotarkoitus sekä 9. siir-

¹⁴⁶ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10. luku 2 §.

¹⁴⁷ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10. luku 2 §.

¹⁴⁸ Rautio J. 2006 s. 133.

¹⁴⁹ Viljanen 2007 s. 191.

¹⁵⁰ Läheinen määritellään takaisin saannista konkurssipesään annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan.

ronsaaja.¹⁵¹ Siirron tarkoituksena on tullut olla, että siirrolla vältetään menettämisseuraamus tai korvausvelvollisuus.¹⁵² Siirronsaajille ei tuomita menettämisseuraamusta, jos omaisuus on siirretty yli viisi vuotta aikaisemmin, ennen kuin menettämisseuraamuksen perustana oleva rikos on tehty. Jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, he vastaavat siitä yhteisvastuullisesti (RL 10:3).¹⁵³

Laajennettu hyödyn menettäminen on harkinnanvarainen seuraamus. Laajennettu hyötykonfiskaatio ei edellytä, että yksittäinen rikos on tuottanut tekijälleen huomattavaa hyötyä vaan, että rikos olisi onnistuessaan voinut tuottaa huomattavaa hyötyä. Hallituksen esityksen perusteluissa huomattavana hyötynä pidetään vähintään useita kymmeniä tuhansia markkoja. Oikeushenkilölle tuomittava laajennettu hyötykonfiskaatio voidaan tuomita vain tapauksissa, joissa oikeushenkilö on hankittu yksinomaan rikoksen tuottaman hyödyn häivyttämiseksi tai säilyttämiseksi.¹⁵⁴

Rikoslain 10 luvun 8 §:ssä säädetään arvokonfiskaatiosta. Arvokonfiskaatio on tärkeä menettämisseuraamuksen laji, koska hyötykonfiskaatio tuomitaan lähes aina arvokonfiskaationa. Syynä tähän on varmasti se, että käteistä tai tilirahaa ei voida erottaa laillisesta omaisuudesta sekä siitä, että arvokonfiskaation täytäntöönpano on huomattavasti tehokkaampaa.¹⁵⁵ Arvokonfiskaatio voidaan tuomita kahdessa tapauksessa. Näin voidaan menetellä, kun omaisuuden menetetyksi tuomitseminen ei ole mahdollista tapauksissa, joissa esine tai omaisuus kuuluu kokonaan tai osittain sivulliselle. Toinen ja elinkeinotoiminnan lahjusrikosten kannalta tärkeämpi tilanne syntyy, kun lahjonnassa käytetty omaisuus on kätkeyty tai sitä ei muutoin tavoiteta. Arvokonfiskaation tunnusmerkistöissä ei vaadita, että omaisuuden tulisi olla kätkeyty menettämisseuraamuksen vuoksi, koska syyttäjän voisi olla erittäin vaikeaa näyttää toteen kvalifioitu kätkemisaspekti. Olennaista on, että tekijällä on mahdollisuus päästä myöhemmin nauttimaan kätkemästään omaisuudesta. Sillä, että esinettä ei muutoin tavoiteta, tarkoittaa tilanteita, joissa esineen sijaintipaikka tiedetään, mutta se on tavoittamattomissa esimerkiksi siksi, että se on ulkomailla. Omaisuuden arvostaminen jää oikeuskäytännön varaan eikä siihen oteta kantaa lain esitöissä (RL 10:8).¹⁵⁶

¹⁵¹ Rautio J. 2006 s. 133.

¹⁵² Rautio J. 2006 s. 134.

¹⁵³ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10 luku 3 §.

¹⁵⁴ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10 luku 3 §.

¹⁵⁵ Rautio J. 2006 s. 24.

¹⁵⁶ HE 80/2000 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1 10 luku 8 §.

Yksityisen sektorin lahjusrikoksista säädettiin ennen niiden rikoslakiin siirtämistä laissa sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa. SopMenL:ssa oli yksityisen sektorin lahjontaan liittyen menettämisseuraamuksesta erityissäännös, joka kumottiin, kun yksityisen sektorin lahjusrikokset siirrettiin rikoslakiin rikoslain kokonaisuudistuksessa. Tällöin RL 2:16 menettämisseuraamuksen yleissäännös ulotettiin koskemaan myös yksityisen sektorin lahjusrikosten konfiskaatiota. Hallituksen esityksen mukaan vanhan SopMenL:n menettämisseuraamuksen erityissäännöksen ja uuden yleissäännöksen välillä oli kolme eroa. Ensimmäkin, uutta rikoslain yleissäännöstä sovellettaessa jäi epäselväksi, voitaisiinko menetetyksi tuomita myös tarjottu, luvattu, vaadittu tai edustettu etu, jota ei ole vielä edes saatu. Toisena erona oli, että sekä lahjuksen antajaa että saajaa ei voitu tuomita menettämään lahjusta tai sen arvoa ja kolmantena, ettei lahjuksen antajaa ja vastaanottajaa voitu velvoittaa menettämään lahjuksen arvoa yhteisvastuullisesti. Nämä uudistukset kuitenkin hyväksyttiin, koska rikoslain kokonaisuudistuksen johtavana periaatteena oli vähentää menettämisseuraamuksen käyttöä rankaisullisiin tarkoituksiin.¹⁵⁷

Rikoslain menettämisseuraamuksen yleissäännös (RL 2:16) on kumottu lailla vuonna 2001 (875/2001) ja menettämisseuraamuksesta säädetään edellä kerrotulla tavalla nykyisin rikoslain 10 luvussa. Lainmuutoksen yhteydessä lahjusrikosten menettämisseuraamusta ei problematisoitu. Rikoslain 30 lukuun lisättiin vuonna 2011 uusi 15 §, joka koskee menettämisseuraamusta sovellettaessa lahjonnan vastaanottamista elinkeinotoiminnassa tai törkeää lahjonnan vastaanottamista elinkeinotoiminnassa. Säännöksen mukaan 8 ja 8a §:ssä tarkoitettulla tavalla vastaanotettu lahja tai etu taikka sen arvo on tuomittava valtiolle menetetyksi rikoksentehtäjältä tai siltä, jonka puolesta tai hyväksi rikoksen tekijä on toiminut. Säännös on otettu rikoslakiin johdonmukaisuussyistä ja selvyyden vuoksi. Muilta osin konfiskaatiossa sovelletaan 10 luvun säännöksiä.

4.5 Syyteoikeus

Elinkeinoelämän lahjusrikokset olivat asianomistajarikoksia ennen vuoden 2006 lainmuutosta. Lainmuutos perustui YK:n korruption vastaisen yleissopimuksen vaatimukseen. Asianomistajarikos tarkoittaa, että syyttäjä ei saa nostaa syytettä kyseisistä rikoksista, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi tai ellei erittäin tärkeä

¹⁵⁷ HE 66/88 vp, s. 85.

yleinen etu vaadi syytteen nostamista. Vuoden 2006 jälkeen syyttäjä ei siis ole tarvinnut asianomistajan syyttämispyyntöä syytteen nostamiseksi eikä asianomistaja ole voinut lopettaa esitutkintaa peruuttamalla syyttämispyyntöä. Muilta osin elinkeinoelämän lahjusrikosten tunnusmerkistöt vastasivat yleissopimuksen vaatimuksia.¹⁵⁸

Lainmuutosta perusteltiin siten, että lahjusrikokset vaikuttavat laajasti koko yhteiskuntaan sekä siten, etteivät välitöntä vahinkoa kärsineet yritykset ole välttämättä tulleet tietoisiksi kyseisistä rikoksista. On epäilty, että halukkuutta ilmoittaa elinkeinoelämän lahjusrikoksista on vähentänyt se, ettei asianomistaja tule esittämään syyttämispyyntöä ja siten esitutkintaviranomainen ei voi ryhtyä tutkintatoimenpiteisiin pelkän rikosilmoituksen perusteella.¹⁵⁹ Tämän vuoksi elinkeinoelämän lahjusrikokset säädettiin yleisen syytteen alaisiksi.

Se, että yksityisen sektorin lahjusrikokset ovat yleisen syytteen alaisia, helpottaa esitutkinnan aloittamista myös joissakin vaikeissa rajanvetotilanteissa esimerkiksi mietittäessä, onko kilpaileva yritys asianomistajan asemassa, kun epäillään, että urakkatarjouskilpailun yhteydessä on tapahtunut lahjusrikos. Esitutkinta voidaan aloittaa ja asianosaisasemat voidaan tarkentaa tutkinnan edistyessä. Yleisen syytteen alaisuus vaikuttaa lisäksi siihen, että asianomistajayrityksen esitutkinnan aikana tekemä syyttämispyyntöä peruutus ei lopeta esitutkintaa, kuten joissakin ilmitulleissa tutkittavana olleissa elinkeinoelämän lahjusrikoksissa on käynyt. On myös mahdollista, että esitutkinnassa asianomistajayrityksen johtoon lankeaa rikosepäily. Esitutkinnan edistyessä voi esimerkiksi tulla ilmi, että johto on laiminlyönyt valvontavastuun tai hyväksynyt hiljaisesti rikollisen toiminnan. Yrityksen vastuuasemassa olleet ovat pystyneet ennakoimaan tämän ja jättäneet mahdollisesti ilmoittamatta rikoksesta tai eivät vain ole vaatineet asiassa rangaistusta, jolloin esitutkinta on lopetettu.

4.6 Oikeuskäytäntöä

Oikeuskäytäntöä Suomessa tapahtuneista yksityisen sektorin lahjusrikostapauksista on todella vähän. Tätä ei luultavasti voi perustella lainsäädännön onnistumisella ja tehokkuudella vaan sillä, että ilmoituskynnys poliisille on erittäin korkea. Tuomioiden mää-

¹⁵⁸ HE 197/2005 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1. 38 artikla.

¹⁵⁹ HE 197/2005 vp, s. 61-62.

rään voi vaikuttaa tulevaisuudessa se, että yksityisen sektorin lahjusrikokset säädettiin yleisen syytteen alaisiksi vuonna 2006 voimaan tulleella lailla. Vähäistä nousujohteisuutta on havaittavissa poliisin tietoon tulleiden rikosten osalta.¹⁶⁰

Vuosina 2005-2009 käräjäoikeuksissa tuomittiin rangaistukseen kolme kertaa lahjuksen antamisesta elinkeinotoiminnassa sekä kolme kertaa lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa. Vuosina 2009-2011 lahjomisesta elinkeinotoiminnassa tuomittiin oikeudessa rangaistukseen neljä kertaa sekä lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa yhdeksän kertaa.¹⁶¹ Tilastoja vääristää osaltaan se, että niiden perusteena on tuomion päärikos. Niinpä lahjusrikos ei näy tilastoissa, mikäli se ei ole ollut tuomion päänimikkeenä. Poliisin päättämässä rikosilmoituksissa vuosina 2007-2011 esiintyivät rikosnimikkeet ”lahjominen elinkeinotoiminnassa” kolme kertaa ja ”lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa” kolme kertaa.¹⁶² Poliisin päättämät rikosilmoitukset tarkoittavat, että poliisi on saanut esitutkinnan valmiiksi ja juttu on siirtynyt syyteharkintaan tai vaihtoehtoisesti, että jutun tutkinta lopetetaan jostain syystä poliisissa.

Jotta tämän tutkielman teorialle saataisiin kosketuspohjaa prosessitodellisuuteen, kirjoittaja pyysi kaikista Suomen kuudesta hovioikeudesta tuomiot, joissa on tuomittu rikoslain 30 luvun elinkeinotoiminnan lahjusrikoksista. Hovioikeuksissa oli käsitelty yhteensä kuutta rikostapausta. Käräjä- ja hovioikeuksien tuomioita on analysoitu lähinnä rikosoikeudellisesta näkökulmasta ja tuotu esille tunnusmerkistön ulottuvuuteen sekä rangaistuksen mittaamiseen liittyviä seikkoja. Lyhyet referaatit sekä tapahtumien kulusta että tuomioistuimen perusteluista tuovat esille yksityisen sektorin lahjusrikosten tunnusmerkistöjen käytännön toimivuuden sovellustilanteissa. Lisäksi on tuotu referoiden ilmi, minkälaisiin tapahtumankulkuihin tunnusmerkistöjä on käytännössä sovellettu.

Kolme ensimmäistä oikeustapausta 4.6.1-3 käsittelevät teollisuuteen ja rakentamiseen liittyviä lahjontatapauksia. Tapauksissa on annettu lahjuksia, jotta lahjuksen saaja suosisi lahjuksen antajan yritystä erilaisissa urakoissa ja tilauksissa. Näissä tapauksissa on ollut kyse lähinnä kahden henkilön välisestä pienimuotoisesta toiminnasta. Kolme jälkimmäistä oikeustapausta 4.6.4-6 käsittelevät jalkapallon ns. sopupeleihin liittyviä lah-

¹⁶⁰ Leppänen, Muttilainen 2012 taulukko 1.

¹⁶¹ Tilastokeskus, oikeus, taulukot: syytetyt, tuomitut ja rangaistukset RL 30:7 ja 8.

¹⁶² Leppänen, Muttilainen 2012 taulukko 13.

jontatapauksia. Lahjuksia on annettu pelaajille, jotta nämä saisivat aikaan tietynlaisen tuloksen pelissä vilpillistä vedonlyöntiä varten. Jalkapalloon liittyvien lahjontatapaus-ten taustalla on ollut ulkomaalainen järjestäytynyt rikollisuus. Suomessa jalkapallokausi pelataan kesällä, jolloin muualla Euroopassa sarjat ovat tauolla. Tämän vuoksi suomalainen jalkapallo on ollut vedonlyönnin kohteena ulkomailla.

4.6.1 Kouvolan hovioikeus 6.6.2003 R 02/603

Syytekohta 1. Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa:

X on toiminut A Oyj:n palveluksessa A Oyj:n paikallisosaston voimalaitoksen päivämes-tarina. X on vaatinut voimalaitoksen tuotantolaitoksissa teollisuuden puhtaamapitotöitä tekevää B Oy:tä ottamaan X:n vaimon työsuhteeseen B Oy:lle. B Oy on maksanut X:n vaimolle Y:lle 13.10.1997 - 4.2.1998 välisenä aikana bruttopalkkana 22 481,20 mark-kaa, vaikka Y ei ole ollut todellisuudessa työssä B Oy:n lukuun sen johdon ja valvonnan alaisena päivääkään.

X on näin elinkeinonharjoittajan palveluksessa ollessaan vaimolleen vaatinut ja ottanut vastaan lahjuksen suosiakseen toimessaan lahjuksen antajaa. Erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista.¹⁶³

Ensimmäisenä esiteltävässä jutussa syytekohta 2. ei ole relevantti tutkielman kannalta, joten sen pääkohdat mainitaan kokonaisuuden hahmottamiseksi. Syytekohtassa 2. X:n vaimoa Y:tä syytetään RL 36:1 petoksesta ja A:ta yksissä tuumin tehdystä petoksesta tai toissijaisesti avunannosta petokseen. Y on toimittanut työttömyyskassalle ansiosidon-naisen työttömyysturvan päivärahahakemuksen ja sen liitteenä valheelliseksi tietämänsä palkkatodistuksen, jossa on kerrottu Y:n olleen B Oy:lla työsuhteessa teollisuussiiwoo-jana 13.10.1997 - 4.2.1998 välisenä aikana.

Tuomioistuimen ratkaisussa on käsitelty laajasti asianomistajarikoksen vuoden mittaista vanhenemisaikaa. Tuolloin voimassa olleen lainsäädännön mukaan lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa oli asianomistajarikos ja asianomistajan oli esitettävä syyttämisy-pyntö vuoden kuluessa saatuaan tiedon rikoksesta ja sen tekijästä. Nykyisten säännös-ten mukaan elinkeinotoiminnan lahjusrikokset ovat yleisen syytteen alaisia, joten asian-

¹⁶³ Imatran KäO 23.4.2002 R 01/651 s. 1.

omistajarikoksen erityisen vanhenemisajan käsitteleminen ei ole enää ajankohtaista. Laajoissa talousrikosjutuissa rikosnimikkeet voivat vaihtua esitutkinnan aikana, joten yleisen syytteen alaisuus estää vetoamisen asianomistajarikosten yhden vuoden mittaiseen erityiseen vanhenemisaikaan. Syytetyn riittävänä suojana voidaan pitää rikoksen yleistä vanhenemisaikaa, joka on lahjuksen ottamisessa elinkeinotoiminnassa viisi vuotta. Käsiteltävässä tapauksessa tuomioistuin päätyi lopputulokseen, jonka mukaan syyttäjällä oli oikeus ajaa syytettä.¹⁶⁴

Käräjäoikeus on pohtinut ensin Y:n työsuhteen todellisuutta. Tuomioistuin on katsonut näytetyksi, että X on ottanut yhteyttä B Oy:n työntekijään ja pyytänyt B Oy:tä ottamaan töihin vaimonsa Y:n. B Oy:n työntekijä on kehottanut X:ää ottamaan yhteyttä B Oy:n toimitusjohtajaan. Y on solminut työsopimuksen B Oy:n kanssa ja hänelle on alettu maksamaan säännöllistä kuukausipalkkaa, vaikka hän ei ole koskaan käynyt B Oy:n toimitiloissa tai työmaalla. Kukaan muu B Oy:n varsinaisista työntekijöistä ei ole saanut kuukausipalkkaa. X:n on täytynyt ymmärtää Y:n työsuhteen täysin poikkeuksellinen luonne teollisuusalaa tuntevana sopimusta tehtäessä tai viimeistään työsuhteen alettua. Palkan maksaminen ilman vastaavaa työsuoritusta on selvästi RL 30:8:ssa tarkoitettu oikeudeton etu eli lahjus.

Tunnusmerkistön ulottuvuuden kannalta X:n aseman tarkastelu A Oyj:ssä on oleellista. X on ollut merkittävässä asemassa tilattavien töiden kannalta. Tilattavista töistä on kilpaillut B Oy:n kanssa kaksi muutakin yritystä ja kilpailu on ollut kovaa. Suurin osa B Oy:n liikevaihdosta on kertynyt tilattavista töistä. X:llä on ollut mahdollisuus suosia B Oy:tä ensinnäkin suuntaamalla sille tilauksia. Toiseksi X on voinut suhtautua valvonta-tehtäväänsä siinä määrin huolimattomasti, että yhtiöllä on ollut mahdollisuus laskuttaa olemattomista henkilötyötunneista. X on toistuvasti syyllistynyt tällaiseen menettelyyn.¹⁶⁵ X:n menettely vastaa täysin tunnusmerkistön mukaista suosimista.

Käräjäoikeus katsoi X:n syyllistyneen lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa, koska hän on elinkeinonharjoittajan palveluksessa ollessaan vaimolleen pyytänyt ja ottanut vastaan lahjuksen suosiakseen toimessaan lahjuksen antajaa. Käräjäoikeus katsoi, että teot olivat suunnitelmallisia ja että niissä tavoiteltiin huomattavaa hyötyä. X tuomittiin lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa sekä petoksesta yhteiseen kuuden kuukau-

¹⁶⁴ Imatran KäO 23.4.2002 R 01/651 s. 5.

¹⁶⁵ Imatran KäO 23.4.2002 R 01/651 s. 7.

den ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Y tuomittiin petoksesta neljän kuukauden vankeusrangaistukseen. Molemmat tuomittiin lisäksi yhteisvastuullisesti menettämään saatu nettohyöty 3097,38 euroa.¹⁶⁶

Käräjäoikeus on onnistuneesti konstruoinut rikosnimikkeen lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa rakennetta. Käräjäoikeus on ensin todennut lahjuksen olemassaolon ja sen, että X:n on täytynyt käsittää kyseessä olevan oikeudettoman edun muodostaneen lahjuksen. Tämän jälkeen käräjäoikeus on tutkinut, onko X ollut sellaisessa asemassa, että tunnusmerkistössä tarkoitettu suosiminen on ollut tosiasiallisesti mahdollista ja onko suosimista todellisuudessa tapahtunut. Tunnusmerkistön täyttymisen kannalta ei ole välttämätöntä, että suosimista on todellisuudessa tapahtunut, vaan suosimistarkoitus riittää rikosoikeudellisen vastuun syntymiseen. Tätä samaa analysointitapaa voidaan pitää hyvänä rautalankamallina esitutkintaa samoin kuin tuomioistuinkäsittelyä ajatellen.

Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. Rangaistusta mitatessaan hovioikeus, käräjäoikeuden lailla, katsoi tekojen olleen suunnitelmallisia ja että niiden kautta tavoiteltiin tuntuva hyötyä, jota sekä X että Y saivat. Hovioikeus katsoi X:n käyttäneen hyväkseen työnantajansa hänelle työtehtävissä uskomaa luottamusta. Toisaalta hovioikeus katsoi tekojen aiheuttaneen X:lle vakavat henkilökohtaiset seuraamukset hänen menetettyään pitkäaikaisen työpaikkansa. X tuomittiin yhteiseen kuuden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa sekä petoksesta. Y:lle tuomittiin petoksesta neljä kuukautta ehdollista vankeutta.

Yhteinen kuuden kuukauden vankeusrangaistus petoksesta ja lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa vaikuttaa vaatimattomalta suhteessa teon moitittavuuteen. Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa -rikoksen rangaistusasteikko on sakkoa - kaksi vuotta vankeutta. Passiivisen lahjusrikoksen tekotavoista lahjuksen pyytäminen on menettelyltään moitittavin, koska siinä rikoksentekijä on aktiivisin rikoksen toteutumisen kannalta. Lahjuksen pyytäjä on rikoksen alkuunpanija. Tuomioistuin on arvioinut B:n olleen riippuvainen X:stä työtilausten kannalta, jotka ovat muodostaneet merkittävän osan B:n liikevaihdosta. Kilpailu alalla on ollut kovaa. Tämä osoittaa menettelyn moitittavuutta myös olosuhteiden kannalta. Moitittavamman tekotavan tulisi vaikuttaa ankaroitavasti rangaistuksen mittaamisessa varsinkin, kun tuomioistuin on arvioinut tekojen

¹⁶⁶ Imatran KäO 23.4.2002 R 01/651 tuomiolauselma s. 1.

olleen suunnitelmallisia ja niillä tavoitellun hyödyn määrä olleen suuri. Se, että A on menettänyt työpaikkansa teon paljastuttua, ei kirjoittajan mielestä saisi huomattavissa määrin vaikuttaa alentavasti rangaistuksen mittaamiseen, koska A:n on täytynyt käsittää se todennäköiseksi seuraamukseksi, mikäli lahjusrikos paljastuu.

Jos moitittavimman tekotavan rangaistuksen mittaamisessa käytetään asteikon alarajoja, voidaanko lahjuksen hyväksymisestä tai vastaanottamisesta tuomita muuta kuin sakkoa? Tekotavan lisäksi lahjuksen arvo vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen. Tärkeän rajana on veteen piirrettynä viivana 10 000 euroa. Tässä hyöty on ollut noin 3100 euroa, minkä tuomioistuimien on kuitenkin arvioinut huomattavaksi hyödyksi.

4.6.2 Kouvolan hovioikeus 28.9.2004 R 02/863

Toisena esiteltävässä tapauksessa lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa liittyy yhtenä osana rikoskokonaisuuteen, jossa muina rikosnimikkeinä ovat kaksi törkeää varkautta, törkeä petos ja kolme perusmuotoista petosta. Muut rikosnimikkeet liittyvät kahden A Oyj:n omistaman suodinrummun anastamisesta ja kuljettamisesta, siirtelystä ja pilkkomisesta aiheutuneiden kulujen laskuttamiseen A Oyj:ltä.

Syytteessä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa liittyy petokseen, jossa Y on valmistanut X:lle venetrailerin, joka on Y:n tietien tullut X:n yksityiskäyttöön. X on A Oyj:n palveluksessa ollessaan laskuttanut venetrailerin tekoon käytetyt työtunnit A Oyj:ltä. Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa -rikos on syyttäjän vaatimuksen mukaan tapahtunut seuraavien seikkojen vuoksi: *X toimi A Oyj:n palveluksessa paikallistehtaan mekaanisen kunnossapito-osaston päällikkönä. X tilasi T:mi Y:ltä venetrailerin, jonka tarvike- ja työ kustannuksista osan Y ja X petollisesti ohjasivat A Oyj:n maksettavaksi. X otti T:mi Y:ltä venetrailerin haltuunsa tietäen, että osa työ kustannuksista ja tarvikkeista oli edelleen maksamatta. Maksamatta jääneet työ kustannukset olivat 321,83 euroa. Tarvikkeista jäi maksamatta valojen ja sähkötarvikkeiden osuus. X on näin elinkeinonharjoittajan palveluksessa ollessaan ottanut vastaan lahjuksena veneenkuljetustrailerin suosiakseen toimessaan lahjuksen antajaa.*

Tuomioistuin hylkäsi syytteen lahjomisesta elinkeinotoiminnassa, mutta tuomitsi vastaajat muista syytteistä. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota tältä osin, joten viitataan asiassa käräjäoikeuden ratkaisuun.

Käräjäoikeus on ensimmäkin katsonut, että X on toiminut A Oyj:n palveluksessa sellaisessa asemassa, että hän on voinut olla lahjomisen kohteena. Jotta X olisi voinut syyllistyä lahjoman ottamiseen elinkeinotoiminnassa, Y:n olisi täytynyt antaa traileri X:lle tarkoituksin saattaa X toimessaan suosimaan Y:tä. Käräjäoikeus on katsonut, ettei asia ole näytetty selvitystä sen tueksi, että Y olisi valmistanut trailerin edellä kuvatussa tarkoituksessa. Käräjäoikeus on katsonut myös Y:n syyllistyneen trailerin laskutuksessa petokseen, koska Y:n teko ei osoita tarkoitusta lahjoa X:ää. Käräjäoikeuden mukaan lahjontatarkoitusta ei osoita riittävästi edes se, että Y ei ole laskuttanut X:ltä vielä laskuttamatonta osaa työkustannuksista ja tarvikkeista. Käräjäoikeus on määrännyt trailerin palautettavaksi Y:lle.

Käräjäoikeus on määrännyt trailerin palautettavaksi Y:lle, vaikka siihen käytetyt työtunnit on laskutettu A Oyj:ltä. Ilmeisesti asiassa on katsottu olevan riittävää, että X ja Y korvaavat maksetut tunnit A Oyj:lle, eikä traileria tarvitse tuomita valtiolle menetetyksi petoksen yhteydessä. Epäselväksi tapauksessa jää se, miksi Y:tä ei ole syytetty asiassa vastavuoroisesti lahjomisesta elinkeinotoiminnassa, kun syyte on kuitenkin nostettu lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa.

4.6.3 Vaasan hovioikeus 4.5.2005 R 04/668

Jutussa syytettiin X:ää lahjomisesta elinkeinotoiminnassa ja Y:tä lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa. X on edustamansa A Oy:n puolesta usealla eri kerralla antanut asianomistaja B Oy:n palveluksessa ensin rakentamispäällikkönä, sitten rakentamisjohtajana ja 2.2.2002 lähtien toimitusjohtajana toimineelle Y:lle itselleen yhteensä noin 36 814,26 euron arvoisen oikeudettoman edun tarkoituksin saattaa Y toimessaan ja tehtävässään suosimaan A Oy:tä mm. urakkakilpailuissa.¹⁶⁷

Oikeudeton etu on koostunut pääasiassa rakentamispalveluista ja tarvikkeista, joita A Oy on toimittanut Y:n itselleen rakennuttamaa omakotitaloa varten laskuttamatta näitä

¹⁶⁷ Jyväskylän KäO 27.2.2004 R 03/2068.

Y:ltä. Käräjäoikeus ja hovioikeus ovat joutuneet arvioimaan A Oy:n esitutkinnan loppulausuntovaiheessa tekemien kuittien aitoutta, jotka ovat olleet tositteita A Oy:n X:lle toimittamista rakentamispalveluista ja rakennustarvikkeista. Käräjäoikeus ja hovioikeus ovat päätyneet siihen, että kuitit ovat vain näennäisiä ja ettei A Oy:llä ole ollut todellista tarkoitusta laskuttaa Y:tä.

Y on usealla eri kerralla hyväksynyt ja ottanut vastaan kyseiset tavarat sekä toimessaan ja tehtävässään suosinut A Oy:tä mm. urakkakilpailuissa. Hovioikeus on katsonut, että Y:llä on ollut mahdollisuus asemansa avulla vaikuttaa urakoitsijan valintaan B Oy:ssä, joten hän on hyväksynyt ja vastaanottanut itselleen oikeudettoman edun suosiakseen X:ää ja tämän yhtiötä A Oy:tä.

Hovioikeuden mukaan A Oy on Jyväskylän kaupungin omistaman sähköyhtiön omistama tytäryhtiö. A Oy on osakeyhtiö, jonka vastuutahoihin sovelletaan osakeyhtiölain säännöksiä. X:ää ei voida näin ollen rinnastaa kunnalliseen virkamieheen. Hovioikeuden mukaan sakkorangaistus ei ole riittävä rangaistus, koska kysymyksessä on ollut varsin huomattava oikeudeton etu ja koska lahjominen on rikos ennen kaikkea lahjottavan työnantajaa kohtaan. On yleisen yhteiskuntamoraalin kannalta tärkeää, ettei lahjominen pääse yleistymään elinkeinoelämässä. Hovioikeus on kuitenkin katsonut, että koska lahjominen ei ole kohdistunut virkamieheen, on ehdollinen vankeusrangaistus riittävä. Hovioikeus alensi käräjäoikeuden määräämiä kolmen kuukauden ehdollisia vankeusrangaistuksia kahteen kuukauteen ja poisti X:n osalta käräjäoikeuden määräämän 30 päiväsakon suuruisen oheissakon.

4.6.4 Helsingin hovioikeus 3.4.2009 R 08/522

Tapauksessa Atlantis FC Edustus ry:n maalivahti X on tuomittu lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa. X oli ottanut lahjuksena vähintään 1500 euroa palkkioksi siitä, että hän oli suostunut suosimaan tuntemattomaksi jäänyttä tahoa siten, että X oli jättänyt torjumatta ROPS:n pelaajien maalia kohti suuntaamia laukauksia ja siten suostunut edesauttamaan Atlantis FC:n häviötä. Kyseistä peliä oli pelattu poikkeuksellisen huomattavilla summilla ainakin englantilaisessa vedonlyöntipörssissä siten, että panoksista 97,65 % oli asetettu ROPS:n voiton puolesta. Atlantis FC oli kyennyt kuitenkin tasoittamaan pelin maalivahdin vaihdon jälkeen.

Käräjäoikeuden ratkaisun¹⁶⁸ perusteluissa on avattu RL 30:8:n elinkeinonharjoittajan käsitettä, koska vastaaja on vastauksessaan katsonut, että Atlantis FC Edustus ry ei ollut elinkeinonharjoittaja vaan aatteellinen yhdistys. Käräjäoikeus on viitannut hallituksen esityksen 66/1988 RL 30:2:n kilpailumenettelyrikoksen perusteluihin, joissa todetaan, että elinkeinotoiminnalla tarkoitetaan ammattimaisesti harjoitettua, taloudelliseen tulokseen tähtäävää toimintaa. Toiminnalta ei edellytetä pitkää kestoaikaa, joten tilapäinen tai satunnainenkin toiminta voi olla elinkeinotoimintaa. Tilinpäätöstietojen perusteella pelaajille ja valmentajille oli maksettu palkkaa ja yhdistyksen toiminnassa oli haettu taloudellista tulosta pitemmällä tähtäimellä, joten kyseessä oli elinkeinotoiminnan harjoittaminen RL 30:8:n mukaisesti. Käräjäoikeus on myös katsonut X:n olleen ammattiurheilija, koska X oli saanut Atlantis FC Edustus ry:ltä kuukausittain 600 euron kulukorvauksen kuluistaan vastikkeeksi siitä, että oli edustanut seuraansa peleissä ja erilaisissa tilaisuuksissa sekä siitä, että oli ollut seuraa edustaessaan sen valvonnan ja määräysvallan alaisena.

Muuten tapauksessa on pohdittu lähinnä näyttökysymyksiä X:n toiminnasta torjuntatilanteissa, X:n tekemän 1500 euron talletuksen poikkeuksellisuutta X:n normaaliin raha-liikenteeseen nähden sekä X:n väittämän selkävun vaikutusta hänen torjuntatyöskentelynsä. Käräjäoikeus on tuominnut X:n 4 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

4.6.5 Vaasan hovioikeus 31.1.2011 R 10/72

Viidentenä esiteltävässä tapauksessa X on tuomittu lahjomisesta elinkeinotoiminnassa. X on luvannut tai tarjonnut elinkeinonharjoittajana toimivalle miesten veikkausliigassa pelaavan JJK Keski-Suomi Oy:n puolesta tehtävää suorittavalle Y:lle oikeudettoman edun. Tarkoituksena oli saada Y suosimaan tehtävässään lahjuksen antajaa tai ainakin jotain ulkopuolista ulkomaalaista tahoja. Y:lle luvattiin lahjuksena 15 000 euron palkkio, jotta Y vaikuttaisi haitallisesti pelisuoritukseensa seuraavassa JJK:n ottelussa. Y ilmoitti lahjuksen tarjoamisesta JJK:n toimitusjohtajalle, joka ilmoitti asiasta veikkausliigalle ja poliisille.

¹⁶⁸ Helsingin KäO R 07/7286.

Käräjäoikeus ja hovioikeus tuomitsivat X:n 5 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen lahjomisesta elinkeinotoiminnassa. Asiassa on pohdittu lähinnä näyttökysymyksiä, koska tuomio on perustettu lähinnä kahden henkilön välisiin puhelinkeskusteluihin.

4.6.6 Rovaniemen hovioikeus 22.3.2012 R 11/734

Tapauksessa on tuomittu yhdeksän ulkomaalaista jalkapalloilijaa lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa ja yksi ulkomaalainen henkilö lahjomisesta elinkeinotoiminnassa sekä kaksi jalkapalloilijaa avunannosta lahjomiseen elinkeinotoiminnassa. Lahjomiset liittyvät useisiin jalkapallopeleihin vuosina 2008-2011.

Rikosoikeudellinen mielenkiinto kohdistuu jutussa lähinnä tosiasialliseen suosimiseen, vahingon aiheutumiseen työnantajalle, tehokkaaseen katumiseen sekä rangaistuksen mittaamiseen. Osa vastaajista on vedonnut siihen, että tunnusmerkistön täytyminen edellyttää pelaajien tekevän peleissä ratkaisuja, joilla pyritään haluttuun lopputulokseen. Tältä osin asiassa on ollut kysymys siitä, täyttyykö lahjuksen ottamisen tunnusmerkistö tilanteissa, joissa oman joukkueen on tullut voittaa ottelu vähintään tietyllä maalierolla.

Hovioikeus katsoi käräjäoikeuden tavoin, että tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä lahjuksen antajaa suosivia suorituksia ottelussa. Riittävää oli, että lahjus oli hyväksytty myöhemmin tapahtuvaa suosimista vastaan. Hovioikeuden mukaan tunnusmerkistön täytyminen ei myöskään edellyttänyt selvitystä siitä, että asianomistajalle aiheutuisi vahinkoa, koska lahjomisen ja lahjuksen vastaanottamisen tunnusmerkistöt eivät edellytä lahjuksen tarjoajan ja työnantajan intressien olevan keskenään erisuuntaisia.

Hovioikeus on viitannut hallituksen esityksen perusteluihin¹⁶⁹, joiden mukaan lahjomisena pidetään myös työnantajan palveluksessa olevalle tarjottavaa oikeudetonta etua, joka ei millään tavalla suoranaisesti vahingoita työnantajaa. Tällainen menettely merkitsee luvaton puuttumista elinkeinonharjoittajan toimintapiiriin sekä vaarantaa tämän ja palveluksessa olevien välistä luottamussuhdetta. Edellä lausutun perusteella hovioikeus on katsonut, että lahjuksen ottamisen tunnusmerkistö on täyttynyt myös tilanteessa, jossa pelaajat ovat sopineet ottelun voittamisesta vähintään tietyllä maalierolla, koska me-

¹⁶⁹ HE 66/1988 vp, s. 94.

nettelyllä on loukattu pelaajien ja heidän työnantajan välistä luottamussuhdetta. Pelaajan ei tule ottaa vastaan pelillisiä neuvoja ja ohjeita muilta kuin oman joukkueen valmennusjohdolta.

Osa vastaajista on väittänyt, että kyseessä on tehokas katuminen, jos on myöhemmin muuttanut mielensä ja pelannut ottelussa parhaan kykynsä mukaisesti. RL 5:2.1:n mukaan yrityksestä ei rangaista, jos tekijä on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen täyttämisestä tai muuten estänyt tunnusmerkistössä tarkoitetun seurauksen syntymisen. Jälkimmäinen osa tarkoittaa tehokasta katumista. Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa täyttyy jo silloin, kun lahjonnan kohteena oleva henkilö hyväksyy lahjuksen myöhemmin tapahtuvaa suosimista vastaan. Käräjäoikeuden mukaan myöhemmin tapahtuva suosiminen ei ole sellainen seuraus, jonka estäminen tai siitä luopuminen merkitsisi laissa tarkoitettua tehokasta katumista. Näin ollen tehokasta katumista ei voida soveltaa anteeksiantoperusteena tässä esitellyssä tapauksessa. Tehokas katuminen voisi olla ehkä mahdollinen tilanteessa, jossa pelaaja ottaisi lahjuksen vastaan, mutta ilmoittaisikin asiasta viivytyksettä työnantajalleen ja poliisille.

Hovioikeuden mukaan voittoa edellyttävien pelijärjestelyjen moitittavuus ja vakavuus eivät ole olleet yhtä merkittäviä kuin häviötä edellyttävissä järjestelyissä. Näin ollen voittoa edellyttävät järjestelyt vähentävät jossain määrin tekijöiden syyllisyyttä. Osa jutun syytekohdista on koskenut voittoa tavoittelevia tuloksia ja osa häviötä tavoittelevia. Koska yksityisen sektorin lahjusrikosta koskevaa rangaistuskäytäntöä ei ole ehtinyt vielä muodostua, voidaan lahjusrikoksia hovioikeuden mukaan verrata eräisiin muihin talousrikoksiin, kuten veropetokseen, kirjanpitorikokseen, tuottamukselliseen kirjanpitorikokseen, velallisen epärehellisyyteen ja velallisen petokseen. Näistä talousrikoksista 40 prosentissa tapauksista on tuomittu ehdollista vankeutta keskimäärin 2-5 kuukautta riippuen rikoksesta.

Vastaajille syyksi luettu rikos lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa on koostunut lukuisista osateoista ja on kestänyt pitkän aikaa. Jutun päätekijöille on tuomittu rangaistukseksi ehdollista vankeutta: 1 vuosi, 1 vuosi, 10 kuukautta, 8 kuukautta ja 8 kuukautta. Pelejä järjestellyt henkilö tuomittiin käräjäoikeudessa lahjomisesta elinkeinotoiminnassa (koostuu lukuisista osateoista), väärennyksestä, valtionrajarikoksesta sekä haitan-

teosta virkamiehelle¹⁷⁰ yhteiseen kahden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Hän ei valittanut tuomiosta hovioikeuteen.

5. Yksityisen sektorin lahjusrikokset Ruotsissa

Kirjoittaja valitsi tutkielman vertailumaaksi Ruotsin. Valintaa voi perustella Ruotsin maantieteellisellä läheisyydellä, lainsäädännön samankaltaisuudella ja historiallisilla yhteneväisyyksillä. Ruotsissa toimivat lainsäädäntöratkaisut on myös usein omaksuttu suomalaiseen ajattelumaailmaan sopiviksi. Euroopan unionin lainsäädännöllinen vaikutus Suomeen on kuitenkin ajanut nykyisin Ruotsin käytänteiden edelle.

Ruotsin rikoslainsäädännön (Brottsbalk 1962/700) elinkeinoelämän lahjusrikossäännöksiä muutettiin vuonna 2012. Aikaisemmin elinkeinoelämän lahjusrikoksista säädettiin pykälissä (Brottsbalk 17 kap. 7 § ja 20 kap. 2 §), joissa säädettiin rangaistavaksi myös lahjonta ja lahjonnan vastaanottaminen julkisella sektorilla. Vanhan 10 luvun joitakin rikoksia voitiin soveltaa lahjusrikoksiin. Lahjuspykälät koottiin Brottsbalkenin 10 lukuun, jotta säännöksiä olisi helpompi soveltaa ja havaita säännösten sidonnaisuus toisensa suhteen. Yksityisen sektorin lahjusrikosten kriminalisointien tavoitteena on suojella yleistä etua sekä vapaata ja oikeudenmukaista kilpailua. Säännösten ensisijainen tarkoitus on kuitenkin suojata työnantajien tai urakoitsijoiden erityistä luottamussuhdetta työntekijään tai toimeksiannon saaneeseen.¹⁷¹ Uusien pykälien voidaan havaita olevan erittäin samanlaiset kuin Suomen rikoslain vastaavat säännökset.

Passiivisesta lahjonnasta elinkeinoelämässä säädetään Brottsbalkenin 10 luvun 5a §:ssä seuraavasti:

”Den som är arbetstagare eller utövar uppdrag och tar emot, godtar ett löfte om eller begär en otillbörlig förmån för utövningen av anställningen eller uppdraget döms för tagande av muta till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som deltagare eller funktionär i en tävling som är föremål för allmänt anordnad vadhallning och det är fråga om en otillbörlig förmån för hans eller hennes fullgörande av uppgifter vid tävlingen.”

¹⁷⁰ Rovaniemen KäO R 11/498.

¹⁷¹ SOU 2010:38 s. 146-147.

Tunnusmerkistön ulottuvuus sen henkilöpiirin osalta on rajattu käytännössä katsoen samoin, kuin Suomessa. Lahjusrikoskomission raportissa vastuupiirin ulkopuolelle on rajattu esimerkkeinä freelance-toimittaja, joka saa rahaa teollisuudelta tai poliittiselta järjestöltä, kirjoittaakseen tai jättääkseen kirjoittamatta sensaatiouutisen liike-elämään tai politiikkaan liittyen. Samoin rankaisematonta on itsenäisenä ammatinharjoittajana ottaa vastaan rahaa, jotta esimerkiksi rakennusalalla ammatinharjoittaja jättää ympäristösäännökset huomiotta. Rangaistusvastuusta vapaa on myös itsenäisesti ammattia harjoittava lääkäri, jolle maksetaan siitä, että hän määrää juuri tiettyjä lääkkeitä.¹⁷²

Tekotavat ovat myös vastaavat kuin suomalaisessa rikoslainsäädännössä: ottaa vastaan, hyväksyy lupauksen tai pyytää oikeudetonta etua. Rangaistusmaksimina on kaksi vuotta vankeutta. Erityisenä tekotapana säännöksessä on lahjonta kaupallisissa kilpailuissa, joista järjestetään vedonlyöntiä. Lahjuksen ottamiseen voi syyllistyä sekä kilpailun osanottaja että toimitsija, joka voi vaikuttaa kilpailun lopputulokseen. Tunnusmerkistön ulottuvuutta kaupallisiin kilpailuihin perustellaan vedonlyönnin liikevaihdon suuruudella sekä vedonlyönnissä ilmenneillä vilppitapauksilla. Vuonna 2008 Ruotsin rahapelilautakunnan mukaan pelimarkkinoilla, joihin laskettiin kuuluvaksi arpajaiset, kaupallinen vedonlyönti, kasinot sekä nettipokeri, vuotuinen liikevaihto ylsi lähes 40 miljardiin kruunuun.¹⁷³

Första stycket gäller även om gärningen har begåtts innan gärningsmannen fått en sådan ställning som avses där eller efter det att den upphört.

Edellä mainittu momentti ulottaa rikosoikeudellisen vastuun myös tilanteeseen, jossa tunnusmerkistön mukainen teko on tehty, ennen kuin edun vastaanottaja on siirtynyt asemaan, jossa lahjuksen ottamisesta tulee rangaistavaa. Lahjuksen antaja on voinut ennakoida henkilön siirtymisen päättävään asemaan ja lahjoa tätä henkilöä jo ennen tämän siirtymistä uuteen tehtävään. Tätä kaukonäköisyyttä ei löydy suomalaisista säännöksistä.

För tagande av muta enligt första och andra styckena döms också den som tar emot, godtar ett löfte om eller begär förmånen för någon annan än sig själv.

¹⁷² SOU 2010:38 s. 154-155.

¹⁷³ SOU 2010:38 s. 164.

Yllä olevan momentin mukaan muulle kuin itselle vastaanotettu, hyväksytty tai pyydetty lahjuksen ottaminen on rangaistavaa samoin kuin suomalaisessa vastineessaan.

Aktiivinen lahjonta BrB 10 luvun 5b §:

Den som lämnar, utlovar eller erbjuder en otillbörlig förmån i fall som avses i 5 a § döms för givande av muta till böter eller fängelse i högst två år.

Aktiivisen lahjonnan pykälä on kiinnostava lähinnä lainsäädäntöteknisesti. Pykälässä kriminalisoidaan lahjuksen antaminen ja viitataan 5a §:n tekotapoihin. Lainsäädäntötekniikka on tehokkaampaa kuin suomalaisissa pykälissä, joissa toistetaan samat tekotavat kahdessa eri pykälässä. Suomen rikoslaisissa käsitellään aktiivinen lahjuksen antaminen ensin, mutta Ruotsissa on päädytty aloittamaan passiivisen lahjonnan pykälästä. Tämä voi olla historiallista perua siitä, että aikanaan oli rangaistavaa ottaa vastaan julkisessa virassa lahjus, mutta lahjuksen antamista ei oltu kriminalisoitu.

Törkeistä tekemuodoista säädetään BrB 10 luvun 5c §:ssä:

Är brott som avses i 5 a eller 5 b § att anse som grovt, döms för grovt tagande av muta eller grovt givande av muta till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen innefattat missbruk av eller angrepp på särskilt ansvarsfull ställning, avsett betydande värde eller ingått i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller annars varit särskilt farlig art.

Törkeän lahjuksen rikoksen rangaistusasteikko on kuusi kuukautta - kuusi vuotta vankeutta. Suomessa törkeän elinkeinoelämän lahjusrikoksen maksimirangaistus on neljä vuotta. Harkittaessa, onko rikos törkeä, on arvioitava, onko rikoksen tekijä erityisen vastuullisessa asemassa, onko rikoksella merkittävä rahallinen arvo, tai onko rikos on tehty osana laajamittaista, systemaattista tai vaarallista kokonaisuutta. Ruotsissa on myös käytössä yhteisösakko, jonka enimmäismäärä on 10 miljoonaa euroa. Lain esitöissä on yhteisösakon enimmäismäärän ajateltu olevan pieni verrattuna voittoihin, joita lahjuksilla voidaan saada. Lahjusrikoskomissio on pohtinut, tulisiko kilpailulainsäädännön kaltainen seuraamusmaksu, 10 prosenttia liikevaihdosta, ulottaa myös elinkei-

noelämän lahjusrikoksiin. Raportissa ei kuitenkaan esitetä muutoksia vallitsevaan lainsäädäntöön.¹⁷⁴

Tukholman yliopiston Professori Madeleine Leijonhufvud tiivistää Ruotsin yksityisen sektorin lahjusrikostilanteen. Suurin ongelma on, että faktinen tieto korruption laajuudesta ja muodoista on epätäydellinen. Kansallisella tasolla suuren mittakaavan yksityisen sektorin lahjonta ei ole ongelma. Ongelma on korruptio pienessä mittakaavassa.¹⁷⁵ Lahjus tai tarjottu etu on yleensä ollut kohtalaisen merkityksetön ja niiden arvo on ollut luokkaa, joka ei ylitä joissain maissa käytettäviä ns. kynnysrahoja (facilitating payments). Pienen mittakaavan korruption ennalta estämisessä olisi tärkeää lain selväkielisyys: pykälien tulisi tarjota työntekijöille ja muille henkilöille ohjeistusta miten tulisi toimia. Suuren mittakaavan korruptiossa eli lähinnä kansainvälisellä tasolla on kaikille osapuolille selvää, että toiminta on laitonta.

Rikosoikeudelliset lainsäädäntöratkaisut eivät ole riittäviä korruption pysäyttämiseen. Tarvitaan uusia oikeudellisia ratkaisuja. Liike-elämän toimijat ja koko yhteiskunta on saatava ymmärtämään, että korruptio ei ole vain epäeettistä, vaan myös tuottavuutta alentavaa. Leijonhufvud ehdottaa uusiksi keinoiksi korruption vastaisia sopimuksia eri kaupan- ja teollisuuden aloille, jotka pohjautuisivat sopimusoikeudellisiin keinoihin. Toinen vaihtoehto voisi olla erityinen korruption vastainen klausuuli sopimukseen, jossa korruptioon syyllistymisestä seuraisi sopimusoikeudellinen sanktio.¹⁷⁶

Tuomioistuinkäytäntöä ei ole paljon. Vuosien 1978 ja 2000 välillä on annettu tuomio noin 200 jutussa¹⁷⁷. Useimmat jutut on käsitelty pelkästään alioikeudessa, joten niillä on vain rajallinen ennakkopäätösarvo. Syyttämättäjättämispäätöksiä on tehty enemmän. Tähän on syynä lainsäädännön vaikeaselkoisuus¹⁷⁸ ja haasteelliset näyttökysymykset. Jutut myös usein vaativat huomattavaa panostusta ja resursseja syyttäjiltä.¹⁷⁹

Luotettavaa tilastoa Ruotsissa tapahtuneista lahjusrikoksista on mahdoton saada. Näin ollen ei voi myöskään ottaa kantaa siihen, onko korruptio lisääntymässä vai vähenemässä. Ruotsin markkinoista hyvin perillä olevat ovat kuitenkin sitä mieltä, että lahjonta

¹⁷⁴ SOU 2010:38 s. 169.

¹⁷⁵ Leijonhufvud 2003 s. 432-434.

¹⁷⁶ Leijonhufvud 2003 s. 434.

¹⁷⁷ Luku sisältää luultavasti myös julkisen sektorin lahjontarikokset.

¹⁷⁸ Leijonhufvudin artikkeli on kirjoitettu ennen vuoden 2012 lainsäädäntö uudistusta.

¹⁷⁹ Leijonhufvud 2003 s. 407.

yksityisellä sektorilla on kasvava ongelma. Tähän ovat vaikuttaneet sääntelyn ja kauppalakien dramaattinen liberalisointi viimeisenä 50 vuotena, kasvava anonyymisuus suuren luokan operaatioissa eritoten kaupallisella sektorilla, markkinoinnin ammattimaistuminen ja kansainvälistyminen.¹⁸⁰

6. Yksityisen sektorin lahjusrikosten suhde eräisiin oikeudenaloihin

6.1 Lahjonta verotuksessa

Lahjuksen antamisesta aiheutuneet kulut ovat vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan olleet vähennyskelvottomia.¹⁸¹ Tämä ei aiemmin ole perustunut mihinkään nimenomaiseen säännökseen. Vuonna 2006 tuli lakiin elinkeinotulon verottamisesta (24.6.1968/360) nimenomainen säännös, jonka mukaan lahjukset tai lahjusten luonteiset edut eivät ole tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneita luonnollisia vähennyksiä.¹⁸² Lainmuutos perustuu OECD:n ministerikomitean toistuviin huomautuksiin ja YK:n korruption vastaisen yleissopimuksen täytäntöönpanoon.¹⁸³ Lainmuutoksella ei sinänsä katsota olevan taloudellisia vaikutuksia. Lahjusten vähennyskelvottomuutta koskevalla sääntelyllä lähinnä korostetaan Suomen sitoutumista korruption vastaisiin kansainvälisiin sopimuksiin.¹⁸⁴

Verotuksessa lahjuksen luonteisen edun erottaminen yrityksen antamasta muusta lahjasta ja lahjoituksesta ei yleensä ole ollut oleellista, koska jo lahjojen ja lahjoitusten vähennyskelpoisuus on ollut hyvin rajoitettua. Lahjoitukset ovat lähtökohtaisesti voiton käyttöä, mikä ei ole vähennyskelpoista. Poikkeuksena ovat tuloverolain (30.12.1992/1535) 57 §:n mukaiset lahjoitukset yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Toinen poikkeus ovat tavanomaiset mainoslahjat. Vähäisinä tavanomaisina mainoslahjoina ei ole pidetty lääkeyrityksen lääkäreille, terveydenhoito- ja apteekkihenkilökunnalle antamia esinelahjoja, joiden arvo vuosina 1992 ja 1993 oli noin 200-700 markkaa eli noin

¹⁸⁰ Leijonhufvud 2003 s. 408.

¹⁸¹ ks. KHO 1957 2 91, KHO 1974 T 1390 ja KHO 1985 T 5265.

¹⁸² Laki elinkeinotulon verottamisesta 16 § 8 k.

¹⁸³ HE 187/2005 vp, s. 5.

¹⁸⁴ HE 187/2005 vp, s. 5.

35-115 euroa. Ratkaisussa¹⁸⁵ otettiin huomioon esineiden suhteellisen korkea hankintahinta, laatu ja käyttöarvo. Esineet olivat urheiluasusteita, ja -välineitä sekä laukkuja, kelloja, kameroita ja kodin elektroniikkaa.

Oikeuskäytännön mukaan vähennyskelvottomuuden edellytyksenä ei ole rikosoikeudellisen tunnusmerkistön täytyminen.¹⁸⁶ Verotuksessa vähennysperusteiden osalta suoritetaan itsenäistä oikeudellista arviointia. Myös näyttövelvollisuus jakautuu eri tavoin verotuksessa ja rikosprosessissa. Tämän vuoksi pykälä on muotoiltu siten, että vähennyskelvottomuus koskee myös lahjuksen luonteisia etuja eikä pelkästään lahjusrikoksia koskevia asioita. Säännöksen on tarkoitettu kattavan kaikki tilanteet, joissa lahjuksen antajan tarkoituksena on vaikuttaa lahjuksen saajan virkatoimiin tai tehtäviin. Lahjus voi olla puettu näennäisesti vastasuorituksen muotoon esimerkiksi konsulttipalkkiona lahjuksen saajalle tai hänen intressipiirilleen taikka alihintaisena luovutuksena. Lahjus voi olla myös kokonaan vastikkeeton.¹⁸⁷

Lahjuksen luonne ei välttämättä ilmene verovelvollisen kirjanpidosta, vaan tulee yleensä esille vasta verotarkastuksessa tai kun säännönmukaisessa verotuksessa ilmenee epäselvyyksiä. Tällaisissa tapauksissa menon vähennyskelpoisuuden selvittämistäakka on verovelvollisella verotusmenettelystä annetun lain (18.12.1995/1558) 26 §:n 4 momentin mukaan. Mikäli riittävää selvitystä ei saada, verottaja ei hyväksy vähennystä.¹⁸⁸ Tuloverolaissa tai maatilatalouden tuloverolaissa (15.12.1967/543) ei ole erityistä säännöstä lahjusten vähennyskelvottomuudesta. Lahjuksia ei kuitenkaan voida pitää TVL 29 §:n tai MVL 4 §:n mukaisina luonnollisina vähennyksinä. Eivätkä lahjukset ole eivätkä vähennyskelpoisia tuloverolain tai maatalouden tuloverolain mukaisissa verotuksissa.¹⁸⁹

6.2 Lahjonta osakeyhtiölain mukaan

Keskeisin yritysmuoto elinkeinoelämässä on osakeyhtiö, jonka toimintaa sääntelee osakeyhtiölaki (OYL, 21.7.2006/624). Vuonna 2005 kaupparekisteriin merkityistä 459 331 yrityksestä 180 332 oli yksityisiä osakeyhtiöitä ja 204 julkisia osakeyhtiöitä.¹⁹⁰ Osake-

¹⁸⁵ KHO 2002/65.

¹⁸⁶ HE 187/2005 vp, s. 4.

¹⁸⁷ HE 187/2005 vp, s. 5.

¹⁸⁸ HE 187/2005 vp, s. 5.

¹⁸⁹ Verohallinto: Lahjus ja eräät muut menot yrityksen verotuksessa 16.6.2011.

¹⁹⁰ Mähönen, Villa 2006 s. 1.

yhtiömuodon yleisyyden vuoksi on perusteltua arvioida elinkeinotoiminnan lahjusrikoksia myös osakeyhtiölain (yleislaki) ja yhtiöoikeuden teorian valossa.

Osakeyhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille (OYL 1:5). Tätä tavoitetta yritetään toteuttaa osakkeiden markkina-arvon maksimoinnilla. Jotta yrityksen tuotteita tai palveluita saadaan myydyksi, tarvitaan urakoita, sopimuksia ja suhteita liike-elämässä. Palkkaukset perustuvat myyntialalla usein tulospalkkaukseen ja työntekijän tekemä kauppa vaikuttaa suoraan hänen omaan palkkioonsa. Voiton maksimoinnin mielessä lahjukset voivat olla yksi keino saavuttaa tuloksia helpommalla.

On kuitenkin lyhytnäköistä turvautua lahjuksiin. Mikäli lahjusrikoksesta jää kiinni, vaikuttaa se erittäin kielteisesti yrityksen julkisuuskuvaan. Yhtiöoikeuden teoriassa onkin kehitetty valistuneen arvon maksimoinnin käsite.¹⁹¹ Valistuneen arvon maksimoinnin teemana on kaikkien yrityksen liikkeelle laskemien arvopaperien, eli sekä vieraan että oman pääoman ehtoisten arvopaperien, arvon maksimointi. Tähän päästäkseen yrityksen on tyydytettävä kaikkien sen sidosryhmien tarpeet. Tärkeisiin sidosryhmiin kuuluvat ainakin asiakkaat, työntekijät, johto, toimittajat ja paikallisyhteisö. Tämän tavoitteena on edelleen arvon maksimointi, mutta pitkällä aikavälillä. Yksi palanen tästä palapelistä on yhtiön korruption vastaisen toimintapolitiikan sisäistäminen, täytäntöönpano ja valvonta.

Yhtiöoikeustieteessä vallitseva ajattelutapa osakeyhtiön toiminnan järjestämisestä perustuu päämies-agenttiteoriaan. Päämies-agenttiteorialla tarkoitetaan sopimussuhdetta, jossa päämies solmii sopimuksen tietyn tehtävän suorittamisesta agentin kanssa. Osapuolet sopivat sopimuksen tavoitteesta, mutta sen toteuttaminen jää agentin vastuulle.¹⁹² Osakeyhtiölaissa tämä on toteutettu sillä, että osakkeenomistajat eivät vastaa henkilökohtaisesti yhtiön velvoitteista (OYL 1:2.2) ja yhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua (OYL 1:8). Päämies-agenttisuhteessa vallitsee informaatioepäsymmetria, minkä vuoksi johdon toimintaa on säännelty pakottavilla säännöksillä, esimerkiksi hallitus vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty (OYL 6:2.1). Myös yhtiön varojen jako on tarkkaan säänneltyä. Tässä on näkyvissä osakeyhtiölain ja elinkeinotoiminnan lahjusrikosten säännösten

¹⁹¹ Mähönen, Villa 2006 s. 84.

¹⁹² Mähönen, Villa 2006 s. 86-87.

leikkauskohta, jolla on tarkoitus suojata juuri päämies-agenttisuhteen välillä olevaa luottamusta.

Yhtiön johdolla on huolellisuusvelvollisuus ja lojaliteettivelvollisuus suhteessa yhtiöön ja sen kaikkiin osakkeenomistajiin.¹⁹³ Tämä pitää luonnollisesti sisällään myös osakeyhtiölain pakottavien säännösten sekä muun pakottavan lainsäädännön noudattamisen. Osakeyhtiölain mukaan muu kuin OYL 13:1.1:ssä tarkoitetut lailliset varojenjakotavat sekä 13:1.2:ssä tarkoitetut ”oman pääoman käyttäminen ei-voitontuottamisyhtiössä” ja ”laillinen lahja, joka vähentää yhtiön varoja tai lisää sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta”, on laitonta varojenjako (OYL 13:1.3). Mikäli lahja on laitton, on kyseessä todennäköisesti lahjusrikos. Lahjan ollessa laillinen, ei lahjusrikoksen tunnusmerkistö-kään luultavasti täyty. Mikäli yrityksen johtoa näin ollen syytetään lahjuksen antamisesta, herää kysymys myös laittomasta varojen jaosta.

Laittoman varojen jaon seurauksena on laittoman transaktion pätemättömyys. Osakeyhtiön edustajan yhtiön puolesta tekemä oikeustoimi ei sido yhtiötä, jos edustaja on toiminut vastoin osakeyhtiölaissa säädetyn kelpoisuuden rajoitusta (OYL 6:28.1. 1k). Vastapuolen vilpittömyyttä mieltä ei suojata. Vastoin osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen määräyksiä yhtiöstä saadut varat on palautettava¹⁹⁴, jos varojen saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää jakamisen tapahtuneen osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen vastaisesti (OYL 13:4). Palautettavalle määrälle on maksettava vuotuista korkoa korkolain (20.8.1982/633) 12 §:n viitekoron mukaisesti.

Vilpittömyys voi tulla kyseeseen lahjusrikoksissa, mikäli lahjus annetaan vilpittömässä mielessä olevalle kolmannelle henkilölle. Mikäli transaktion vastapuoli, eli lahjusrikos-tapauksissa ainoastaan kolmas henkilö, on ollut vilpittömässä mielessä kelpoisuuden ylityksestä, on yrityksen johdon korvattava vastapuolelle aiheutunut vahinko yhtiöoikeudellisen vahingonkorvaussäännöksen OYL 22:1:n nojalla. Tämä edellyttää, että lahjuksen antaja on hallituksen jäsen, hallintoneuvoston jäsen tai toimitusjohtaja. Lahjus on yleensä vastikkeeton, joten korvattavan vahingon aiheuttaminen on lähinnä teoreettinen ongelma lahjusrikosten yhteydessä.

¹⁹³ Mähönen, Villa 2006 s. 107.

¹⁹⁴ ks. kappale 8. Konfiskaatio.

6.3 Lahjonnan suhde työsopimukseen

Vuoden 1971 työsopimuslaissa oli lahjontaa koskeva säännös. Säännös liittyi työnantajan oikeuteen purkaa työntekijän työsuhde tilanteissa, joissa törkeällä tavalla rikottiin lahjoman vastaanottamis- ja vaatimiskieltoa. Vuoden 2001 työsopimuslaissa ei enää ole lahjomaa koskevaa säännöstä, vaan lahjomaa koskevat säännökset löytyvät rikoslaista.

Lahjuksen ottaminen edellyttää tunnusmerkistössä, että toiminta tapahtuu suosimistarcoituksessa. Mikäli suosimista ei ole tapahtunut, eikä sitä voida edes olettaa tapahtuneen, kyse on vain työntekijän sopimattomasta menettelystä. Työntekijän sopimatonta menettelyä mahdollisena päättämisperusteena arvioidaan ottaen huomioon työntekijän asema, suhtautuminen tekoonsa, rikkomuksen laatu, työn luonne ja työolosuhteet, teon vaikutukset, yrityksen luonne, työnantajan asema, annetut varoitukset sekä mahdolliset muut normit.¹⁹⁵

Lahjontatapauksissa työsopimuksen purkamistilanteet liittyvät oikeuskäytännön valossa törkeisiin rikkomuksiin. Oikeus purkaa työsopimus oli tapauksessa¹⁹⁶, jossa isännöitsijä oli vaatinut huoltoyhtiöltä, jonka palveluja isännöintitoimisto käytti korjauksiin ja huoltotöihin, toistuvasti alkoholilahjoituksia sekä omaan käyttöönsä että erinäisiin tilaisuuksiin. Samoin työsuhteen purkaminen oli oikeutettua jutussa¹⁹⁷, jossa matkanjärjestäjäyhtiön alaisuudessa toiminut työntekijä oli ottanut itselleen yhtiölle kuuluvia komissioita turkkilaiselta matkatoimistolta.

Seuraavaksi esiteltävissä kahdessa tapauksessa tuomioistuimien arvioi, että työsuhteen purkamisperuste ei täyttnyt. Nämä tuomioistuimien ratkaisut ovat suhteellisen vanhoja ja suhtautuminen lahjojen hyväksyttävyyteen saattaa olla tiukentumassa myös yksityisellä sektorilla ja lähentyä julkista sektoria.¹⁹⁸

Ensimmäisessä tapauksessa tavaroiden hankinnasta melko itsenäisesti vastannut myymälänhoitaja oli saanut eräästä yhtiöstä, jonka tavaroita hän oli ostanut, palkkioksi ulkomaanmatkan. Ennen matkaa myymälänhoitaja oli kuitenkin maksanut matkan mainitulle yhtiölle. Hovioikeus katsoi, että myymälänhoitajan menettelystä ei näytetty aiheu-

¹⁹⁵ Koskinen 2012.

¹⁹⁶ Turun HO 28.9.1993 S 93/269.

¹⁹⁷ Helsingin HO 22.6.1994 S 93/1621.

¹⁹⁸ Koskinen 2012.

tuneen yhtiölle mainittavampaa vahinkoa tai epäedullisia hankintoja. Hovioikeus ei siten antanut myymälänhoitajalle edes huomautusta. Työnantajalla olisi ollut direktio-oikeuden nojalla mahdollisuus puuttua asiaan eikä myymälänhoitajan ollut näytetty tahallaan tai huolimattomuuttaan laiminlyöneen työsopimuksesta hänelle johtuvien velvollisuuksien täyttämistä, oikeus katsoi, että työsopimuksen purkamiselle ei ollut laissa vaadittua tärkeää syytä.¹⁹⁹

Tavarantoimittajien valinnassa merkittävää vaikutusvaltaa käyttäneelle ostajana toimineelle A:lle ja hänen vaimolleen oli kustannettu lentomatka Lappiin tavarantoimittajana toimineen yhtiön kustannuksella. Matka oli tapahtunut A:n vuosiloman aikana ja A oli osallistunut matkalla yhtiön järjestämään hitsausseminaariin. A ei ollut ilmoittanut matkasta esimiehilleen. Hovioikeus piti tätä A:n menettelyä moitittavana, mutta kyseinen menettely ei kuitenkaan yksinään riittänyt perusteeksi irtisanomiseen.²⁰⁰

Kaikkiin yllä mainittuihin tapauksiin voisi soveltaa yksityisen sektorin lahjusrikossäännöksiä (RL 30:7 ja 8). Nykyään lahjusrikossäännökset ovat yleisen syytteen alaisia, joten asianomistajat eivät voisi lopettaa esitutkintaa luopumalla rangaistusvaatimuksesta. Jotta esitutkinta voidaan aloittaa, vaaditaan, että joku ilmoittaa rikoksesta poliisille. Yritykselle voi olla jopa edullista, että lahjontatapaus käsitellään rikosprosessissa. Työsuhteen lopettamisperuste täyttyy samalla, kun työntekijä saa lahjonnasta tuomion, ja siten työnantajan ei välttämättä tarvitse riidellä asiasta siviilioikeudenkäynnissä.

7. Yhteenveto

Yksityisellä sektorilla lahjonta on, aivan kuten julkisellakin sektorilla, yleisesti paheksuttavaa ja haitallista. Kansainväliset velvoitteet ja lahjonnasta seuraavat haitat ovat ohjanneet valtiovallan säätämään yksityisen sektorin lahjonnan rangaistavaksi. Suomessa yksityisen sektorin lahjontaa koskevalla lainsäädännöllä on jo yli 80-vuotias historia. Kansainvälistyminen on pakottanut suomalaisen lainsäätäjän tiukentamaan elinkeinotoiminnan lahjusrikossääntelyä. Törkeän tekemuodon säätämisestä, kaksoisrangaistavuuden poistamisesta, oikeushenkilön rangaistusvastuusta ja lahjusrikosten siir-

¹⁹⁹ Turun HO 3.11.1978 1978 V 69 Tku II.

²⁰⁰ Itä-Suomen HO 6.7.1999 S 99/32.

tämisestä yleisen syytteen alaiseksi ei kuitenkaan ole tosiasiallista hyötyä, mikäli väärinkäytökset eivät tule ilmi. Valvonnassa ja kontrollikoneistossa olisi varmasti parannettavaa. Kyse on toisaalta yritysten välisistä tai sisäisistä asioista, joihin on vaikeaa puuttua, ellei poliisille tehdä rikosilmoitusta. Yksityisen sektorin lahjusrikokset voivat paljastua muiden talousrikosten esitutkiminnan yhteydessä. Tällaisissa tapauksissa poliisin olisi tärkeää tunnistaa lahjusrikoksen tunnusmerkistön täyttyminen, jotta tutkinta voidaan kohdistaa oikein.

Korruption paljastumista voisi edistää erityinen korruptionvastainen virasto tai yksikkö, jonka toimenkuvaan kuuluisivat eettiset ohjeistukset ja lahjusrikoslainsäädäntöön liittyvä neuvonta²⁰¹ – tutkijat käyvätkin keskustelua tällaisen yksikön tarpeellisuudesta. Ruotsissa on menty askel edemmäs: Institutet Mot Mutor (IMM)²⁰², jonka päämääränä on edistää yhteiskunnan tasolla liike-elämässä tapahtuvaa eettistä päätöksentekoa sekä vastustaa lahjontaa ja muita korruption muotoja, on ollut aktiivinen jo vuodesta 1923. IMM tekee yhteistyötä Tukholman Kansainvälisen kauppakamarin ja muiden johtavien kauppajärjestöjen kanssa. Suomessa tulisi tutkia vastaavan organisaation sopivuutta maamme olosuhteisiin sekä sellaisen toiminnasta seuraavia mahdollisia hyötyjä ja haittoja.

Suomi on harvaan asuttu maa ja piirit ovat pienet. Tämän takia erilaiset hyvä veli - verkostot voivat täällä hyvin. Entisen pääministerin Esko Ahon mukaan kyseiset verkostot ovat ”hyviä asioita ja pienen maan harvoja valtteja”²⁰³. Yleinen mielipide on kuitenkin jyrkästi vastustava. Verkostoille on ominaista, että epäviralliset sopimukset tehdään suullisesti, jolloin ei jää näyttöä paheksuttavasta toiminnasta. Tämä vaikeuttaa merkittävästi kyseisten verkostojen yhteiskunnallisten vaikutusten tutkimista ja siten on mahdotonta muodostaa luotettava, tieteelliseen tietoon perustuva kuva suomalaisesta korruptiosta.

Suomessa tulisi investoida enemmän tutkivaan journalismiin. Media on suuressa roolissa korruption paljastamisessa ja siitä tiedottamisessa suurelle yleisölle ja voisi halutesaan toimia eräänlaisen ”vahtikoiran” roolissa. Tällöin yritykset tulisivat entistä varovaisemmiksi lahjonnan suhteen, pelätessään korruption paljastumisesta aiheutuvaa va-

²⁰¹ Mäntysalo 2012 s. 15.

²⁰² www.institutetmotmutor.se.

²⁰³ Helsingin Sanomat 19.8.2012.

hinkoa julkisuuskuvalle. Informaation alati kehittyvät ja laajenevat jakelukanavat sekä sosiaalinen media avaavat suurelle yleisölle uusia mahdollisuuksia paljastaa korrup-tiotapauksia²⁰⁴.

Kansainvälistyminen vaikuttaa erittäin voimakkaasti suomalaiseen lahjusrikossäänte-lyyn. Kaikki viime vuosien lainmuutokset on tehty kansainvälisten järjestöjen vaati-musten vuoksi. Euroopan unioni, Euroopan neuvosto, ICC, OECD ja Transparency International tehostavat ja kehittävät korrup-tion vastaista globaalia taistelua. Kansain-välisten järjestöjen toiminta ja yhteistyö onkin ratkaisevan tärkeää, koska yritykset ovat yhä useammin monikansallisia ja kauppaa käydään kansainvälisesti. Paikallinen säänte-ly ei isossa mittakaavassa auta, jos toimijat toimivat rajat ylittäen; toiminnan voi siirtää sinne, missä valvonta ja kontrolli eivät ole tehokkaita tai missä niitä ei ole lainkaan²⁰⁵.

Elinkeinotoiminnan lahjonnan ehkäisemisessä erilaiset yritysvastuuohjeet voivat olla suuremmassa roolissa kuin rikosoikeudellinen sääntely. Rikosoikeuden kuuluukin olla vasta viimeinen keino ultima ratio²⁰⁶. Yritysten on kannettava itse vastuu johdon ja alaisten toiminnan laillisuudesta. Yhtiöoikeus asettaa toiminnalle raamit, joita tulee täydentää asianmukaisilla yritysvastuuohjeilla. Yritysvastuuohjeissa tulee kieltää kai-kenlainen aktiivinen ja passiivinen lahjonta, eikä voitelu- tai kynnyseräitä tule maksaa tai ottaa vastaan. Lahjonnan vaatimisesta tulee ilmoittaa valvovalle viranomaiselle ja yritysten tulee ulottaa valvonta ja ohjeistus myös kolmansiin osapuoliin, erilaisiin agentteihin, joita käytetään välikäsinä tai konsultteina yritysten tai valtioiden välisissä transaktioissa. Kirjanpito tulee järjestää lain ja standardien mukaiseksi ja sen ulkopuoli-set varallisuuden siirrot samoin kuin salaiset tilit tulee ehdottomasti kieltää.²⁰⁷

Suomalaisessa lainsäädännössä elinkeinoelämässä tapahtuva lahjonta on kriminalisoitu kattavasti ja lainsäädäntö vastaa suurelta osin kansainvälisiä vaatimuksia. Lainsäätäjä on kirjoittanut rikoslain 30 luvun lahjusrikosten tunnusmerkistöt muotoon, jotka mah-dollistavat niiden tosiasiallisen sovellettavuuden. Lahjomiseen elinkeinotoiminnassa voi syyllistyä jo luvatussa tai tarjotessa oikeudettoman edun. Samoin lahjuksen ottami-seen elinkeinotoiminnassa voi syyllistyä varhaisessa vaiheessa pyytämällä tai tekemällä aloitteen lahjuksen saamiseksi. Tekotapaluettelo on riittävän väljä: lahjuksen antamista

²⁰⁴ Laukkanen 2012 s. 12.

²⁰⁵ Eicher 2009 chapter 12.

²⁰⁶ Tolvanen ja Tapani 2008 s. 107-108.

²⁰⁷ ICC Rules on combating corruption s. 1-20.

tai vastaanottamista ei tarvitse konkreettisesti tapahtua ja näin ollen yritystä ei ole tarvinnut säätää erikseen rangaistavaksi. Tunnusmerkistöt kattavat myös urheilun yhteydessä tehdyt lahjusrikokset ja niinpä erillistä mainintaa ei Ruotsin mallin mukaisesti tarvita. Brottsbalkenissa on erikseen tekotapana vedonlyöntiin liittyvä, kilpailuissa tehty lahjusrikos.

Lahjomisen kohde voi olla elinkeinonharjoittajan palveluksessa oleva, sen hallintoelimeen kuuluva, elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittava tai yksityinen välimies, mutta ei itse elinkeinonharjoittaja. Tekijäluettelo on ajantasainen ja kattaa melkein kaikki ajateltavissa olevat tilanteet. Yksityistämisen seurauksena voi kuitenkin aktualisoitua tilanne, jossa aiemmin valtiolle tai kunnalle kuulunut toiminto on yksityistetty, mutta siinä ei kuitenkaan käytetä julkista valtaa. Mikäli tällaisessa tapauksessa yksityinen elinkeinonharjoittaja, jolla on yrityksessään määräysvalta, ottaa vastaan lahjuksen esimerkiksi urakkakilpailun yhteydessä, ei häntä voida tuomita lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa. Tällaisessa tilanteessa ei välttämättä voida soveltaa rikoslain 40 luvun virkamiehiä koskevaa lahjusrikossääntelyä, koska elinkeinonharjoittaja ei ole työsopimussuhteessa eikä virkasuhteessa valtioon tai kuntaan vaan kyse on sopimussuhteesta. De lege ferenda lahjuksen ottamisen tunnusmerkistöä tulisi ehkä tältä osin muuttaa.

Syyttäjällä on rikosprosessissa näyttötaakka syytteessä kuvatun lahjusrikoksen tunnusmerkistön täyttymisestä. RL 30 luvun lahjusrikosten tunnusmerkistö oli avattu havainnollisesti tuomioistuinten tuomioiden perusteluissa. Tuomioistuimen on tultava tuomiossaan tulokseen, että annettu oikeudeton etu on lahjus ja lahjuksen saajan ja antajan on täytynyt tämä käsittää. Lahjotun henkilön on oltava sellaisessa asemassa suhteessa työnantajaansa tai siihen, jonka puolesta suorittaa tehtävää, että lahjuksen antajan suosiminen on mahdollista. Lisäksi on näytettävä toteen suosimistarkoitus tai tosiasiallinen suosiminen. Tässä tutkielmassa analysoiduissa oikeustapauksissa syyttäjä pystyi näyttämään toteen nämä tunnusmerkistötekijät yhtä tapausta lukuun ottamatta.²⁰⁸

Elinkeinoiminnan lahjusrikoksissa annetut tuomiot ovat olleet maltillisia. Julkisen ja yksityisen sektorin lahjusrikoksia ei nähdä yhtä moitittavina. Virkamiesten lahjusrikoksista saamat tuomiot ovat paljon ankarampia, vaikka tavoiteltu hyöty olisi paljon pienempi kuin yksityisellä puolella - näin asian kuulunee ollakin. Toisaalta yksityisen ja

²⁰⁸ Ks. oikeustapaus 4.6.2.

julkisen raja on hämärtyneet ja yksityisen sektorin lahjonnalla voi olla huomattavia taloudellisia vaikutuksia. Konfiskaatiolla voi olla yleisestävää vaikutusta RL 30 luvun lahjusrikosten yhteydessä, koska rikoksenteijä voi menettää lahjuksen arvon saamatta mitään vastineeksi. Kymmenien tuhansien eurojen menettämisseuraamus voi tuntua ankarammalta rangaistukselta kuin parin kuukauden ehdollinen vankeustuomio. Tiettyissä tilanteissa myös yhteisösakko voi muodostua oikeushenkilöä kohtaan tehokkaaksi seuraamukseksi.

Vaikea kysymys yksityisen sektorin lahjusrikoksen tunnusmerkistön sovellettavuutta punnittaessa on se, mikä katsotaan lahjukseksi. Tutkimuksessa tehdyn analyysin perusteella voidaan antaa suuntaa antavia arvioita oikeudettoman edun eli lahjuksen alarajasta. Lahjus on sellainen oikeudeton etu, jolla puututaan lahjuksen saajan ja hänen työnantajansa väliseen luottamussuhteeseen. Tarkkaa euromääräistä rajaa lahjukselle ei lainsäätäjällä ole halunnut asettaa vaan ratkaisu tapahtuu in casu. Tavanomaiseen kaupalliseen suhdetoimintaan kuuluvat liikelounaat ja vähäarvoiset mainoslahjat. Analogiapuuta vähäarvoisen käsitteeseen voi hakea vero-oikeudesta. Mitä tarkemmin työnantajan jayritys on laatinut korruption vastaiset sisäiset ohjeensa, sitä helpompi sen on osoittaa tapahtunut rikos tai ainakin työntekijän työsuhteen päättämiseen oikeuttava illojaali menettely. Työnantajalla on lisäksi käytössään direktio-oikeus, jonka nojalla se voi ohjeistaa ja antaa määräyksiä yrityksen työntekijöille. Epäselvässä tilanteessa onkin työnantajan ja työntekijän edun mukaista turvautua sisäiseen kurinpitomenettelyyn. Rikosprosessi voi olla pitkäkestoinen, raskas ja sillä voi olla negatiivista julkisuusvaikutusta. Lisäksi työnantajan tulee ottaa huomioon oikeudenkäyntikuluriski.

Kataisen vuoden 2011 hallitusohjelman yhdeksi painopistealueeksi asetettiin harmaan talouden tehostettu torjunta.²⁰⁹ Talousrikostutkinta on Suomessa korkealla tasolla, mutta eri viranomaisten välisen yhteistyön kautta piiloon jääneet lahjontatapaukset voitaisiin saattaa paremmin tutkittaviksi.²¹⁰ Elinkeinoelämän ja valtion yhteistyötä korruption ja harmaan talouden torjumiseksi olisi hyödyllistä lisätä.²¹¹ Kaiken kaikkiaan ja yleismaailmallisesti tarkasteltuna korruption vastainen työ on Suomessa hyvällä tasolla. Suomen elinkeinoelämässä ei ole paljastunut räikeitä lahjontatapauksia yksityisten toimijoiden välisissä suhteissa. Suuremman medianäkyvyyden saaneet lahjuskandaalit

²⁰⁹ Kataisen hallitusohjelma 2011 s. 15.

²¹⁰ Kansallinen integriteettijärjestelmä Suomi peruseraportti s. 52.

²¹¹ Kansallinen integriteettijärjestelmä Suomi peruseraportti s. 87.

ovat liittyneet luottamushenkilöiden tai virkamiesten lahjontaan, mutta nämä ovat olleet yksittäistapauksia. Yleisesti ottaen Suomessa on korruption vastainen ilmapiiri eikä lahjonta kuulu suomalaiseen kulttuuriin. Maamme onkin sijoittunut jatkuvasti erilaisissa tutkimuksissa maailman vähiten korruptoituneiden valtioiden joukkoon.²¹²

²¹² www.transparency.fi.